

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Katedra trestního práva

Rigorózní práce

**Problematika obětí domácího násilí, zejména její
kriminologické a trestněprávní aspekty**

**Victims of Domestic Violence,
Particularly Criminological and Criminal Law Aspects**

Vedoucí rigorózní práce: Doc. JUDr. Mgr. Jiří Herczeg, Ph.D.

Mgr. Vlasta Langhamerová

Kubelíkova 12, 130 00 Praha 3

Praha 2013

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracovala samostatně, v práci jsem řádně vyznačila a citovala všechny využití prameny a literaturu, z nichž jsem pro svou práci čerpala, a tato práce nebyla využita k získání jiného či stejného titulu.

V Praze dne 27. ledna 2013

Vlasta Langhamerová

Motto: „V naší vysoce civilizované společnosti neexistuje nebezpečnější místo, než je náš vlastní domov.“ (prof. Kai Bussmann, Univerzita v Halle-Wittenberg)

Za pomoc, cenné poznatky a zkušenosti, které obohatily moji práci, bych ráda poděkovala JUDr. Marii Vanduchové, CSc. a Doc. JUDr. Mgr. Jiřímu Herczegovi Ph.D.

Obsah

Abstrakt	7
1. Úvod	9
2. Fenomén domácího násilí	12
2.1 Pojem domácí násilí	12
2.1.1 Znaky domácího násilí	12
2.1.2 Bod zlomu a cyklus násilí	15
2.1.3 Co není domácím násilím	18
2.2 Formy domácího násilí	19
2.3 Oběť domácího násilí	24
2.3.1 Charakteristika obětí domácího násilí a následky násilí	24
2.3.2 Syndrom týraného partnera	30
2.3.3 Muži jako oběti domácího násilí	32
2.3.4 Senioři jako oběti domácího násilí	34
2.3.5 Děti jako oběti domácího násilí	35
2.5 Pachatel domácího násilí	38
2.5.1 Charakteristika pachatelů domácího násilí	38
3. Exkurz do vývoje problematiky domácího násilí v České republice a na Slovensku	42
3.1 Vývoj v České republice	42
3.2 Vývoj ve Slovenské republice	46
4. Přístupy k právní úpravě domácího násilí a právní úprava domácího násilí v několika evropských státech	47
4.1 Obecně	47
4.2 Velká Británie	48
4.3 Německo	48
4.4 Nizozemí	48
4.5 Rakousko	49
5. Právní úprava problematiky domácího násilí v České republice	52
5.1 Zákon na ochranu před domácím násilím č. 135/2006 Sb., v platném znění	52
5.2 Policie ČR – první pilíř zákona na ochranu před domácím násilím	53
5.3 Justice – druhý pilíř zákona na ochranu před domácím násilím	61
5.4 Intervenční centra – třetí pilíř zákona na ochranu před domácím násilím	67
5.5 Orgány sociálněprávní ochrany dětí	72
5.6 Ochrana obětí domácího násilí ve Slovenské republice	76
5.6.1 Změny v zákoně o policejním sboru	76

5.6.2 Změny v občanském zákoníku a občanském soudním řádu.....	77
6. Trestněprávní aspekty domácího násilí	81
6.1 Trestní právo hmotné.....	81
6.1.1 Obecné aspekty.....	81
6.1.2 Trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 tr. zákoníku	83
6.1.3 Trestný čin nebezpečné pronásledování dle § 354 tr. zákoníku	86
6.1.4 Trestný čin nebezpečné vyhrožování dle § 353 tr. zákoníku.....	90
6.1.5 Další trestné činy	91
6.2 Trestněprávní aspekty ochrany před domácím násilím na Slovensku.....	92
6.2.1 Trestný čin týrání blízké osoby a svěřené osoby dle § 208 trestního zákona SR.....	92
6.2.2 Trestný čin nebezpečného vyhrožování dle § 360 trestního zákona SR.....	95
6.2.3 Trestný čin nebezpečného pronásledování dle § 360a trestního zákona SR	95
6.3 Trestní právo procesní	98
6.3.1 Obecné aspekty.....	98
6.3.2 Právo na informace.....	100
6.3.3 Právo na ochranu	104
6.3.4 Právo na pomoc a právní zastoupení	108
6.3.5 Právo na aktivní účast v trestním řízení.....	109
6.4 Přestupkové řízení	111
6.5 Kazuistika soudního řízení	116
7. Zákon o pomoci obětem trestných činů.....	126
7.1 Obecně.....	126
7.2 Obecná ustanovení zákona	127
7.3 Práva obětí trestných činů	129
7.4 Závěr.....	133
8. Témata k zamyšlení do budoucna	134
9. Závěr.....	144
Příloha č. 1 – Oběť domácího násilí: Teoretické přístupy vysvětlující postavení oběti domácího násilí	147
Příloha č. 2 – Oběť domácího násilí: Práce s obětí domácího násilí	150
Příloha č. 3 – Pachatel domácího násilí: Teoretické přístupy a typologie pachatelů DN.....	153
Příloha č. 4 – Pachatel domácího násilí: Práce s pachatelem DN	159
Příloha č. 5 – Statistika vykázaní jako faktického úkonu Policie ČR	162
Resumé	164
Použitá literatura.....	166

Abstrakt

Cílem této rigorózní práce bylo shrnout problematiku obětí domácího násilí v České republice z pohledu kriminologického a trestněprávního, na který je zaměřena stěžejní část této práce. V úvodní části práce je pozornost věnována popisu fenoménu domácího násilí, včetně vymezení pojmů domácího násilí, oběti a agresora, jejich osobnostních charakteristik, jakož i pojmu ohrožená a násilná osoba, jak je využíván v právní úpravě. Další část práce se zaměřuje na právní úpravu podpory poskytované obětem domácího násilí v České republice, a to nejen v oblasti bezprostřední pomoci obětem ze strany Policie ČR a justice formou vykázání násilné osoby ze společného obydlí, ale také dlouhodobější psychologické a sociální pomoci poskytované obětem prostřednictvím intervenčních center. Třetí stěžejní část této práce se zaměřuje na trestněprávní aspekty fenoménu domácího násilí, a to nejen z hmotněprávního hlediska, kde je věnována pozornost aktuální judikatuře, jež poskytuje výklad pojmům trestního zákoníku v této oblasti, ale také z pohledu procesních předpisů, zejména práv obětí domácího násilí v procesním postavení poškozených v rámci trestního řízení. Práce neopomněla ani aktuální vývoj na legislativním poli, kde v současné době prochází legislativním procesem zákon o obětech trestných činů. V poslední části práce se autorka zamýšlí nad několika otázkami, ať již z hmotněprávního či procesního hlediska, kterým by mohla být dle její praktické zkušenosti věnována v budoucnu zvýšená pozornost.

Abstract

The aim of the thesis was to summarize the issue of the victims of domestic violence in the Czech Republic, including the legal development of the recent years, concerning particularly the criminological aspects of the issue as well as the criminal law aspects. The opening part deals with defining concepts such as domestic violence, victims, aggressors, their personal psychological aspects and legal terms – endangered person („ohrožená osoba“) and violent person („násilná osoba“). The second main section of the thesis pays attention to the legislation on the help and support given to the victims of domestic violence in the Czech Republic, not only dealing with the immediate help given by the police and the judiciary in the form of the order-out decision of the aggressors from the common home, but dealing with the longterm psychological and social support offered by the intervention centers as well. The third basic part of the work focuses on the criminal law aspects of the domestic violence phenomenon, particularly current practice of the courts and rights of the victims as the aggrieved parties in the criminal procedure. It is followed by the present legal development on the

field of passing the bill on the issue of victims of the criminal acts that has been a topic of discussions in the Czech Republic for several last years. In the last part of the work are mentioned and thought about several questions, to which should be, according to the practical experience of the author, paid more attention in the future.

1. Úvod

Problematika domácího násilí je téma, které mne provází již šest let, od okamžiku, kdy jsem ukončila studium Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Záhy po svém nástupu do praxe jsem začala spolupracovat s neziskovou organizací Bílý kruh bezpečí (dále též BKB). Tématem číslo jedna byl v té době v BKB připravovaný zákon na ochranu osob před domácím násilím, neboť až 50 % obětí trestných činů přicházejících do poraden Bílého kruhu bezpečí byli právě oběti domácího násilí. Často jsem tehdy seděla tváří v tvář obětem, které mluvily o tom, že nechtějí, aby jejich partner byl trestně stíhán, či že nemají síly na to, aby prošly trestním řízením, avšak mají z násilného partnera strach a nevědí, jak se před jeho agresí ochránit, neboť Policie ČR jim ochranu neposkytovala. Poté, co byl přijat výše zmíněný zákon, se do té doby často objevující bezmoc během konzultací změnila ve vysvětlování, jakým způsobem je možné se ochránit, jaké instituty český právní řád na ochranu obětí domácího násilí zná. Později jsem začala pracovat rovněž na lince pro oběti domácího násilí, DONA lince, na kterou se obrací mimo jiné oběti bezprostředně poté, co je jejich partner fyzicky napadl. V takových chvílích předávají konzultanti obětem informace o ochraně, které mohou využít, vysvětlují průběh trestního řízení, jakož i další kroky, které je možné podniknout.

S problematikou domácího násilí se setkávám rovněž v rámci své práce u soudu, kde oběti domácího násilí vystupují jako svědci či poškození v trestním řízení. Při své práci, ať již v rámci BKB, tak u soudu, si často uvědomuji, že jednání pachatelů domácího násilí se za šest let, kdy se tímto tématem zabývám, proměňuje. Pachatelé partnerského násilí jsou čím dál vynalézavější, co se týká forem týrání, častěji se uchylují k psychickému týrání obětí, jehož následky nejsou viditelné na první pohled, byť zanechávají často horší stopy na duši oběti než fyzické násilí. Opakovaně jsem měla možnost setkat se také s pozůstalými po zavražděných obětech domácího násilí, zejména s jejich nezletilými dětmi, které kvůli neřešenému domácímu násilí v rodině přišly v jeden jediný okamžik o matku, ale také o otce, který si odpykává trest za usmrcení své partnerky, matky nezletilých dětí, ve vězení.

Bez ohledu na to, že mě dodnes udivuje, jakého násilí jsou pachatelé vůči svým bývalým či současným manželkám, partnerkám, či družkám schopni se dopouštět, jsou dnes dobrovolnické služby na poradnách Bílého kruhu bezpečí pro mne snazší v tom ohledu, že je možné obětem navrhnout různé možnosti, jak mohou svoji situaci řešit, konzultace jsou tak

zejména o možnostech, jak se z násilného svazku vyvázat a žít svůj život podle vlastních představ a bez násilí. Právě díky tomu, že se fenoménu domácího násilí věnuji již několik let intenzivně nejen při své práci na soudu, ale také v rámci svých mimopracovních aktivit, zvolila jsem si tuto problematiku jako téma pro svoji práci. Díky tomu, že byl před několika lety přijat zákon na ochranu před domácím násilím, který zavedl do českého právního řádu instituty určené na ochranu před domácím násilím, nebude tato práce pouze o hypotetických možnostech postupu, ale o zcela konkrétních opatřeních, která obětem domácího násilí v praxi pomáhají řešit jejich situaci, což v této práci dokládám konkrétními kazuistikami ze své činnosti.

Svoji práci jsem na základě laskavé konzultace s JUDr. Vanduchovou, původní konzultantkou své práce, vystavěla na třech stěžejních kapitolách. Ve druhé kapitole této práce se věnuji alespoň v základních obrysech fenoménu domácího násilí, zejména jeho kriminologickým aspektům, přičemž vysvětluji podstatu domácího násilí, vzorce chování obětí i pachatelů domácího násilí. Tuto kapitolu považuji za důležitou pro pochopení fenoménu domácího násilí a pro vysvětlení opatření, jež byla zavedena do českého právního řádu na ochranu obětí před domácím násilím, jakož i jejich účinnosti. Druhá stěžejní část této práce je obsažena v páté kapitole a zabývám se v ní opatřeními netrestněprávního charakteru zaměřenými na pomoc a ochranu obětí před domácím násilím. Šestá kapitola mé práce se zaměřuje na trestněprávní aspekty problematiky domácího násilí, ať již z hlediska hmotněprávního, či z hlediska procesních opatření, jež mohou sloužit na ochranu obětí v rámci trestního řízení. Tato kapitola obsahuje i drobné srovnání vývoje právní úpravy v České republice a na Slovensku, ke kterému mě přivedl Doc. Herczeg. Mezikapitoly této práce se věnují menším celkům, jakými jsou vývoj právní úpravy či zahraničním zkušenostem, zejména rakouské právní úpravě, která posloužila jako inspirace i pro českou právní úpravu.

Poslední dvě kapitoly se zaměřují na nejnovější vývoj v této oblasti, na návrh zákona o pomoci obětem trestných činů. Věřím, že tento zákon – v případě, že projde úspěšně legislativním procesem a bude přijat – přinese větší důraz na práva obětí všech trestných činů včetně obětí domácího násilí, které by byly dle zamýšlené právní úpravy zvlášť zranitelnými oběťmi, pročež by jim byla věnována speciální pozornost ze strany státních orgánů i pomáhajících profesí. Poslední část této své práce věnuji návrhům *de lege ferenda*, tedy svým úvahám o těch oblastech v rámci problematiky domácího násilí, kterým by dle mého názoru bylo vhodné věnovat v následujícím vývoji zvýšenou pozornost. Mým cílem v této

poslední části práce rozhodně nebylo pojmout veškerá možná témata, která v souvislosti s fenoménem domácího násilí nejsou doposud odpovídajícím způsobem vyřešena. V této části se pouze snažím upozornit na některá z těchto témat, která považuji z pohledu praxe v současné době za nejpálčivější.

Jsem si vědoma skutečnosti, že zatímco ještě na počátku minulého desetiletí bylo k problematice domácího násilí publikováno pouze několik málo článků z per malého počtu odborníků zabývajících se touto problematikou, za poslední roky bylo k problematice domácího násilí napsáno z různých úhlů pohledu mnohé. V této své práci jsem se pokusila o shrnutí právních a kriminologických poznatků k tématu obětí domácího násilí, které dokresluji řadou kazuistik, a promítám do ní také své zkušenosti z každodenní práce s oběťmi domácího násilí. Proto věřím, že se mi podaří zprostředkovat jiný úhel pohledu na tuto problematiku, která se dle aktuálních statistických dat dotýká až 1,4 milionů obyvatel žijících na území České republiky.¹

¹ Dle reprezentativního výzkumu provedeného agenturou STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR v roce 2006 ví o nějakém případě násilí mezi partnery z doslechu každý druhý člověk starší patnácti let, téměř čtvrtina obyvatel České republiky má pak s násilím mezi partnery osobní zkušenost, ať již jako oběť, násilník či svědek násilí. Současně 13 % obyvatel České republiky starších patnácti let uvedlo, že má přímou zkušenost s domácím násilím v pozici oběti. Tento údaj se oproti roku 2001, kdy byl výzkum rovněž prováděn, snížil o 3 %, nicméně i tak se dá očekávat, že se jedná o spodní hranici počtu případů, neboť k této otázce se vyjadřovali pouze ti dotázaní, kteří byli ochotni o svých osobních zkušenostech promluvit.

Pokud tedy v roce 2006 měla Česká republika celkem 10.287.189 obyvatel, pak 1.337.334 obyvatel země mělo přímou zkušenost s domácím násilím, tedy více osob než žilo v roce 2006 na území hl. m. Prahy. S ohledem na uvedené pak nebude těžké shodnout se na tom, že domácí násilí jistě není problém, který se týká pouze úzké skupiny osob, ale že se reálně jedná o problém, se kterým se potýká řada osob žijících v České republice. Nehledě na to, že zmíněný reprezentativní výzkum provedený agenturou STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR upozorňuje dále na tu skutečnost, že zmíněné procento je pouze spodní hranicí počtu všech případů, a to s ohledem na ochotu dotázaných o svých osobních zkušenostech mluvit. (viz <http://www.bkb.cz/pro-odborniky/statistiky/domaci-nasilii-cervenec-2006-stem/>, přečteno dne 7.2.2012)

2. Fenomén domácího násilí

2.1 Pojem domácí násilí

2.1.1 Znaky domácího násilí

V souvislosti s komplexností fenoménu domácího násilí, jehož příčiny stejně jako podoby jsou různé, jsou používána odlišná označení, např. „domácí násilí“, „násilí v rodině“, „transgenerační násilí“. Z uvedeného je patrné, že autoři do fenoménu domácího násilí zahrnují různě široká témata, nejen problematiku násilí mezi partnery, ale také násilí na dětech a transgenerační násilí, tedy násilí mezi rodiči a dětmi, násilí na seniorech, násilí na osobách zdravotně handicapovaných apod. Právě skutečnost, že existuje řada různých definic tohoto pojmu, značně komplikuje srovnání některých studií a průzkumů, neboť každá z těchto studií či průzkumů využívá jiné základní definice.

Domácí násilí (dále též „DN“) je možné definovat jako opakované, dlouhodobé a zpravidla eskalující násilí fyzického, psychického, sexuálního, sociálního a ekonomického rázu, které vytváří jednoznačně asymetrický vztah a vede ke stabilnímu rozdělení rolí na násilnou a ohroženou osobu.² Pro běžnou praxi, jakož i pro účely této práce výše uvedená definice pojmenovává základní znaky tohoto jevu, které dobře odlišují domácí násilí od jednání, jež není domácím násilím, ač je možné jej posuzovat jako nepřijatelné chování, v některých případech i trestněprávně postižitelné. Všechny níže uvedené znaky bývají v případech domácího násilí přítomny současně. Jedná se o znak opakovanosti, blízkosti, soukromí a eskalace násilí.

Ad opakování

Pro domácí násilí je charakteristické, že se jedná o dlouhodobé násilí, které je někdy označováno jako násilí na pokračování, násilí, které má svoji historii. Nejedná se tedy o jednorázový konflikt mezi dvěma osobami, a to i kdyby tento jednorázový konflikt měl charakter a intenzitu trestného činu, tzn. byl protiprávním činem, který trestní zákoník označuje za trestný, a současně by takové jednání vykazovalo znaky uvedené v zákoně, jak stanoví § 13 odst. 1 tr. zákoníku.³ V takovém případě by bylo možné stíhat pachatele tohoto

² L. Čírtková, *Moderní psychologie pro právníky, Domácí násilí, stalking, predikce násilí*, GRADA Publishing, a.s., Praha 2008, str. 9

³ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění (dále jen tr. zákoník či TZ)

jednání pro konkrétní trestný čin, nikoliv však pro trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí.

Pro domácí násilí je typické, že k útokům ze strany pachatele dochází opakovaně. Některé útoky jsou téměř nepostřehnutelné v podobě manipulací či psychického nátlaku, který si zvláště oběti, jež žijí s pachatelem delší dobu, ani neuvědomují. Jindy se jedná o řadu měsíců či dokonce let trvajících psychický teror v podobě nadávek, výhrůžek a vydírání. Jiné z útoků jsou naopak velmi násilné, brutální a přímo ohrožující zdraví či život nejen samotné oběti, ale také přítomných dětí.

Ad blízkost

Dalším znakem domácího násilí je skutečnost, že role účastníků domácího násilí jsou jednoznačně rozdané, dlouhodobě stále stejné a zásadně se nemění. Jeden z partnerů je osobou násilnou, pachatelem DN a druhý je osobou ohroženou, obětí DN. Osoba násilná stanoví pravidla fungování vzájemného vztahu, jakož i celého života oběti domácího násilí. Pokud je oběti DN položena otázka ohledně toho, o čem sama doma rozhoduje, většinou není schopna žádnou oblast (např. finance, trávení volného času, dovolená, škola) pojmenovat. Pokud oběť DN podle pravidel stanovených pachatelem DN nefunguje, resp. nefunguje tak, jak by si pachatel představoval, event. pachatel DN toto jednání nepovažuje za dostatečné, neboť se sám z různých příčin nenachází v psychické pohodě, pak je „neposlušná“ oběť DN za své chování potrestána. Z uvedeného je tudíž patrné, že je to pachatel domácího násilí, jež určuje, jak se bude situace řešit, co se bude dělat, kdy a jakým způsobem. Oběť domácího násilí je nucena postupovat podle stanovených pravidel a poslouchat, pokud tomu tak není, přichází ze strany pachatele trest v podobě psychického, fyzického, ale i jiného ubližování.

Pomocí tohoto znaku je možné dobře odlišit případy domácího násilí od incidentů typu hádek, rvaček, italských domácností, kdy role účastníků takovýchto incidentů nejsou jednoznačně a po celou dobu stejně definované, ale proměňují se dle momentálního rozložení sil. V těchto případech bychom těžko hledali osobu, která je z dlouhodobého hlediska ohrožená, a naopak osobu, která se v takovém vztahu chová pouze násilně.

Ad soukromí

Domácí násilí bývá nejčastěji páčáno v privátu, tedy na místě, které je mimo dosah společenské kontroly. Toto místo je často voleno tak, aby mohlo být dobře skryto, tzn. navenek vzájemné soužití agresora a oběti působí bezproblémově, ale za zavřenými dveřmi probíhají často i velmi závažné formy domácího násilí. Soukromím se v tomto kontextu nerozumí pouze byt či dům, kde partneři dlouhodobě žijí, ale může to být také osobní vozidlo, na dovolené stan, hotelový pokoj, tedy každé místo, které není pod přímou kontrolou veřejnosti. Dá se říci, že jakousi bublinu soukromí si s sebou aktéři domácího násilí přenášejí na místa, kde se nachází bez kontroly veřejnosti, vždy.

I tento znak dobře odlišuje DN od dlouhodobě nevydařeného partnerského soužití, kdy útoky zůstávají na úrovni útoků proti lidské důstojnosti, ale celá situace se dále nezhoršuje. V takovém případě osoba, která se ve vztahu dopouští těchto útoků, se jich většinou dopouští jak v soukromí, tak na veřejnosti, své chování nijak neskrývá, ale chová se dle naučeného vzorce ke svému partnerovi bez jakýchkoliv okolů shodně v soukromí i na veřejnosti.

Ad eskalace násilí

V současné době se ukazuje, že tento znak nemusí být přítomen u všech případů domácího násilí, přesto se s ním můžeme často setkat. Je charakteristické, že intenzita i četnost jednotlivých útoků v čase se zvyšuje, proto v souvislosti s DN často hovoříme o tom, že jde nejprve o lidskou důstojnost, poté o zdraví, a nakonec i o život. Prvotní útoky pachatele tak směřují proti lidské důstojnosti, jedná se zejména o psychické násilí, postupně se však jednotlivé útoky proměňují a kromě psychického násilí se setkává oběť čím dál častěji s útoky fyzickými, směřujícími proti zdraví, doprovázenými razantním psychickým terorem, v některých případech směřovanými i proti životu. Pro české prostředí bylo dlouho charakteristické, že psychické násilí bývalo rychle doprovázeno násilím fyzickým. V současné době se ukazuje, že i v České republice se pachatelé čím dál častěji uchylují k týrání psychickému.

Také tento znak dobře odlišuje případy domácího násilí od situací, kdy vztah mezi partnery je dlouhodobě nefunkční a pohybuje se na úrovni lidské nedůstojnosti, avšak nejedná se o domácí násilí. I v takových případech může být na místě takovéto situace řešit, zvláště pokud strany nejsou s průběhem vztahu spokojeny, avšak zde je vhodnější doporučit vyhledání individuální či párové terapie nebo pomoci v poradně pro mezilidské vztahy, event.

rovněž vysvětlit, jak se zachovat, pokud by se ve vztahu objevilo i fyzické násilí. Rizikovými faktory, které zvyšují nebezpečí eskalace násilí, jsou zejména alkohol či jiné návykové látky, chronická žárlivost, skutečnost, že pachatel násilí je držitelem střelné zbraně, vyhrožuje zabitím či sebevraždou, ničí předměty, které má oběť ráda.

2.1.2 Bod zlomu a cyklus násilí

Při snaze definovat domácí násilí jako jev je rovněž důležité zmínit ještě dva pojmy, a to bod zlomu a cyklus násilí.

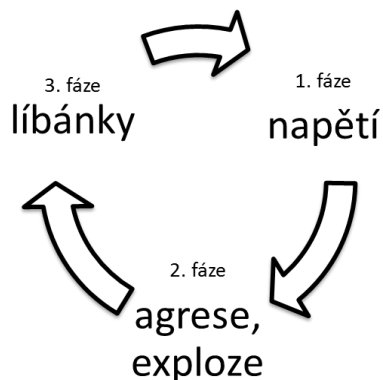
Ad bod zlomu

Jedná se o tzv. **okamžik či bod zlomu**, za který se označuje moment, kdy se domácí násilí láme a stává se z něj sotva snesitelné soužití.⁴ Pro řadu obětí domácího násilí je nesmírně těžké tento okamžik rozpoznat a vhodně na něj reagovat. Doporučených reakcí může být celá řada, ať již v podobě vyhledání pomoci poskytované psychosociálními službami, policií či jinými státními institucemi, či odstěhování se ze společného obydlí. Je velmi vhodné, aby se oběti za této situace dostalo také doporučení ohledně toho, jak se zachovat, pokud by se podobná situace opakovala, což je velmi pravděpodobné. Oběť násilí by měla zejména vědět, kam se obrátit pro pomoc v případě bezprostředního ohrožení, znát také místa, kam se může dojit osobně či telefonicky kdykoliv poradit.

⁴ L. Čírtková, *Moderní psychologie pro právníky, Domácí násilí, stalking, predikce násilí*, GRADA Publishing, a.s., Praha 2008, str. 25

Ad cyklus domácího násilí

Kromě bodu zlomu se v souvislosti s domácím násilím hovoří rovněž o tzv. cyklu násilí, který byl popsán jako jednou z prvních americkou psycholožkou dr. Lenore Walker⁵ v roce 1979 na základě diskuse vedené s více jak 1.500 týranými ženami. Popsaný cyklus má celkem tři fáze:

ad 1. fáze: napětí

Na počátku této fáze je možné rozpoznat období klidu, kdy pozorovatel zvenčí nabývá dojmu, že vztah dobře funguje, násilný partner se jeví jako ideální, poskytující své partnerce pozornost, chová se k ní příjemně, doprovází ji, snaží se s ní trávit svůj volný čas. Postupem času se tato část postupně přeměňuje do období, které oběti domácího násilí popisují jako klid před bouří. Dochází k hádkám mezi partnery, pachatel je často podrážděný, což se ve vztahu k oběti projevuje různými nepříjemnými poznámkami a kritikou utroušenou jakoby mimoděk. Oběť často tyto poznámky partnera přechází, stále doufá, že pokud nebude situace tzv. hrodit, vrátí se úvodní část této fáze, tedy že se partner stane příjemným a pohodovým společníkem. Napětí se však postupně zvyšuje, bez ohledu na často bezhraniční snahu oběti pachatele nerozčítit, a je pouze otázkou času, kdy se tato první fáze přemění ve fázi druhou. Nakonec není ani tak podstatné, jak oběť domácího násilí reaguje, tzn. zda se pachateli vyhýbá či je ve svých reakcích opatrná ve snaze zabránit případnému konfliktu, příčinou přechodu této fáze do fáze agrese může být cokoli - od špatného dne, který agresor zažil v práci, až po dlouhodobou krizi, vyvolanou vleklými rodinnými, pracovními, osobními či ekonomickými problémy. Tato fáze může trvat poměrně dlouhou dobu.

⁵ Dr. Lenore Walker, americká psycholožka, která se na počátku své kariéry zabývala zejména problematikou problémových dětí, následně však přešla k tématu násilí v rodinách a násilí páchaného na ženách. V rámci své práce pak jako jedna z prvních popsala teorii cyklu násilí a dále teorii naučené bezmoci. Blíže viz <http://www.webster.edu/~woolfilm/walker2.html>, přečteno dne 6.2.2012.

ad 2. fáze: exploze, agrese

Na rozdíl od předcházející fáze toto je většinou velmi krátké období, kdy dochází k vyvrcholení nashromážděného napětí z předcházející fáze. Jak je výše uvedeno, příčinou, resp. rozbuškou, která tuto explozi odstartuje, může být cokoliv. Je zcela v moci pachatele násilí určit, kdy k tomuto okamžiku dojde. Bez ohledu na to, jak se sama oběť může snažit, aby k projevení agrese nedošlo, event. došlo v co nejmenší míře, nemá na průběh agrese žádný vliv. Nikdy není ani schopna sama určit, zda zůstane „pouze“ u vulgárních nadávek, výhrůžek, neoprávněné kritiky, či zda tento slovní útok přejde ve fyzické napadání více či méně závažného charakteru. Samy oběti často uvádějí, že jsou po určité době schopny vystihnout situaci, kdy se pravděpodobně schyluje k explozi agrese ze strany pachatele podle jeho chování těsně před útokem, neboť toto obsahuje podobné znaky.

Je to současně právě tato fáze, resp. období těsně po agresii, kdy je oběť domácího násilí nejvíce ochotna spolupracovat se státními orgány a rovněž vyhledat pomoc. Přesto řada obětí pomoc nevyhledá, ať již z toho důvodu, že se obává reakce ze strany pachatele, nebo proto, že na aktivní jednání nemá sílu. Po této relativně krátké fázi přichází třetí fáze, označovaná jako líbánky.

ad. 3. fáze: líbánky

Toto je období, které je různě dlouhé a také se odlišně projevuje. Zatímco některé oběti domácího násilí mluví o usmiřování, omluvách, dárkách a květinách, které v tomto období od svých násilných partnerů dostávají, jiné oběti sdělují, že je to období, kdy násilný partner odejde někdy na několik hodin, jindy na celé dny či týdny z domu. Takovýto průběh líbánek je na jednu stranu zdrojem jistého uvolnění, neboť „je doma klid“, současně však čím déle toto období trvá, tím se zvyšuje psychický tlak na oběť, která očekává příchod pachatele a neví, kdy se pachatel doma opět objeví a v jakém psychickém rozpoložení. Některé oběti popisují průběh tohoto období tak, že násilný partner je sice doma, ale svého okolí si vůbec nevšímá, tzn. oběť neoslovuje, není k ní vulgární či slovně agresivní, přesto je zahalen atmosférou neustálého napětí. Ať již se toto období ve vztahu projevuje jakkoliv, je většinou vnímáno jako uvolnění.

Právě toto je období, které řada obětí popisuje jako období, kdy vzpomíná na to, jak jejich vztah s násilným partnerem kdysi fungoval. Oběti hovoří o šťastném období či počátcích jejich vztahu, kdy prožívali společně hezké chvíle. Vzpomínky v kombinaci

s omluvnými gesty násilného partnera podporují oběti v tom názoru, že je na místě s partnerem zůstat a zkusit vše znovu. Omluvy a sliby vedou oběti k jakési naději, že vše špatné v jejich partnerském vztahu je již pryč a je na místě dát jejich vztahu další šanci, tak aby mohli vést společně pohodový, harmonický a naplněný vztah. I v těch případech, kdy již nemá fáze líbánek tak harmonický a uvolňující charakter, oběti často znovu uvěří, že byť jejich vztah s násilným partnerem nebude ideální, bude alespoň takový, aby mohli společně vychovávat děti. Svoji roli sehrávají další obavy a strachy obětí, o kterých bude pojednáno později.

Fáze líbánek, která následně velmi nenápadně přechází do fáze narůstání napětí, je často nejnebezpečnější fází, která vede k zacyklování násilí ve vztahu, kdy přechod z fáze líbánek do fáze narůstání násilí bývá pomalý a pozvolný, pro řadu obětí téměř nezatelný a celá spirála násilí se začíná opakovat a prohlubovat.

Jednotlivé fáze celého cyklu jsou různě dlouhé, v jednotlivých případech mohou mít odlišný průběh i charakter, avšak jejich podstata zůstává identická.

2.1.3 Co není domácím násilím

Jestliže výše jsou shrnuty základní znaky, které charakterizují, jaké jednání je domácím násilím, je možné bez větších problémů shrnout také jednání, která domácím násilím nejsou, byť se tak mohou na první pohled jevit. Domácím násilím rozhodně nejsou jednotlivé, jednorázové spory či konflikty, ke kterým může mezi partnery v rámci vztahu docházet, ani vzájemné potyčky mezi partnery, tzv. italská domácnost či rvačky. Žádné z výše uvedených jednání nesplňuje všechny znaky DN současně, alespoň jeden ze znaků takovému chování vždy chybí. Ať již proto, že se jedná o konflikty, které nemají svoji historii, tzn. nedochází k nim opakovaně, ale pouze jednotlivě bez jakýchkoliv souvislostí, event. se jedná o potyčky mezi partnery, kdy role obou aktérů nejsou pevně stanoveny. Jedná se o vzájemné hádky či vyjasňování názorů, které se sice pozorovateli zvenčí mohou zdát nepřiměřené až nevhodné, ale oba aktéři jsou na tento způsob komunikace zvyklí, a byť jim nemusí vyhovovat, v podstatě se role pachatele a oběti neustále proměňuje. Nutno konstatovat, že i takovéto jednání může naplňovat skutkovou podstatu některého trestného činu či přestupku a je možné je po právní stránce postihnout. A to i přesto, že se nejedná v daném případě o domácí násilí a není tudíž možné využít prostředků k ochraně, které jsou dále popisovány v této práci.

2.2 Formy domácího násilí

Domácí násilí se většinou vyskytuje v různých formách, které se navzájem prolínají a ovlivňují. Obecně se dá říci, že pokud je ve vztahu přítomno domácí násilí, pak se vždy můžeme setkat s násilím psychickým, ke kterému se přidávají další formy. Kromě psychického násilí se odlišuje emocionální, fyzická, sexuální, sociální a ekonomická forma partnerského násilí.

Ad psychické

Psychické násilí může mít velmi rozmanité podoby, počínaje ponižováním, urážením oběti či jejích rodinných příslušníků, vulgárním nadáváním, obviňováním, zákazy, příkazy, zastrasováním, přes veškeré chování, jehož cílem je neoprávněně omezovat oběť v jejím rozhodování, manipulace a obviňování oběti, odmítání jakékoliv komunikace s obětí, její ignorování, překrucování skutečností, konče vyhrožováním, vydíráním, ničením věcí, které má oběť ráda či ke kterým má vztah. Často se vyskytují také výhrůžky ohledně svěřeni nezletilých dětí do péče v případě rozvodu či rozchodu partnerů v podobě zamezení kontaktu oběti s dítětem, které oběti pociťují jako velmi tíživé.

Byť psychické násilí nezanechává na obětech viditelné stopy v podobě zranění, často jej oběti popisují jako mnohem horší formu, zanechávající výrazně závažnější následky na jejich duši a sebevědomí. Řada obětí si zpočátku vůbec neuvědomuje, že se stala obětí psychického týrání, popisují, že konkrétní požadavky násilného partnera plnily v podstatě bez většího nátlaku, neboť při představě toho, co je čeká, pokud partnerovi nevyhoví, mu raději vyhověly. Konkrétních projevů psychického násilí, které oběti sami při vyhledání pomoci popisují, je nepřeberné množství. Během konzultací je možné slyšet o vulgárních nadávkách, ignorování, obviňování, vyhrožování až již ubližením na zdraví či smrti, to vše často tzv. mezi řádky.

Jedna z obětí např. vyprávěla, jak je těžké vydržet rány, facky a kopance kterými jí její manžel ubližuje, popisovala také, jak ji její partner v podnapilém stavu honil po jejich společném domě se spuštěnou motorovou pilou v ruce. Jako nejtěžší však popisovala období, kdy ji její manžel zcela ignoroval, na její otázky vůbec nereagoval. S pláčem uvedla: „Neumíte si představit, jaké to je, když vám váš partner celých osm let neřekne vašim křestním jménem, ale pouze nadávkou, urážkou či vulgárním výrazem. To se už nedá prostě vydržet.“

Pokud dochází v rámci vztahu, v němž se vyskytuje domácí násilí, k různým formám násilí, je zde současně vždy přítomna i psychická forma násilí, čím dál častěji se pak vyskytují případy, kdy je možné identifikovat v rámci partnerského vztahu dlouhodobé psychické násilí, které není následováno násilím fyzickým. Z hlediska dokazování v rámci trestního řízení jsou tyto případy výrazně těžší, neboť o nich mohou v podstatě vypovídat pouze oběť a pachatel, kdy jejich výpovědi stojí proti sobě jako slovo proti slovu. Oběti v těchto případech často zmiňují své obavy, že jim těžko někdo uvěří, čeho je jejich partner schopný, mluví o schopnosti partnera manipulovat okolím, obávají se také toho, že partner vše otočí proti nim samotným.

Ad emocionální

Touto formou násilí je označováno zejména citové vydírání v podobě „to mi přeci nemůžeš udělat, já jsem si kvůli tobě vzal volno, a ty si teď klidně odejdeš za kamarádkami, to nemyslíš vážně“, ale také v podobě neustálých kontrol, kde a s kým se oběť aktuálně nachází. Dalším projevem emocionálního násilí bývá chorobná žárlivost, přičemž i sebemenší úsměv či projev náklonnosti v podobě podržení dveří či pomoci do kabátu ze strany cizí osoby je vykládán jako zrada a oběti je vyčítán, nebo je za něj dokonce trestána. Příkladem může být zakrývání oken do bytu velkými prostěradly, aby na oběť nebylo vidět, vymyšlení si imaginárních milenců, vyčítání jakéhokoliv kontaktu oběti, byť úředního, s cizí osobou. Výhrůžky jsou směřovány nejen k tomu, co se eventuálně stane oběti, že jí bude ublíženo na zdraví, ale také se jedná o výhrůžky v podobě násilí směřovanému proti samotnému pachateli. V takovém případě pachatel vyhrožuje spácháním sebevraždy s tím, že odpovědnost za takové jednání přenáší na oběť (např. „celý zbytek života budeš žít s tím, že můžeš za to, že jsem si vzal život“, „budeš muset vysvětlit našim dětem, jak ses ke mně chovala, že jsem sáhl k tak zoufalému kroku“).

Dobře si vybavuji starší dámu, která jako oběť domácího násilí, poškozená v rámci trestního řízení, podrobně popisovala, kterák ji manžel po řadu let nepustil nikam samotnou, i během běžného nákupu jí byl stále v patách. Pokud se na ni v obchodě či jinde na veřejnosti jakýkoliv muž usmál či jí podržel dveře, vykládal si manžel takovouto situaci jako projev intimního poměru, který poškozená s dotyčným mužem musela udržovat. Jakékoliv racionální i emocionální vysvětlování poškozené, že tomu tak není, vedlo pouze k dalším agresivním a vulgárním výbuchům manžela. Rodina se často stěhovala, a to vždy, když manžel pojal

podezření, že jeho žena udržuje intimní poměr s někým ze sousedů v místě bydliště. Žena vyhledala pomoc v situaci, kdy jí manžel začal podezřívát z toho, že udržuje intimní poměr s vlastním zetěm, tehdy ji začal zamykat doma.

Ad fyzické

Také u fyzického násilí je možné setkat se s velmi rozmanitou škálou násilí, které oběti způsobuje fyzická zranění. Někteří pachatelé se v průběhu let poučili, a proto není výjimkou, že umí oběť zranit velmi bolestivě, aniž by zranění zanechala viditelné stopy. Běžné jsou pohlavky, facky, kopání, bití, škrcení, svazování, zamykání v místnosti bez oken a tepla, ohrožování zbraní (ať již volně dostupnými v každé domácnosti v podobě skleněných střepeň a nožů, či legálně i nelegálně držеныmi střelnými zbraněmi), pálení cigaretami či rozpálenými předměty, odepírání jídla, spánku, možnosti vykonat základní hygienu. Některé z uvedeného jednání pak končí pokusy o vraždu či dokonce dokonányi vraždami obětí domácího násilí. Také s ohledem na tyto velmi závažné důsledky, které domácí násilí může mít, je zcela nevhodné mluvit o domácím násilí jako o drobných neshodách či hádkách.⁶

K fyzickým formám násilí mimo jiné patří také odpírání spánku. Jedna z obětí líčila, kterak pravidelně svému nezletilému synovi omlouvá zameškané hodiny ve škole, neboť pokud se otec nezletilého rozčílí (důvod jeho rozčilení nebylo nikdy možné předem odhadnout), nutí nezletilého i partnerku několik hodin stát v pozoru v obývacím pokoji a naslouchat jeho monologům o nemravnosti současné společnosti. Pokud syn či partnerka usnou, doba monologu se prodlouží o další hodinu. Poté, co syn opakovaně ve škole usnul, žena raději začala syna po takovýchto excesech v chování otce nechávat doma vyspat a zameškané hodiny mu sama omlouvala, než aby před třídní učitelkou přiznala, co se fakticky v jejich domácnosti děje a co je příčinou synova usínání ve škole.

⁶ Rovněž označování domácího násilí za drobné neshody mezi účastníky je hrubou chybou, neboť praxe i statistiky ukazují, že jak psychické, tak fyzické násilí, ke kterému dochází v rámci partnerského vztahu, má závažné dopady na oběti násilí, ať již v podobě těžkých depresí, včetně sebevražedných sklónů obětí vedoucích dokonce i k dokonáným sebevraždám, tak k vážným fyzickým zraněním včetně otřesů mozku, opakovaných mnohočetných zranění či dokonce smrti. Oběti domácího násilí se pak často vyrovnávají rovněž s důsledky znásilnění či jiného sexuálního násilí na jejich osobách. Podle D. Adamse tvoří 22 % až 35 % žen, které jsou ošetřeny na pohotovosti s vážným zraněním, oběti partnerského násilí (blíže viz B. Marvánová – Vargová a spol., *Partnerské násilí*, Linde nakladatelství s.r.o., Praha 2008, str. 19).

Ad sexuální

O sexuálním násilí hovoříme v těch případech, kdy je oběť domácího násilí k pohlavnímu styku nucena, ať již v podobě znásilnění, či nucení k nechťným sexuálním praktikám, které jsou oběti nepříjemné či si takovéto praktiky nepřeje provozovat.

Jako příklad je možné uvést následující. Oběti největší starost dělala ta skutečnost, že společně s manželem a se svým dvouletým synem spí všichni v ložnici v jedné posteli. Manžel přitom klientku pravidelně nutil k pohlavnímu styku právě v posteli, ve které spal i jejich dvouletý syn. Klientka se odmítala s manželem milovat v této posteli proto, že se obávala toho, co bude dělat, pokud se jejich syn v průběhu aktu probudí. Manžel však tuto obavu klientky nesdílel. Poté, co ji opakovaně zbil, když se odmítla podrobit manželskému pohlavnímu styku, již raději manželovi vyhověla, neboť hrozba vysvětlování synovi, co se v posteli děje, se zdála být pro klientku přijatelnější než být znovu manželem zbita.

Ad sociální

Také sociální forma násilí se objevuje v případech domácího násilí často, neboť násilní partneři mají tendenci omezovat sociální kontakty oběti s její původní rodinou, event. dalšími osobami v podobě známých, kamarádů a kamarádek, či komunitou, která je oběti známa, kde se tato umí pohybovat. Cílem tohoto jednání je jednak snaha, aby oběť neměla možnost konfrontovat to, co se doma za zavřenými dveřmi děje, s realitou, tzn. aby takové chování pachatele považovala za zcela běžné, jednak snaha omezit možnost, že se okolí oběti dozví, co se v jejich domácnosti fakticky děje. V neposlední řadě pak sociální izolace oběti vede rovněž k pevnějšímu emocionálnímu připoutání oběti k pachateli, neboť oběť kvůli přetrhání kontaktů s osobami jí blízkými nemá fakticky kromě samotného pachatele ve svém okolí žádnou osobu sobě blízkou.

Zvláště patrné je sociální násilí na klientkách, které se dlouhodobě nachází na rodičovské dovolené a současně se přestěhovaly se svými partnery a dětmi od svých původních rodin, např. do satelitních městeček. *Jedna z obětí vyprávěla, že jí manžel sice jednou měsíčně umožňoval vidět se s kamarádkami, dokonce i pohlídal jejich společné děti, avšak než klientka dojelela na místo setkání, obdržela od manžela několik telefonátů a sms zpráv, také během setkání s kamarádkami manžel volal tolikrát, že než si stihly s kamarádkami cokoliv říci, klientka už opět zvedala telefon manželovi. Pouze jednou se odvážila telefon jednoduše vypnout a po jejím návratu domů následoval takový poprask, že se*

raději rozhodla s kamarádkami se nevidat. Vysvětlovat kamarádkám, jak to u nich doma funguje, by totiž jen těžko některá z nich pochopila. Nejspíš by se domnívaly, že je divná, když od manžela neodejde, ale manžel je dobrý otec pro obě jejich děti a také celou rodinu dobře finančně zajistí.

Ad ekonomické

Ekonomické násilí se projevuje nejen tím, že oběť násilí nemá k dispozici žádné vlastní finanční prostředky, nemá přístup ke společnému bankovnímu účtu, pokud dochází do zaměstnání všechny vydělané peníze v některých případech odevzdává násilnému partnerovi, který jí poskytuje finanční prostředky výhradně na příděl, o jakékoliv finanční prostředky - navíc k zakoupení věcí pro vlastní potřebu - si musí oběť výslovně říkat. Oběti často nemají ani bližší představu o tom, jak je rodina finančně zajištěna, jaké jsou jejich finanční poměry. Násilní partneři omezují oběti v dispozici s finančními prostředky, buď neposkytují obětem finance na společnou domácnost, či pouze v minimální míře, nutí tak oběť, aby vyšla s nepatrným obnosem peněz a zajistila bezchybný chod domácnosti i přesto, že to objektivně téměř není možné. Pachatel násilí má jako jediný absolutní kontrolu nad výdaji a příjmy celé rodiny.

Objevují se současně i případy, kdy násilný partner je nezaměstnaný, i dlouhodobě, a nutí oběť, která dochází do zaměstnání, a to i do několika najednou, aby zajistila veškeré potřeby rodiny a často i potřeby nezaměstnaného partnera, které bývají i zvýšené, neboť tento holduje alkoholu či hraje automaty, má jiné finančně náročné zájmy, příp. finanční problémy v podobě dluhů. Veškeré tyto aktivity pak oběť tzv. táhne sama bez jakéhokoliv příspěvku partnera, který jí pouze finančně vysává.

Jedna z obětí vyprávěla, která její manžel, vcelku úspěšný podnikatel, jí přiděloval pouze omezené finanční prostředky na zajištění chodu domácnosti. Zpočátku byla tato částka dostačující, postupem doby se však manželům narodily dvě děti a finanční obnos na domácnost se nezvýšil. Žena strávila velkou část dne tím, že obcházela s oběma malými dětmi nejlevnější obchody a snažila se nakoupit tak, aby se do přidělené částky vešla, oblečení pro sebe a obě děti nakupovala výhradně v secondhandech. V případě, že se jí nepodařilo s přidělenou finanční hotovostí vyjít, byla dle svého manžela zcela neschopná zajistit i běžné potřeby rodiny. Manžel často vyhrožoval tím, že pokud se jí tento finanční systém nelíbí, může kdykoliv odejít, ostatně manžel ji nikdy doma nedržel, avšak má se rozloučit s tím, že by ještě

někdy viděla své dvě nezletilé děti. Žena v tomto vztahu setrvala po řadu let, než se odhodlala odejít. V rámci řízení o rozvod manželství a vypořádání společného jmění manželů byla v šoku, jak velkými peněžními úsporami rodina disponovala a jak vysoké náklady měl její manžel.

2.3 Oběť domácího násilí

2.3.1 Charakteristika obětí domácího násilí a následky násilí

U obětí partnerského násilí se často hovoří o tom, že ke svému násilnému partnerovi mají **ambivalentní vztah**. Podstatou tohoto vztahu jsou dva zcela protichůdné přístupy oběti k pachateli násilí. Oběť má na jednu stranu partnera stále ráda, má na něj úzkou citovou vazbu, chce věřit tomu, že jednání násilného partnera se změní, že se opět vrátí šťastné období, které prožívali na počátku jejich soužití. Současně jej však nenávidí za to, jakým způsobem se k ní chová, jakých útoků se na ní dopouští, že vyvolává hádky před jejich nezletilými dětmi, že ji činí cílem neustálých výčitek, urážek, nadávek a kritik. Právě ambivalentní vztah oběti k pachateli násilí je jedním z důvodů, proč oběť v násilném vztahu setrvává, přestože tento se pro ni stává nebezpečným, a společné soužití s násilným partnerem je neúnosné. Je to také jeden z důvodů, proč se můžeme setkat s tím, že oběti partnerského násilí žádají pomáhající organizace nikoliv o radu, jak si zajistit bezpečný odchod od svého partnera, ale o radu, jak změnit vlastní chování tak, aby partner násilného jednání, ať již v podobě přímého fyzického násilí, či psychického týrání, zanechal. Pracovníci pomáhajících profesí potvrzují, že nejsou výjimečné konzultace, kdy se na ně obrací oběti partnerského násilí s prosbou, aby násilnému partnerovi někdo vysvětlil, že oběť jeho jednáním trpí, že jej má stále ráda, jen si přeje, aby se k ní choval jinak, event. chce zjistit, jak se k agresorovi chovat tak, aby jej k násilnému chování neprovokovala.

Oběti DN mají vůči násilníkovi **silné vazby nejen citové, ale také sociální a ekonomické**. Pachatel násilí bývá často pro oběti jedním z mála blízkých osob, které mají (viz výše sociální forma DN). Některé oběti se řadu let nevidají s rodinnými příslušníky ani svými známými, bojí se, že pokud od partnera odejdou, zůstanou na vše zcela sami. Řada obětí se stává na svém partnerovi rovněž ekonomicky závislá, ať již proto, že jsou na mateřské, resp. rodičovské dovolené, či proto, že jejich příjem nedosahuje takové výše, aby

byly schopny zajistit chod domácnosti a výživu svých dětí samy. Některé oběti se nachází v částečném či plném invalidním důchodu z důvodu zdravotních potíží a disponují tak pouze malým finančním příjmem, který je navíc zčásti odčerpáván potřebou zajistit si léky či jiné zdravotnické pomůcky a prostředky. Někdy oběti hovoří o vysokých závazcích v podobě hypoték a dluhů, které společně s partnerem mají, a obávají se exekucí v případě odchodu.

Tyto silné vazby na násilného partnera oběť brzdí i v případech, kdy začíná přemýšlet o tom, že by od násilného partnera odešla. Oběti argumentují tím, že nemají kam jít, nájem si nemohou dovolit, neboť jej nezaplatí. Mají obavy z toho, jak uživí sebe a děti, že nebudou moci rodině zajistit takový standard, na který jsou její členové zvyklí, obávají se, že by se případný odchod od násilného partnera mohl obrátit proti nim.

Oběti partnerského násilí trpí také **pocit viny**. Popírají, že by násilí, ke kterému v partnerském vztahu dochází, bylo vinou partnera. Pokud již připustí, že k určité formě násilí ve vztahu dochází, mají tendenci partnera omlouvat, hledají omluvy pro jeho chování, ať již objektivní (nezaměstnanost nebo naopak mnoho práce, nemoc, nepochopení ze strany okolí, velká míra stresu ve snaze zajistit „to nejlepší“ pro rodinu), či subjektivní (hledají příčinu samy v sobě, co neudělaly tak, jak si partner přál, čím vyprovokovaly jeho agresi). Oběti se často obviňují také proto, že nejsou schopny násilným výbuchům svých partnerů zabránit, event. těmto vystavují své děti. Oběti vynakládají velké množství energie na vymýšlení takové strategie, která by vedla k minimalizaci nebezpečí další agrese. V tomto ohledu jsou oběti schopny do detailu promýšlet příčiny, které vedly partnera k agresivním projevům tak, aby se napříště takových situací vyvarovaly. Základní problém této strategie spočívá v tom, že násilní partneři jsou vždy schopni najít si nějaký další důvod, byť zcela malicherný, pro další agresi. Proto strategie přizpůsobení se, kterou oběti domácího násilí často volí, nevede v těchto případech k ukončení agrese ze strany pachatele.

U obětí domácího násilí je dále možné setkat se s **pocitem studu**. Stydí se za to, jak se k nim a jejich dětem partner chová, co se děje u nich doma. Pro řadu obětí je zcela nepředstavitelné, že by měly na pomoc přivolat policejní hlídku, mluví o tom, že by to byla v jejich vesnici či domě příliš velká ostuda. Pocit studu, a to i před jejich původní rodinou, bývá častou komplikací, která brání obětem obrátit se ke svým nejbližším s prosbou o pomoc. Oběti vysvětlují, že nechtějí svoji rodinu zatěžovat s ohledem na vyšší věk či zdravotní problémy. Některé hovoří o tom, že je těžké vrátit se ke svým rodičům, jež na počátku vztahu oběť varovali a upozorňovali na nevhodné jednání násilného partnera, které však oběť- ať ze

zamilovanosti či jiných důvodů – neviděla či vidět nechtěla. Oběti mluví také o tom, že je těžké i pro ně samotné pouze připustit, že rodiče měli tehdy před lety pravdu.

V neposlední řadě oběti partnerského násilí bojují rovněž s **pocitem bezmoci** a úplné rezignace na to, že by se z násilného vztahu mohly vyvázat. V tom jsou často utvrzovány ať již přímo či nepřímo svými partnery. Nezřídka pachatelé násilí vyhrožují tím, že nechají z oběti „udělat blázna“ – nejen při hádkách, ale také prostřednictvím nezletilých dětí, před kterými prohlašují, že „maminka je nemocná, potřebuje pomoc, proto ji nechá tatínek odvést do blázince, kde mamince pomůžou“ apod. Násilní partneři argumentují tím, že pokud se oběť pokusí o své situaci na veřejnosti promluvit, nikdo jí neuvěří. Oběti bývají svými partnery tzv. drženy v šachu řadou silných prohlášení, sdělováním polopravd či dokonce nepravd, prostřednictvím kterých pachatelé s oběťmi úspěšně manipulují a snižují jejich sebevědomí. V případě, že v takovém prostředí oběť funguje dlouhodobě, je utvrzována svým partnerem o tom, že nic neumí, nic nezvládne, je neschopná se postarat o děti a partnera, je pro ni těžké uvěřit, že je dostatečně kompetentní svoji situaci řešit. To je také jeden z důvodů, proč je pro oběti těžké z násilného vztahu odejít a na svém rozhodnutí vztah ukončit setrvat.

Ruku v ruce s výše uvedenými pocity oběti jde také strach, ať již z dalšího chování, event. útoků partnera vůči oběti, tak také obecný **strach z budoucnosti**. Oběti se obávají, co se stane, pokud od násilného partnera odejdou, zda se o sebe a své děti dokážou postarat, kde budou bydlet, co bude s dětmi, pokud by se oběti něco stalo a nemohla se o ně postarat, jak bude probíhat kontakt dětí s jejich otcem, násilným partnerem. Strach z budoucnosti spolu se všemi výše uvedenými pocity, se kterými se oběti partnerského násilí vyrovnávají, bývá jednou z příčin paralyzace oběti při hledání vhodného řešení jejich situace.

Kromě syndromu naučené bezmoci⁷ byl odborníky u obětí domácího násilí pojmenován také fenomén, který rovněž výraznou měrou přispívá k tomu, že oběti v násilném vztahu zůstávají dlouhodobě. Je tím skutečnost, že **k nárůstu násilí dochází postupně**. Oběť si zvyká na násilné chování svého partnera postupně, její tolerance k jednotlivým útokům se plíživě, aniž by si to oběť většinou sama uvědomovala, zvyšuje, spolu s tím se většinou zvyšuje závažnost jednotlivých útoků ze strany násilného partnera. To, jak velkou roli právě postupný nárůst násilí v případech domácího násilí a odpoutání se oběti od pachatele sehrává, je možné dokumentovat na příběhu jedné z obětí. *Žena vyprávěla, že se svým manželem žije 14 let, mají dvě děti, 12 a 10 let, oba chodí do práce, klientka se sama stará o domácnost i obě dcery. O svém manželovi mluvila hezky, vysvětlovala, že je velký puntičkář, proto je*

⁷ blíže viz příloha č. 2

úspěšný ve svém zaměstnání. Doma však jeho puntičkářský přístup jednoznačně pozitivní není, neboť manžel vyžaduje, aby vše mělo svůj řád, a tak se jídlo podává přesně v poledne, vždy se servíruje pouze pivo konkrétní značky, které má předem přesně stanovenou teplotu, při prostírání stolu je nutné dodržovat centimetrem odměřené vzdálenosti mezi přístroje prostřenými na stole, oblečení ve skříních musí mít všichni, včetně dětí, srovnáno podle barev a velikosti apod. Za dobu společného soužití byla vytvořena celá řada pravidel, které se snažila klientka dodržovat, aby manželovi vyšla vstříc a ten neměl důvod doma „dělat scény“. Zpočátku, když žena něco přesně nedodržela, event. se našel jiný důvod, jednalo se ze strany manžela hlavně o výčitky, zaznívala slova o její neschopnosti, později se však objevily také facky. Paní vyhledala pomoc poté, co byla opětovně svým manželem fyzicky napadena, tentokrát byl však útok výrazně brutálnější než v minulosti. Ukázalo se, že žena má doma celý sešit popsaný pravidly, která určuje manžel a ona se je snaží dodržet. Za ta léta společného soužití a dodržování pravidel byla paní již na pokraji svých fyzických i psychických sil, což se mimo jiné projevovalo tím, že dělala chyby ve své práci, její kolegyně také zaznamenaly, že má tu a tam nějakou modřinu. Se svými rodiči se setkávala pouze dvakrát do roka, na Vánoce a o letních prázdninách, vždy za účasti svého manžela. Žena vyhledala pomoc proto, aby zjistila, jak má vysvětlit manželovi, že za situace, kdy chodí do práce, stará se o domácnost stejně jako o obě dcery výhradně sama, je pro ni těžké všechna ta pravidla dodržet, jednoduše to nemohla stihnout. Na radu, aby zvážila odchod od manžela, žena vůbec nereagovala. Teprve v okamžiku, kdy jí byla položena následující otázka: „Pokud by vám manžel na počátku vašeho vztahu, tedy před 14 lety, společně s žádostí o ruku předložil sešit s pravidly, který jste si za ta léta sepsala, a podmínil uzavření manželství tím, že budete po zbytek svého života všechna ta pravidla během vašeho společného soužití dodržovat, co byste mu na to řekla?“, paní odpověděla: „No přeci že se asi úplně zbláznil.“

Z příběhů obětí partnerského násilí vyplývá, že řada z nich, ať již vědomě či nevědomě, si vytváří jakousi **strategii** jak ve vztahu s násilným partnerem přežít. Podstatou této strategie je přizpůsobení se partnerovi a jeho chování ve vztahu. S ohledem na výše vysvětlovaný postupný nárůst násilí ve vztahu, jakož i častou sociální izolaci oběti od jejího sociálního prostředí a z toho plynoucího nedostatku jakékoliv zpětné vazby ohledně toho, co se v její rodině děje, pak dochází k tomu, že si oběti vytváří souhrn kroků a postupů, jak ve vztahu s násilným partnerem žít, resp. přežít. Problém nastává zejména v tom okamžiku, kdy tato strategie přestává fungovat ať již proto, že v rodině samé proběhnou změny, nebo proto, že

násilný partner nachází stále nové důvody proč oběť týrat a jeho metody týrání se stávají čím dál závažnější, pro oběť mající horší důsledky.

Jak je výše uvedeno, domácí násilí rozhodně není pouze drobnou hádkou či neshodou bez následků. Následky, s kterými se řada obětí partnerského násilí musí vyrovnat, bývají velmi zásadního charakteru, ať již máme na mysli **následky fyzického či psychického rázu**. Co se týká fyzických zranění, řada obětí násilí ani v případech brutálních útoků ze strany svých partnerů primárně nechce vyhledat lékařské ošetření, ať již z obavy, že se jich lékař bude ptát na to, jak ke zranění došlo, nebo protože se obávají další vlny vzteku a agrese ze strany svého partnera, pokud ten by se o návštěvě lékaře dozvěděl. Některé oběti, zvláště pokud se jedná o oběti se zdravotnickým vzděláním, argumentují tím, že si případná zranění ošetří samy a není tudíž třeba tímto obtěžovat lékaře. Přesto dle nejrozumnějších studií až u třetiny obětí partnerského násilí byla zranění způsobená útokem partnera natolik závažná, že bylo nutné bezprostředně po útoku vyhledat lékařské ošetření. Jedná se zejména o zlomeniny dlouhých kostí, klíční kosti, žeber, častá jsou zranění v obličeji v podobě zlomenin nosu, čelisti, vyražených zubů, tržných ran hlavy, otřesu mozku, popálenin či zranění břicha. Modřiny v různých částech těla, včetně modřin po škrčení na krku, jsou pak zraněním u obětí domácího násilí zcela běžným. Bez ohledu na závažnost některých z uvedených zranění se i v těchto případech ukazuje, že byť lékař po ošetření navrhne oběti hospitalizaci na dobu nezbytně nutnou, řada obětí na základě svého rozhodnutí přes doporučení lékaře zdravotnické zařízení opustí.

Při kontaktu s lékařem či zdravotníkem oběti domácího násilí často tají skutečný původ svých zranění, vymýšlejí různé velmi sofistikované historky o jejich původu, časté zdůvodňování pádem ze schodů či vlastní nešikovností je mezi veřejností notoricky známé, přesto se na ně oběti i dnes odvolávají. O to více je nepochopitelné, že řada lékařů či zdravotníků se se zcela nevěrohodnými vysvětleními obětí partnerského násilí spokojí, byť již ze samotné podoby zranění je patrné, že toto nemohlo vzniknout způsobem, který oběť popisuje. I s ohledem na tuto netečnost ze strany zdravotnických pracovníků se tak oběti vrací zpět k násilnému partnerovi a spirála násilí páchaná ze strany pachatele na oběti se rozvíjí dál, s posilněným vědomím pachatele, že se mu v podstatě nemůže nic stát. Oběť současně přichází o jeden z možných důkazů o tom, co se jí fakticky děje, neboť právě lékařská zpráva s uvedením mechanismu zranění je často jedním z důležitých důkazů, o který se mohou orgány činné v trestním řízení opřít v případě, že je věc řešena trestněprávní cestou.

Kromě těchto okamžitých fyzických následků partnerského násilí se oběti potýkají také s řadou dalších následků dlouhodobého charakteru, často se jedná o bolesti a nemoci psychosomatického původu v podobě nevysvětlitelných bolestí hlavy, poruch spánku, poruch imunity, zažívacích a kardiovaskulárních problémů, jejichž příčiny jsou z lékařského hlediska těžko objasnitelné, avšak oběti jimi prokazatelně trpí a tyto problémy jim výrazným způsobem ztrpčují život. Oběti si také často stěžují na pocit neustálého vyčerpání a únavy, neustálý stres, kdy i tyto pocity z dlouhodobého hlediska mohou vést k dalším velmi zásadním a život ohrožujícím nemocem.

Oběti partnerského násilí však často hovoří o tom, že fyzické následky násilí ze strany jejich partnera nezanedávají na jejich duši tak velké šrámy jako právě následky psychické, způsobené dlouhodobým ponižováním, vyhrožováním, výčitkami a kritikami, které jsou na denním pořádku. Kromě pocitů totální vyčerpanosti a neustálého tlaku oběti popisují snížené sebevědomí, nejistotu a nerozhodnost, všudypřítomný pocit strachu a bezmoci, sklíčenost, obtížnou koncentraci, zvýšenou podrážděnost, poruchy spánku, noční můry, depresivní stavy, které v některých případech vedou k úvahám o sebevraždě, či dokonce k sebevražedným pokusům, u jiných ke škodlivému zneužívání alkoholu, léků či jiných návykových látek.

Z psychologického hlediska je v souvislosti s domácím násilím nutné zmínit také problematiku traumatu, resp. posttraumatické stresové poruchy. **Posttraumatická stresová porucha** (dále jen PTSP) je úzkostná porucha, která se typicky rozvíjí po emočně těžké, stresující události, jež svou závažností přesahuje obvyklou lidskou zkušenost a bývá traumatickou pro většinu lidí.⁸ Pro PTSP jsou stanovena diagnostická kritéria dle mezinárodní klasifikace nemocí, přičemž k rozvinutí této poruchy dochází po prožitku nějaké traumatické události na základě působení vážného stresoru, kterým může být mimo jiné také týrání, psychické, fyzické nebo sexuální násilí, závažné vyhrožování zabitím. S ohledem na uvedené se tak může PTSP rozvinout také u obětí partnerského násilí, kdy dochází k opakování traumatizujících událostí a stupňování násilí a tím k prohlubování traumatu. PTSP se u obětí domácího násilí projevuje zvýšenou ostražitostí, „flashbacky“, přehnanými emočními reakcemi, nočními můrami, poruchami spánku, střídáním nálad.

⁸ B. Marvánová – Vargová a spol., *Partnerské násilí*, Linde nakladatelství s.r.o., Praha 2008, str. 42

2.3.2 Syndrom týraného partnera

V souvislosti s dopady partnerského násilí na oběti pracuje odborná literatura s pojmem „syndrom týrané ženy“, také „syndrom týrané osoby“ či „syndrom týraného partnera“ (dále též jen BWS), který byl popsán počátkem 80. let minulého století. Popsaný syndrom reflektuje tu skutečnost, že dopady domácího násilí na oběť jsou specifické, že daná osoba se stala obětí určitého druhu násilí a že její duševní stav i mentální pochody jsou touto traumatizací poškozené, přičemž to, že zažité násilí či týrání nezůstalo bez psychických následků a ovlivnilo výkonnost a fungování psychiky oběti, je nutné popsat a charakterizovat konkrétně, tzn. jak se u dané oběti domácího násilí syndrom projevuje.⁹ Syndrom BWS zahrnuje příznaky, které mohou být u různých obětí domácího násilí přítomny a zkombinovány odlišně. Odborná veřejnost se shoduje na tom, že mezi typické příznaky BWS patří:

- minimalizace následků (oběť DN minimalizuje skutečné následky násilí, např. bagatelizuje svá zranění, nevnímá vážnost útoků či situace, zlehčuje intenzitu násilí);
- sebeobviňování (oběť věří, že za násilí může sama, omlouvá násilníka, uvádí nepravé důvody zranění);
- snížená akceschopnost (oběť trpí takovým strachem z pachatele, že zcela ochromuje její spolupráci s pomáhajícími profesionály, má sklon věřit, že násilný partner je všemocný);
- příznaky psychotraumatu (u obětí DN se projevuje celá řada různých následků opakovaného, kumulovaného stresu, např. poruchy spánku a pozornosti, deprese, substanční zneužívání léků, alkoholu, psychosomatické potíže, ztráta smyslu pro bezpečí).¹⁰

Doc. Čírtková ve své níže citované publikaci upozorňuje na skutečnost, že uvedené příznaky BWS se projevují ve vztahu k násilnému partnerovi, pročez nemusí být vždy patrné ve vztahu k okolí či veřejnosti, tj. některé oběti partnerského násilí mohou působit ve své profesi či jiné pozici jako výkonné a úspěšné osoby. Diagnostikování BWS u obětí DN může být z hlediska forenzní psychologie v případech, kdy se oběť partnerského násilí stane sama pachatelem trestného činu spáchaného na násilném partnerovi, podstatnou okolností při posuzování viny oběti. Zatímco v minulosti bylo diagnostikování BWS u oběti domácího

⁹ L. Čírtková, *Moderní psychologie pro právníky, Domácí násilí, stalking, predikce násilí*, GRADA Publishing, a.s., Praha 2008, str. 28

¹⁰ L. Čírtková, *Moderní psychologie pro právníky, Domácí násilí, stalking, predikce násilí*, GRADA Publishing, a.s., Praha 2008, str. 30 – 31

násilí některými odborníky nazíráno jako jednoznačný důvod pro uznání nepřičetnosti oběti v době spáchání trestného činu, v současnosti odborníci hovoří o tom, že pouhá diagnostika BWS u pachatele trestného činu nemůže tohoto automaticky vyvinut z odpovědnosti za spáchaný skutek. Vždy je nutné posuzovat dopady BWS na osobnost dané osoby jakož i na její duševní pochody v době spáchání činu. To je také důvod, proč odborníci doporučují, aby v případě, že je u pachatele diagnostikován syndrom BWS, byl dále analyzován druh domácího násilí, kterému byla oběť vystavena, jeho vývoj na časové ose atp.¹¹

Doc. Čírtková si ve své publikaci klade otázku, jak lze psychologicky vysvětlit, že týraná oběť DN, která trpí naučenou bezmocí, nakonec na svého tyrana zaútočí. Odpověď na tuto otázku nachází ve skutečnosti, že oběti těžkého domácího násilí si vyvinou zvláštní vnímavost pro signály akutního ohrožení. Ačkoliv oběť není schopna racionálně vyhodnotit celkovou situaci v partnerském vztahu a podle toho se zachovat (tady platí naučená bezmoc), na druhé straně je zvýšeně vnímavá na náznaky akutního, vážného ohrožení. Týraná osoba se tak v určitém ohledu stává expertkou na signály nebezpečí a monitoruje vlastní chování, aby zabránila explozím. Zdánlivě nepochopitelný zlom v jejím jednání, který po dlouhém ustupování nakonec způsobí smrt tyrana, lze vysvětlit tím, že v dané situaci v důsledku zvýšené citlivosti na signály blížícího se ohrožení převládá strach o život.¹²

¹¹ Ibidem, str. 34

¹² Ibidem, str. 35

2.3.3 Muži jako oběti domácího násilí

Ač je v této práci nejčastěji hovořeno o obětech domácího násilí jako o ženách, jsem si vědoma té skutečnosti, že oběťmi násilí v rámci partnerského vztahu se stávají také muži a senioři. V neposlední řadě i děti, o kterých se nejčastěji hovoří jako o sekundárních obětech domácího násilí. Na tomto místě bych se ráda zmínila o těchto specifických skupinách obětí.

Zatímco na domácí násilí páchané na ženách jako obětech je již v současné době nahlíženo jako na závažný sociální fenomén, násilí páchané na mužích jako obětech je zatím považováno pouze za okrajový problém. Mým cílem v této práci není hlouběji se zabývat důvody tohoto jevu, či dokonce specifiky partnerského násilí páchaného na mužích, neboť to jde zcela nad rámec této práce, přesto považuji za důležité zmínit, že přes různé názory odborníků je patrné, že fenomén týraného manžela/partnera reálně existuje.

Odborníci zdůrazňují nutnost odlišovat obecné párové násilí od domácího násilí, pro které je charakteristická tzv. genderová asymetrie.¹³ Ze současných statistických údajů vyplývá, že obecného párového násilí se dopouští v 56 % případů muži jako pachatelé a ve 44 % případů ženy jako pachatelky, zatímco domácího násilí se dopouští v 97 % případů muži jako pachatelé a pouze ve 3 % případů jsou pachatelkami domácího násilí ženy. Doc. Čírtková vyhodnocuje výše uvedenou statistiku následovně. Dle jejího názoru fenomén týraného manžela/partnera reálně existuje, většinu týraných partnerů však tvoří ženy a u domácího násilí stále platí genderová asymetrie, zatímco u partnerského násilí nikoliv.¹⁴ Za výmluvné ve svém článku označuje zjištění J. Buriánka a P. Kuchaře v pilotní sondě zpracované v roce 2006 na téma Domácí násilí na mužích, že „žádný z mužů, kteří se setkali s násilím ze strany partnerky, se neobrátil na policii, ačkoliv někteří z nich se domnívali, že by za tento čin měla být jejich partnerka potrestána.“¹⁵

V souvislosti s muži jako oběťmi domácího násilí upozorňuje odborná literatura na jev označovaný jako dvoje zavřené dveře, který je odlišný od partnerského násilí páchaného na ženách jako obětech. První dveře reprezentují bariéry společné všem obětem domácího násilí, druhé představují specifické obavy týraných mužů ze zveřejnění jejich osudu. Z výše uvedeného je patrné, že oběťmi domácího násilí se stávají nejen ženy, ale také muži. S ohledem na závěry statistik realizovaných v této oblasti však hovořím o obětech domácího

¹³ viz výše uváděný znak domácího násilí v podobě přesně rozdaných rolí pachatele a oběti domácího násilí

¹⁴ L. Čírtková, *Muži jako oběti domácího násilí*, Právo a rodina, č. 7/2010, str. 11

¹⁵ L. Čírtková, *Muži jako oběti domácího násilí*, Právo a rodina, č. 7/2010, str. 11

násilí v ženském rodě, aniž bych však chtěla jakýmkoliv způsobem zpochybňovat závažnost domácího násilí páchaného na mužích.

2.3.4 Senioři jako oběti domácího násilí

Jak jsem výše uváděla, oběťmi domácího násilí se stávají také senioři. Setkat se můžeme jak s případy, kdy jsou senioři týráni ze strany svých dospělých dětí či vnuků, tak s případy dlouhodobého partnerského domácího násilí mezi seniory, ke kterému dochází v řádech desítek let, přičemž tento model chování přetrvává i ve stáří. Fenoménu násilí páchaného na seniorech je i v současné době věnována malá pozornost, také výzkumy upozorňují na skutečnost, že statistiky představují, co se týká problematiky domácího násilí páchaného na seniorech,¹⁶ pouze špičku ledovce.

Kromě obecných důvodů, pro které oběti domácího násilí o tom, že je na nich násilí pácháno, mlčí, a které se objevují rovněž u seniorů, je možné rozeznat i další specifické důvody. Patří mezi ně mimo jiné skutečnost, že sami senioři nejsou v některých případech schopni rozpoznat z důvodu nemoci, že je na nich násilí jejich blízkými pácháno, či toto oznámit. Svoji roli hraje i ta skutečnost, že se stydí za to, co se jim ze strany jejich dospělých dětí děje, obviňují se, či se obávají, že budou obviněni svým okolím z toho, že své děti špatně vychovali, mají obavy z toho, že jejich výpověď bude označena za nevěrohodnou. Nemalou roli u řady seniorů hraje také ta skutečnost, že jsou na násilné osobě do určité míry závislé v poskytování péče, a to i v případě, že dochází k zanedbávání v poskytování této péče ze strany násilné osoby. Senioři se často obávají, že v případě, když zveřejní, k jakému chování ze strany pachatele dochází, budou nuceni odejít do zdravotnického zařízení či zařízení sociální služby, neboť nebudou nadále schopni se o sebe postarat v domácím prostředí. Obava z nuceného odchodu z domácí péče je pro řadu obětí domácího násilí v seniorském věku natolik zásadní, že raději pomoc okolí v takovýchto situacích nevyhledají a neuskuteční ani jiné aktivní kroky k ukončení násilí. Navíc praxe ukazuje, že i v případech, kdy jsou aktivní kroky konány ze strany státních orgánů, často sami senioři nakonec popřou, že by jim bylo fakticky ubližováno. Uvedené skutečnosti vedou k tomu, že se potřebné pomoci týraným seniorům nedostane, příp. tato není dostatečně efektivní a nepřináší očekávanou úlevu.

¹⁶ Někteří odborníci označují násilí páchané na seniorech za součást fenoménu domácího násilí, jiní však hovoří po vzoru syndromu CAN (= syndrom zneužívaného, týraného a zanedbávaného dítěte) o syndromu EAN jako syndromu zneužívaného, týraného a zanedbávaného seniora.

2.3.5 Děti jako oběti domácího násilí

Literatura hovoří o nezletilých dětech žijících v rodinách, kde dochází mezi partnery k domácímu násilí, často jako o nepřímých či sekundárních obětech domácího násilí. Průzkumy prováděné v ČR ukázaly, že až v 80 % domácností, v nichž dochází k domácímu násilí mezi rodiči, vyrůstají nezletilé děti. Přitom Světová zdravotnická organizace již v roce 2003 dospěla k závěru, že nezletilé dítě vyrůstající v rodině, kde je násilí běžným způsobem chování jednoho z partnerů, je možné považovat za týrané dítě ve smyslu definice týraného, sexuálně zneužívaného či jinak ohroženého na zdravém vývoji (označovaného jako syndrom CAN).

Dítě v rodině s domácím násilím může být **přímo obětí domácího násilí**, v případech, kdy se násilí v jakékoliv podobě, ať již fyzické, sexuální či psychické a emocionální, obrátí proti němu samotnému. Řada obětí partnerského násilí uvádí, že násilný partner by nikdy nezaútočil proti dítěti samotnému, nikdy by dítě nenapadl, což je v některých případech vede k tomu, že v případě fyzického útoku svého partnera berou menší děti do náručí v domnění, že partner svého útoku zanechá. Někdy věří, že pokud drží v ruce dítě, mohou je lépe ochránit proti případnému útoku pachatele. Tato úvaha je však velkou mýlkou. Praxe ukazuje, že pachatel násilí je schopen fyzicky napadnout nejen svoji partnerku, ale také nezletilé dítě, zvláště pokud je pod vlivem alkoholu či jiných návykových látek. Děti mohou v rámci násilného útoku utrpět samy velmi vážná zranění.

I v případech, kdy pachatel neútočí přímo na dítě, ale toto „pouze“ žije v rodině, kde k partnerskému násilí dochází, se dítě stává **obětí domácího násilí a to nepřímou**, i když není očitým svědkem probíhajících útoků. Domnívat se, že dítě situaci v rodině nevnímá, pokud není přímo přítomno jednotlivým útokům, či že si neuvědomuje „dusnou, nepřátelskou“ atmosféru, která v rodině panuje, je mylná úvaha. Děti atmosféru v domácnosti vnímají intenzivně a na situaci v rodině silně reagují.

Některé děti se cítí odpovědny za to, co se u nich doma děje, hledají příčiny násilí v rodině, kdy zvláště menší děti tyto nacházejí samy u sebe. Domnívají se, že za to může skutečnost, že se ne dost dobře učí, zlobí, dostatečně doma nepomáhají apod. Pro starší děti je poměrně jednoduché uvěřit tomu, že viníkem násilí je oběť sama. Tuto skutečnost dobře dokumentuje odpověď dívky v azylovém domě, kde se ocitla se svojí matkou, na otázku pracovníka: „Viděla jsem, že jsi matku uhodila, když ti řekla, že nikam nepůjdeš. Proč se

k matce tak chováš?“ Dívka odpověděla: „To ale nic není, táta říkal, že mámě to nevadí, a sama jsem viděla, že si to od něj nechá líbit.“¹⁷

Dle odborníků bývá zásadním způsobem **zasažena emočionalita** dítěte. Dítě nejednou reaguje na opakovanou silně stresující až traumatizující situaci domácího násilí emoční inhibicí (tj. útlumem schopnosti prožívat a přiměřeně emočně odpovídat na podněty, v důsledku čehož vzniká emoční prázdnota; aby dítě za těchto okolností vůbec něco cítilo, může začít vyhledávat zdroje nadměrně silných prožitků, v pozdějším věku jde nejednou i o experimenty s psychoaktivními látkami, sebepoškozování, rizikové chování), nebo naopak reaguje nadměrnou emoční excitací (tj. zesílením prožitků, nárůstem úzkostnosti a potřeby zvýšeně kontrolovat okolí, podrážděností, přecitlivělostí na podněty, emoční labilitou).¹⁸

Často bývají u dětí také zásadním způsobem **zasaženy interpersonální vztahy a schopnost dítěte ve vztazích zdravě fungovat**. Mluví se o převzetí tzv. duplikačních principů (přenesené vzorce chování), kdy děti převezmou problematické vzorce chování dospělých a naučí se považovat násilí za přijatelný způsob jednání; tento jev je známý též jako tzv. transgenerační přenos násilí.¹⁹ Chlapci se v dospělosti sami stávají pachateli partnerského násilí a dívky, mající častěji tendenci přebírat chování matek, se stávají oběťmi partnerského násilí. To, jak dobře transgenerační přenos násilí v praxi funguje a že se nejedná pouze o teoretický pojem, dokumentuje následující příběh oběti partnerského násilí, která vyprávěla. *Žiji už několik let se svým partnerem, děti zatím nemáme. Můj partner odešel od svých rodičů v den svých osmnáctých narozenin. Velmi nerad o tom hovoří, ale párkrát mi vyprávěl, že u nich doma se to nedalo vydržet, jeho otec byl tyran, který ubližoval psychicky i fyzicky matce i jemu a jeho bratrovi. Jejich matka se nijak nebránila, neměla síly, když chodila do práce, večer ještě uklízet, aby poplatila všechny dluhy, které otec nadělal. Když byla konečně doma, musela vše doma obstarat, navařit, postarat se o obě děti, a to pod palbou neustále kritiky, zesměšňování a shazování. Později přišly facky, pak už i bití a kopání bylo na denním pořádku. Starší bratr odešel ze společné domácnosti v den svých osmnáctých narozenin a můj partner udělal o dva roky později totéž. Byť toto zmínil jen několikrát, nikdy nezapomněl dodat, že on by nikdy na žádnou ženu nevztáhl ruku, ať by mu dělala cokoliv. Nikdy by nedokázal žádné ženě ublížit. Když mi poprvé vrazil facku, dlouho jsem se z toho vzpamatovávala, nechápala jsem to, vždyť přeci říkal, že by nikdy ženu neuhodil. Partner se*

¹⁷ Studijní materiál o problematice domácího násilí pro pracovníce a pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí, vydaný Ministerstvem práce a sociálních věcí, zpracovaný ve spolupráci s Psychosociálním centrem Acorus, o.s., 2006, str. 43 – 44

¹⁸ Z. Dušková, *Dítě a domácí násilí* in Právo a rodina, 8/2010, Praha 2010, str. 1

¹⁹ D. Ševčík, N. Špatenková, *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*, Portál, s.r.o., Praha 2011, str. 121

za to dlouho omlouval, nosil mi květiny, dušoval se, že se to již nikdy nebude opakovat, že byl pod velkým tlakem v práci. Uznala jsem, že toho měl v práci hodně. Nyní již toho v práci hodně nemá, nemá totiž práci vůbec, a nezdá se, že by mu to nějak zásadně vadilo, facek přibylo, už se za ně ani neomlouvá. I tak ho mám pořád ráda. Nerozumím tomu, vždyť vždycky zdůrazňoval, že on by nikdy ženu neuhodil.

Děti jako oběti domácího násilí **žijí v permanentním stresu**, v atmosféře ohrožení, nepředvídatelnosti dalšího vývoje situace, v existenčním strachu o rodiče, který je v pozici oběti, zažívají bezmoc, pocit osamělosti kvůli závazku mlčet o tom, co se doma děje. Mají poruchy chování, problémy ve škole, psychosomatické symptomy, psychické poruchy, poruchy spánku, sníženou sebeúctu. Trpí neklidem, pocity strachu, chovají se agresivně a mohou mít sebevražedné úmysly.²⁰

Děti bývají **vtaženy do konfliktu rodičů**. Jeden z rodičů, častěji oběť násilí, situaci s dítětem probírá, svěřuje se mu, informuje jej o tom, co se ve vztahu děje. Dítě s obětí řeší problémy, které mu nepřísluší, nemá ani takovou kapacitu, aby je řešit mohlo. Současně se mu zmenšuje prostor pro to, aby se mohlo věnovat svým záležitostem, přiměřeným jeho věku.

Byť je tématu nezletilých dětí žijících v partnerských vztazích, v jejichž rámci dochází k násilí, věnována pozornost ze strany odborné veřejnosti, není toto téma doposud uspokojivým způsobem v praxi řešeno, nese s sebou řadu otázek, na které praxe zatím neumí odpovědět, vč. toho jak nezletilé děti před násilím účinně chránit.

²⁰ D. Ševčík, N. Špatenková, *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*, Portál, s.r.o., Praha 2011, str. 121

2.5 Pachatel domácího násilí

V úvodu této kapitoly je na místě uvést, že zatímco o obětech domácího násilí disponují odborníci poměrně dostatkem informací, o pachatelích, resp. psychologických profilech pachatelů domácího násilí toho víme výrazně méně. Jednou z příčin je mimo jiné i ta skutečnost, že pracovníci pomáhajících organizací se dostávají do kontaktu spíše s oběťmi domácího násilí, se kterými společně hledají důvody nefungujícího vztahu. Pachatelé násilí většinou pomoc pracovníků pomáhajících profesí nevyhledávají, často proto, že nemají pocit, že by se sami dopouštěli nevhodného chování či že by bylo na místě v jejich chování cokoliv změnit. Pachatelé, a to včetně odsouzených pachatelů domácího násilí, jen výjimečně vyhledávají či se podrobují soudně nařízené terapii, jejíž koncepce je blíže vysvětlena v příloze č. 4. Přesto se pokusím v této kapitole nastínit osobnostní charakteristiky, které se u pachatelů násilí často vyskytují.

2.5.1 Charakteristika pachatelů domácího násilí

Většina útoků v rámci domácího násilí má svůj původ ve zcela obyčejných a běžných konfliktech, které se dějí v každé domácnosti, ať se týkají otázky vedení společné domácnosti, trávení volného času či výchovy dětí. Přesto v některých případech tyto konflikty vedou ke vzniku domácího násilí, zatímco v jiných domácnostech nikoliv. Průzkumy ukázaly, že příčinou vzniku domácího násilí jsou v některých případech zlomové okamžiky partnerského vztahu, jako je sestěhování partnerů, svatba, těhotenství partnerky, narození dítěte, oznámení partnerky o návratu do práce, jakož i oznámení partnerky o opuštění vztahu. S ohledem na skutečnost, že řada partnerů dokáže vyřešit jak běžné konflikty, tak také zlomové okamžiky v partnerství, přiklání se odborníci k tomu, že důvodem vzniku domácího násilí nemusí být tedy zátěžová situace sama o sobě, ale že svoji roli hrají osobnostní charakteristiky pachatele i oběti domácího násilí. Kromě typologie pachatelů násilí, jak je uvedeno v příloze č. 4 této práce, je možné popsat některé osobní charakteristiky pachatelů partnerského násilí, které se v praxi opakovaně vyskytují.

Pachatelé partnerského násilí se často vyznačují **neschopností hlubších mezilidských vztahů, neschopností empatie** či jakéhokoliv soucítění s obětí násilí. Pachatelé považují násilí za běžný způsob řešení konfliktů a problémů v rodině i v partnerství, často se ani jinak

chovat neumí. Často se u nich projevuje již výše zmíněný transgenerační přenos.²¹ To je důvod, proč je možné se u řady pachatelů partnerského násilí v rodinné anamnéze setkat s tím, že sami byli v dětství svědky či přímo oběťmi násilí, které bylo pácháno v jejich původní rodině. Jako děti převzali ze své původní rodiny násilné vzorce chování, ať již v okamžiku řešení konfliktu, či při prosazování vlastních požadavků. Nyní je pro ně nepochopitelné, že se dopouštějí něčeho, co není v souladu s běžným chováním ve společnosti, neboť „u nich doma otec matku také bil“.

V rámci různých typologií pachatelů domácího násilí je zvláště v novější odborné literatuře často rozeznáván typ pachatele tzv. „**muže dvou tváří**“. Jedná se o pachatele, který se v práci, ve společnosti, ve svém okolí jeví jako osoba bez jakýchkoliv nápadností. Perfektně se postará o svoji rodinu, finančně jí zajistí, je galantní, příjemný společník. Jedná se o dobré šéfy, výborné manažery, také vůči svým kolegům se chovají bez větších problémů, až na pokuty za parkování nemívají problémy se zákonem, ženy by si takového muže přály mít doma, pomůžou, obstarají, co je třeba. Ve společnosti se projevují jako vtipní a milí společníci, vždy najdou slova pochopení. Výrazně se však proměňují v okamžiku, kdy se zavírají dveře jejich bytu či domu. Svoji partnerku urážejí, vulgárně ji napadají, chovají se násilně, jsou chorobně žárliví, svoji partnerku neustále pro něco kritizují, v podstatě cokoliv se snadno stává důvodem pro exploze vzteku, slovní teror i brutální fyzické útoky, které se v některých případech stávají pro oběť doslovně bojem o přežití. Neexistuje způsob, jak agresora uspokojit; jestliže se oběti podaří jednu věc udělat ke spokojenosti pachatele, ten si promptně najde jinou záminku pro to, aby mohl křičet a ubližovat, umí najít ty nejzákeřnější cesty, jak své oběti ublížit.²²

Příběhy obětí partnerského násilí, které žijí s muži dvou tváří, ukazují, že je pro ně extrémně těžké na veřejnosti promluvit o tom, co se ve skutečnosti u nich doma děje, mimo jiné i proto, že pochybují o tom, že by jim mohl kdokoliv uvěřit, neboť jejich okolí zná pachatele jako velmi příjemného a pozorného partnera. Oběti se samy ptají: „Copak mohu s těmito modřinami přijít za svojí praktickou lékařkou, ke které dochází i můj partner, a této

²¹ Řada studií prokazuje, že lidské bytosti jsou schopny přejmout agresivní chování ve velmi krátké době, a to nejen za situace, kdy dochází k násilnému či agresivnímu chování přímo na nich, ale také v případech, kdy jsou pouze svědky agresivního chování.

²² Muže dvou tváří velmi výstižně popisuje ve svých románech také Simona Monyová, jejíž manžel byl odsouzen pro vraždu své manželky, která zemřela začátkem srpna 2011. Simona Monyová (1967 – 2011), autorka ženských románů s tematikou partnerských vztahů, často ve svých románech popisovala právě partnerské násilí. Informace, které jsou ohledně smrti Monyové k dispozici v médiích, pak nasvědčují tomu, že sama byla dlouhodobou obětí domácího násilí ze strany svého manžela. bližší informace lze nalézt na www.monyova.cz

řici, že tahle zranění mi způsobil můj partner? Jak by mi mohla lékařka uvěřit, když mého partnera zná ze své ordinace jako vtipného a pozorného muže?“ *Jiná oběť vysvětluje, proč trvalo tak dlouho, než se odhodlala sdělit svým rodičům, co se u nich doma fakticky děje. „Moji rodiče považovali mého manžela dlouhou dobu za velmi příjemného, zodpovědného a pohodového partnera pro život. Společná setkání se konala pouze párkrát do roka s ohledem na velkou vzdálenost mezi místy, kde bydleli moji rodiče a kde jsme bydleli my s manželem. Na tato setkání můj manžel přijížděl vždy perfektně upraven, připraven s květinou v ruce pro moji mamku a láhví něčeho ostřejšího pro mého tátu. Během těchto setkání našel společné téma s oběma rodiči, pochválil uvařené jídlo a vyprávěl o své báječné práci. Jak jsem měla svým rodičům vysvětlit, že doma mě zcela ignoruje, příp. mně vulgárně nadává, ponižuje, chová se pedantsky, nic neudělám dle jeho představ, jsem zcela neschopná a ve srovnání i ta nejhorší prostitutka z města vychází jako vzor počestnosti.“*

V souvislosti s osobnostními charakteristikami je možné se také setkat s tím, že násilná osoba **požívá alkohol či jiné návykové látky**.²³ Přesto dle existujících studií se zhruba 50 % násilných jednání děje v době, kdy je pachatel násilí zcela střízlivý. Alkohol je jak pachateli, tak oběťmi domácího násilí používán často jako výmluva, proč k násilí v rámci partnerského vztahu dochází. Tuto rádobu omluvu však rozhodně nelze akceptovat, neboť žádný faktor, ani alkohol či jiná závislost, neospravedlňuje používání násilí mezi partnery. Navíc praxe ukazuje, že i pokud se partner dopouští většiny násilných útoků na oběti pod vlivem alkoholu, nicméně ve svém jednání pokračuje i v době, kdy je střízlivý, a tento aspekt je pro oběť zcela nepochopitelný, silně traumatizující a o to hůře tuto skutečnost unáší. Oběti se s takovými útoky výrazně hůře vyrovnávají, neboť mají tendenci se utěšovat tím, že pokud by jejich partner alkohol či jiné návykové látky nepožíval, k násilí by nikdy v jejich domácnosti nedošlo.

²³ Alkohol či jiné návykové látky se ve vztazích s domácím násilím často na straně pachatelů násilí objevují, je však možné se setkat s alkoholem či jinými návykovými látkami i na straně obětí DN. Zatímco alkohol na straně pachatele domácího násilí nebývá jedinou příčinou domácího násilí, často bývá jedním z důsledků domácího násilí na straně obětí.

Alkohol bývá na straně pachatele častým spouštěčem násilí, zejména fyzického, neboť s jeho požitím výrazně klesá schopnost sebekontroly, dochází k odbourání zábran. Pachatelé DN často vnímají alkohol jako důvod svého jednání, na tento se vymlouvají a činí velká prohlášení o tom, že se alkoholu již nikdy nedotknou, event. se půjdou léčit. Také pro oběti násilí bývá alkohol snadnou zástěrkou, za kterou se domácí násilí schová. Asi nikdy nezapomenu na kontakt s obětí domácího násilí, která opakovaně zdůrazňovala, že „její manžel je úžasný muž a partner, menší problém se objeví pouze, když se nabumbá.“ Pro dokreslení celé situace - její manžel byl v té době vazebně stíhán kromě trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí také pro trestný čin pokusu vraždy, kterého se dopustil právě na oběti.

V neposlední řadě je v osobnostních charakteristikách pachatelů domácího násilí možné vystopovat také **chorobnou žárlivost**, tedy takovou, která je všudypřítomná, aniž by zde byl dán konkrétní podnět. Takovou osobu zcela paralyzuje a neumožňuje jí normálně o situacích přemýšlet a vyhodnocovat je. U pachatelů DN se tato vlastnost projevuje v podobě neustálých kontrol, sledování oběti, zasílání kontrolních sms a desítek telefonních hovorů, jejichž cílem je zjistit, kde přesně a s kým se oběť aktuálně nachází. Odpověď, že je oběť někde sama, pachatele neuspokojí. Následují i řadu hodin trvající výslechy oběti, na jejichž konci jsou oběti ochotny připustit i zcela nepravdivé a nereálné skutečnosti jen proto, aby měly možnost vysvobodit se z kolotoče neustálých dotazů, monologů a kritických úvah pachatele.

3. Exkurz do vývoje problematiky domácího násilí v České republice a na Slovensku

3.1 Vývoj v České republice

Problematika domácího násilí patřila v České republice dlouhodobě mezi problematiku opomíjenou, které nebyla věnována odpovídající, resp. téměř žádná pozornost ze strany veřejnosti či státu. Česká republika zaujímala k problematice DN stanovisko, že se jedná čistě o soukromý problém konkrétních osob, do kterého rozhodně nepřísluší státu či veřejnosti jakýmkoliv způsobem zasahovat. Ještě v 90. letech 20. století bylo domácí násilí v České republice přehlíženo a bagatelizováno. Často se objevoval názor, že DN s sebou nenesé žádné vážné důsledky, protože není důvod se tímto problémem hlouběji zabývat.²⁴ S tím, jak se objevovaly na veřejnosti a v médiích příběhy obětí domácího násilí, jež v důsledku této trestné činnosti přišly o život či jim byla způsobena těžká újma na zdraví, také odborná veřejnost se o téma domácího násilí začala více zajímat. V roce 2001 byl proveden první reprezentativní výzkum veřejného mínění agenturou STEM, který byl zopakován v roce 2006. Tento průzkum v roce 2001 ukázal, že zhruba 43 % české populace považovalo fenomén domácího násilí za okrajový problém, který je soukromou věcí rodiny.²⁵ Z reprezentativního

²⁴ Praxe i statistiky dlouhodobě ukazují, že jak psychické, tak fyzické násilí, ke kterému dochází v rámci partnerského vztahu má závažné dopady na oběti násilí, ať již v podobě těžkých depresí včetně sebevražedných sklonnů obětí vedoucích k dokonáným sebevraždám, tak k vážným fyzickým zraněním včetně otřesů mozku, opakovaných mnohočetných zranění či smrti. Oběti domácího násilí se často vyrovnávají rovněž s důsledky znásilnění či jiného sexuálního násilí. Podle D. Adamse tvoří 22 % až 35 % žen, které jsou ošetřeny na pohotovosti s vážným zraněním, právě oběti partnerského násilí. (blíže viz B. Marvánová – Vargová a spol., *Partnerské násilí*, Linde nakladatelství s.r.o., Praha 2008, str. 19)

S ohledem na výše uvedené, - jednak četnost případů domácího násilí a jednak závažnost následků, které domácí násilí způsobuje - jistě není pochyb o tom, že přístup České republiky k problému DN mohl jen těžko obstát. V rámci českého právního řádu nebylo nikdy pochyb o tom, že ublížení na zdraví či usmrcení oběti, ke kterému dojde mezi dvěma cizími lidmi, či znásilnění, kterého se dopustí cizí pachatel, jsou natolik závažná porušení zákona, že musí být nejen řádně vyšetřena, ale pachatel musí být v případě shledání viny potrestán. O důležitosti tohoto přístupu svědčí i ten fakt, že všechny orgány činné v trestním řízení v souladu se zásadou oficiality vyjádřenou v § 2 odst. 3 trestního řádu postupují z úřední povinnosti. Státní zástupce je tedy povinen stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví, pokud zákon nebo vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je ČR vázána, nestanoví jinak. Jak si potom vykládat skutečnost, že byť i v násilném vztahu v řadě případů docházelo k páčání trestného jednání, takové činy nebyly vyšetřovány, resp. stát zastával postoj, dle kterého se jedná o soukromou věc aktérů a není zde prostor pro zásah třetího subjektu? Z uvedeného je patrné, že v souvislosti s domácím násilím Česká republika dlouhodobě užívala dvojí metr na posuzování toho, kdy je na místě zasáhnout ve prospěch oběti trestného jednání a kdy nikoliv. Nutno konstatovat, že podobný přístup dlouhá léta zaujímal i k problematice domácího násilí i jiné země.

²⁵ Reprezentativní výzkum o domácím násilí 2006 – pro BKB a PM ČR, společnosti STEM, <http://www.stem.cz/clanek/1146>, přečteno dne 25.4.2012

výzkumu prováděného agenturou STEM v roce 2006 vyplynulo, že počet osob, které považovaly domácí násilí za okrajový problém, se výrazně snížil – na 28% obyvatelstva.

Česká právní úprava řadu let k problematice partnerského násilí nezaujímalu shodně s laickou veřejností žádný postoj a touto problematikou se nezabývala. Český právní řád reagoval pouze na extrémní situace, kdy se vztah partnerů natolik vyhrotil, že došlo ke spáchání takové jednání, které vykazovalo znaky některého trestného činu ve smyslu zvláštní části trestního zákona. V takovém případě byl pachatel jednání postižen pro konkrétní trestný čin, byl však stíhán pouze pro konkrétní útok. Orgány činné v trestním řízení se nezabývaly ostatními aspekty probíhajícího vztahu. Současně nebyla věnována ze strany státních orgánů obětem takového jednání či jejich nezletilým dětem žádná pozornost či bližší péče. Ani právní úprava občanského či rodinného práva se problematice domácího násilí nikterak nevěnovala.

Byly to nestátní, neziskové subjekty, které dlouhodobě upozorňovaly na neuspokojivou a nepřijatelnou situaci, kdy obětem často nezbyvalo než před násilným partnerem uprchnout na ulici a teprve následně vyhledat azyl, kam by bylo možné se alespoň přechodně uchýlit, často i s nezletilými dětmi. Pachatel násilí zůstával v bezpečí společného obydlí. Ve většině případů nebylo ani následně proti násilnému partnerovi zahájeno trestní stíhání, neboť konkrétní incident byl ze strany orgánů činných v trestním řízení vyhodnocen jako jednání, které nedosahovalo společenské nebezpečnosti trestného činu ve smyslu trestního zákona. Pachatel byl stíhán maximálně pro přeštek proti občanskému soužití a věc byla řešena přestupkovou komisí místního obecního úřadu. Tento postup ujistil pachatele partnerského násilí, že se v podstatě nic nestalo, že je v pořádku, pokud se v rámci svého partnerského či manželského soužití na své partnerce dopouští násilí v jakékoliv podobě.

Jedním z kroků signalizujících změnu státních orgánů v přístupu k problematice domácího násilí je možné vyzozorovat v materiálu zpracovaném vládou České republiky, označeném jako „Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti mužů a žen“, resp. v usnesení vlády č. 456 ze dne 9.5.2001, ve kterém vláda uložila představitelům příslušných rezortů úkoly k potlačování násilí páchaného na ženách.²⁶

K prvotní faktické změně došlo až dne 10. října 2002; tehdy na půdě Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR vznikla z iniciativy Bílého kruhu bezpečí a společnosti Philip Morris ČR a.s. Aliance proti domácímu násilí, jejímž cílem bylo dlouhodobě nepřijatelnou situaci obětí domácího násilí změnit. Zejména prosadit takové změny v právní úpravě, které

²⁶ Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti mužů a žen, <http://www.mpsv.cz/files/clanky/654/zprava.pdf>, přečteno dne 25.4.2012

by obětem partnerského násilí poskytly ochranu a přinesly odpovídající reakci na násilné chování pachatele, vč. odpovídajícího trestu v případě shledání viny pachatele.

První legislativní vlašťovkou, která avizovala změnu v postoji České republiky k problematice domácího násilí, byl senátní návrh zákona č. 91/2004 Sb., kterým se mění trestní zákon (původně sněmovní tisk 298/0 z roku 2003) a jehož přijetím byla do české právní úpravy zařazena nová skutková podstata trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí jako § 215a tr. zákona.²⁷ Zákon nabyl účinnosti ke dni 1. června 2004. Důvodová zpráva k tomuto zákonu uváděla, že platný trestní zákon je nyní způsobilý postihnout separátně řadu “tvrdých” typů útoků domácího násilníka, které klasifikuje jako trestné činy omezování osobní svobody podle § 236, vydírání podle § 235, znásilnění podle § 241, útisku podle § 237, týrání svěřené osoby podle § 215, nebezpečného vyhrožování podle § 197a atd. K dispozici jsou i některé přítěžující okolnosti pro druh a výměru trestu, avšak jejich obecné pojetí a stereotypy trestně právní praxe v jejich vnímání zásadně znesnadňují aplikaci těchto nástrojů při eliminaci domácího násilí. Nebezpečnost a specifická povaha jevu domácího násilí vyžaduje zavedení nové skutkové podstaty trestného činu, založené na jiné podstatné, sjednocující náležitosti (znaku), než na jakých spočívají možnosti platné právní úpravy.²⁸

Bez ohledu na to, jak bylo přijetí citovaného zákona důležitým krokem, bylo zřejmé, že pouze zavedení skutkové podstaty trestného činu § 215a tr. zákona není dostačující. Česká republika se sice zařadila mezi země, které zaujaly represivní přístup k řešení problematiky domácího násilí, neboť partnerské násilí kriminalizovaly, nicméně tento přístup rozhodně k řešení situace obětí partnerského násilí nepostačoval, neboť i nadále nebyla žádným způsobem ošetřena ochrana obětí domácího násilí. Současně se ukazovalo, že pouhé trestní stíhání pachatele domácího násilí není schopno celkově postihnout tak komplexní jev, jakým domácí násilí je.

Aliance proti domácímu násilí dala postupně vzniknout expertní skupině, která pracovala na přípravě návrhu nového zákona, který by upravil postavení obětí domácího násilí. V listopadu roku 2004 byl návrh nového zákona podpořen skupinou padesáti pěti poslanců v čele s Janem Kasalem a předložen k legislativnímu procesu, který byl ukončen dne 31. března 2006 podpisem zákona prezidentem republiky. Jedná se o zákon č. 135/2006

²⁷ Jedná se o zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, v platném a účinném znění, jež pozbyl účinnosti ke dni 31.12.2009 (dále též jen tr. zákon)

²⁸ Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 91/2004 Sb., kterým se mění trestní zákon (sněmovní tisk č. 298/0 z roku 2003), <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=4&CT=298&CT1=0>, přečteno dne 14.2.2012

Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím, který nabyl účinnosti dnem 1. ledna 2007.²⁹

Právní úprava obsažená v zákoně na ochranu před domácím násilím se vydala cestou novelizace řady již platných zákonů, do kterých byly pojaty jednotlivé instituty na ochranu před domácím násilím. Jednalo se o novely zejména následujících zákonů: zákona č. 283/2001 Sb., o Policii ČR (byl s účinností ode dne 1.1.2009 nahrazen zákonem č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky), zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád; zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon (tento zákon byl s účinností ode dne 1.1.2010 nahrazen zákonem č. 40/2009 Sb., trestní zákoník); zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení a zákona č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení.

Zákon na ochranu před DN přináší právní úpravu problematiky domácího násilí, která až do konce roku 2006 nebyla žádným právním předpisem v ČR komplexně upravena a je zároveň postavena na zcela novém přístupu k této problematice (zvažující psychologický dopad DN na oběť a nutnost zabývat se problémem DN jako komplexním jevem, a nikoliv pouze vytrženými kapitolami z celé situace či pouze konkrétními incidenty, ke kterým dochází v rámci násilného vztahu). Zákon představuje nejen zásadní zlom v přístupu k problematice domácího násilí v českém právním řádu, ale zavádí také jednotné názvosloví pro oběť domácího násilí a pachatele domácího násilí. S ohledem na skutečnost, že pachatelem DN může být jak muž, tak žena, a aby bylo názvosloví jednoznačné a genderově správné, zavádí zákon pojmy „osoba ohrožená“ a „osoba násilná“. V páté kapitole této práce, která pojedná o právních institutech zavedených výše citovaným zákonem, bude užíváno právě termínů „osoba ohrožená“ a „osoba násilná“.

Přijetím tohoto zákona se Česká republika zařadila mezi státy, které se snaží problematiku domácího násilí upravit nejen formou represe, ale také poskytnout odpovídající ochranu a podporu obětem partnerského násilí. Důvodová zpráva uvádí, že předkládaný návrh (zákona) si klade za cíl řešit jev, který je obecně znám pod pojmem domácí násilí, a to prostřednictvím jasně formulované vůle státu chránit ohroženou osobu a zamezit dalšímu jednání násilné osoby, tedy jednoho člena společného obydlí vůči druhému, zejména prostřednictvím možnosti jeho krátkodobého vykázání z místa, v němž spolu žijí.³⁰

²⁹ dále jen „zákon na ochranu před DN“, viz <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=2006&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=16>, přečteno dne 25.4.2012

³⁰ Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím (sněmovní tisk č. 828/0 z roku 2004), <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=4&CT=828&CT1=0>, přečteno dne 14.2.2012

3.2 Vývoj ve Slovenské republice

Zatímco Česká republika se problematikou domácího násilí začala zabývat až v období od roku 2000, slovenská vláda již v roce 1997 schválila „Národní akčný plán pre ženy v SR“, v rámci kterého deklarovala snahu vytvářet legislativní a výchovná opatření, jejichž cílem bude eliminovat násilí páchané na ženách.³¹ I přes toto prohlášení však problematice domácího násilí nebyla ani na Slovensku věnována odpovídající pozornost.

K prvním změnám v legislativě Slovenské republiky, které byly zaměřeny na problematiku obětí domácího násilí a jejich ochrany, došlo až v průběhu let 2002 a 2003, k dalším významným změnám v roce 2008. Stejně jako v České republice šla právní úprava zaměřená na pomoc obětem domácího násilí cestou novelizací šesti již existujících zákonů, zejména trestního zákona, občanského zákoníku, občanského soudního řádu, jakož i zákona o policejním sboru Slovenské republiky, přičemž návrhy změn byly obdobně jako v ČR připraveny mimovládními organizacemi. Srovnání opatření, která na ochranu obětí domácího násilí přijalo Slovensko, a těch, které byly přijaty v České republice, je pak o to zajímavější, že v řadě případů se jednalo o změny původně totožných právních předpisů platných na území obou států v době rozdělení. O trestněprávních aspektech právní ochrany obětí domácího násilí na Slovensku se zmíním později v příslušné kapitole. Na tomto místě se budu věnovat mimotrestním opatřením, která umožňuje přijmout slovenský právní řád na ochranu obětí domácího násilí.

³¹ Babjaková, L., Sopková, E., *Legislativne úpravy domáceho násilia* in *Justičná revue*, 54, 2002, str. 1235

4. Přístupy k právní úpravě domácího násilí a právní úprava domácího násilí v několika evropských státech

4.1 Obecně

V různých zemích existují rozdílné přístupy k problematice páchání násilí v rodině. V zásadě je možné pozorovat snahu různých mezinárodních organizací nalézt základní definici domácího násilí, nadefinovat jeho znaky a dopad na oběť, pachatele i jejich sociální okolí. Problematikou domácího násilí se zabývá např. Úmluva č. 62/1978 Sb., o odstranění všech forem diskriminace žen, Deklarace OSN o odstranění násilí na ženách z roku 1993, Akční program 4. světové konference žen OSN z roku 1995.

Kromě snahy mezinárodních společenství najít identickou definici domácího násilí existuje rovněž snaha najít společné řešení tohoto problému. Ukazuje se však, že jednotné řešení tohoto problému není možné. Řešení je nutné hledat individuálně v každém státě při zvážení historie, kulturního a sociálního vývoje dané země, role, kterou hraje náboženství či postavení ženy ve společnosti, individuálního právního systému každé země. Ať již je řešení jakékoliv, mají všechny přístupy k problematice DN jedno společné – fakt, že primární je vždy ochrana oběti DN a že žádné opatření nesmí zvyšovat nebezpečí pro oběť DN, ale naopak musí vést k její ochraně.

V zásadě se dají přístupy ostatních států světa k problematice domácího násilí rozdělit následujícím způsobem:

- státy, které tento problém nijak neřeší, považují jej za soukromou věc každého jednotlivce a jakékoliv právní řešení tohoto problému za nepřijatelný zásah do soukromí svých občanů, např. Maďarsko, Malta, Polsko, Rusko, Řecko, Bulharsko;
- státy, které se zaměřují výlučně na tvrdá represivní opatření právního charakteru, tzn. základem je práce s násilným partnerem; v jakém stavu se nachází oběť DN, stát víceméně neřeší, např. Kypr, Irsko, původně také USA;
- státy, které kombinují právní a jiné společenské prostředky v řešení problému DN, cílem je zajistit komplexní přístup k řešení problematiky DN. Právní úprava těchto států disponuje instituty, na základě kterých je jednak možné postihnout pachatele DN, a to na úrovni trestněprávní v podobě trestní represe, příp. občanskoprávních či

správních opatření aplikovaných vůči pachateli (v některých případech nabízejí i terapii pro pachatele), a jednak se zaměřují na psychologickou, sociální, emocionální péči a pomoc obětem domácího násilí, např. Německo, Rakousko, Nizozemí, Francie, Slovensko.

4.2 Velká Británie

Policie zde má stejné pravomoci při řešení případů DN jako v případě jiných deliktů (např. reagovat co nejrychleji na volání o pomoc, zajistit bezpečnost ženy a dětí, zatknout muže, je-li k tomu důvod, zajistit lékařské ošetření, odkázat ženu na bezpečný azyl). Policie má také k dispozici přesné směrnice, které stanoví, jak v daném případě postupovat, např. jaké postupy volit na místě činu, podmínky, za kterých je veden výslech oběti, jak vést výslech nezletilého dítěte. Soud může nařídít pachateli násilí zákaz obtěžování a vydat soudní příkaz, na jehož základě může být násilný partner vystěhován z bytu, kde k domácímu násilí dochází.

4.3 Německo

Soud může v Německu na návrh oběti DN uložit násilnému partnerovi, aby nevstupoval do bytu oběti, nepobýval v okruhu bytu, nevyhledával místa, kde se oběť DN zdržuje, nenavazoval s ní žádný kontakt (ani telefonický, emailový, apod.) a nechystal s ní žádné setkání. Oběť DN, která vedla s pachatelem po delší dobu společnou domácnost, může žádat, aby jí byl byt, ve kterém docházelo k násilí, dočasně přenechán k výlučnému užívání, a to maximálně na dobu jednoho roku.

4.4 Nizozemí

V Nizozemí je snaha dosáhnout takového stavu, kdy každý policista podstoupí výcvik, na jehož základě je schopen kompetentně postupovat v případech DN. Zároveň na každém okrsku pracuje jeden specialista na problematiku domácího násilí. Pokud si oběť žádá přítomnost policistky – ženy, pak je snaha jí vyhovět stejně jako v případech jiných sexuálních trestných činů, jejichž obětí se stala žena. Problematiku domácího násilí neupravuje v Nizozemí žádný speciální zákon, nicméně takovéto jednání je trestné jako jiné sexuální či psychické násilí. U některých trestných činů je skutečnost, že k nim došlo v rámci

DN, chápána jako přitěžující okolnost. Hlavním cílem holandské policie je ochránit oběť za současného poskytnutí informací a kontaktů na neziskové organizace, které se problematikou domácího násilí zabývají a které se zaměřují na psychologickou a emocionální, příp. právní a organizační podporu oběti DN.

4.5 Rakousko

Právní úprava reakce na domácí násilí v Rakousku patří k nejpropracovanějším a nejkomplexnějším úpravám v Evropě, byla zpracována a je platná již od roku 1997. Rakouský model budí zájem jak mezi odborníky, tak mezi politiky po celém světě. Jedním z důvodů této pozornosti je fakt, že rakouský model funguje na principu propojení policejních opatření s opatřeními sociálního charakteru. Česká republika se při přípravě zákona na ochranu před DN do velké míry inspirovala rakouskou právní úpravou i praktickými zkušenostmi při aplikaci rakouského modelu.

Rakouská právní úprava ochrany obětí domácího násilí vychází ze základního principu, dle kterého je to agresor, který musí odejít a nést důsledky svého chování, zatímco oběť má právo zůstat doma a být chráněna před dalším násilím. Podle Albina Dearinga, předsedy Rady pro prevenci proti domácímu násilí rakouského ministerstva vnitra, bylo při přípravě právní úpravy této problematiky v Rakousku nutné změnit čtyři základní aspekty v přístupu společnosti k jevu násilí v rodinách:

- exekutiva cítila vlastní odpovědnost pouze v omezené míře (necítila odpovědnost např. v oblasti rodinné),
- požadavek zajištění bezpečnosti ohrožené osoby,
- násilí zůstává násilím i tehdy, je-li pácháno v rodinách,
- intervence musí být zaměřena proti pachateli, nikoli proti oběti.³²

Dle rakouské právní úpravy je násilí, které se odehrává v soukromí, věcí veřejnou a stát má za povinnost je odvrátit. Prioritou státu je ochrana ohrožené osoby, kdy všechna opatření, která jsou aplikována, musí směřovat k zajištění bezpečí pro oběť domácího násilí. Současně rakouská právní úprava vychází z myšlenky, že je nutné směřovat pozornost k celému násilnému vztahu, a ne jen k jednotlivému útoku, neboť nebezpečnost partnerského násilí je zvyšována právě tím, že k jednotlivým útokům dochází opakovaně, tzv. na pokračování.

³² T. Durdík, Studijní cesta do Vídně, Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí, 2003, č. 2, str. 27

V případě ohrožení života a zdraví jsou orgány veřejných bezpečnostních služeb zmocněny osobu, od níž nebezpečí vychází (tedy jakéhokoliv rodinného příslušníka), z bytu a jeho bezprostředního okolí vykázat na dobu deseti dnů a odebrat mu klíče od bytu. Jakmile pachatel opustí předmětný byt, je proveden pohovor s obětí, který se týká jednak její bezpečnosti pro danou noc a jednak je jí znovu ozřejmáno, že rozhodnutí opustit byt ze strany agresora je rozhodnutím policie, nikoliv rozhodnutím samotné oběti, tzn. jde o záležitost veřejnou.³³ Vykázání může být na základě soudního rozhodnutí prodlouženo o dalších deset dnů. Policisté vedou o každém případě domácího násilí v rámci rodiny zvláštní složku s detailní dokumentací celého případu a hlásí každý případ intervenčnímu centru³⁴ (příp. sociálnímu úřadu pro mládež), které samo iniciativně kontaktuje oběť domácího násilí a nabízí jí další služby. Příslušníci policie rovněž provádí kontrolu dodržování vykázání, přičemž zdržuje-li se pachatel v předmětném bytě v době platnosti uloženého institutu vykázání, a to i se souhlasem oběti, je trestně odpovědný za neuposlechnutí policejního příkazu a oběť je vnímána jako spolupachatel, pročež je jí uděleno varování.³⁵

Soud může na základě návrhu podaného obětí DN nařídít pachateli předběžným opatřením povinnost opustit byt a jeho bezprostřední okolí, zakázat návrat, zakázat pobyt na přesně určených místech (např. pracoviště oběti domácího násilí či škola, kam dochází nezletilé dítě), příp. může soud nakázat omezení v podobě „nesetkávat se a nenavazovat kontakt s obětí“. Tato omezení mohou být stanovena na dobu 3 měsíců, příp. do doby než bude soudem rozhodnuto o rozvodu manželství či o vystěhování v případech nemanželských vztahů.

Rakouské statistiky uvádějí, že zatímco v roce 1998, tedy v prvním roce platnosti popisované právní úpravy, došlo pouze k 188 případům vykázání, v roce 2000 bylo evidováno

³³ T. Durdík, *Studijní cesta do Vídně, Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí*, 2003, č. 2, str. 28

³⁴ První intervenční centrum bylo v Rakousku zřízeno ve Vídni, následně byla zřízena další intervenční centra po celém Rakousku. Kromě poskytování péče obětem násilného jednání pak intervenční centra sledují všechny okolnosti významné pro další postup dle zákona na ochranu rodiny před násilím, tzn. spolupracují s policií, podávají žádosti o prodloužení doby trvání uloženého institutu vykázání, spolupracují s úřady mládeže, jakož i s ostatními zařízeními poskytujícími pomoc obětem domácího násilí, stejně tak i agresorovi. Pro pracovníky intervenčních center je stěžejní, aby byl mezi ním a obětí vytvořen vztah důvěry.

V Rakousku byla zbudována kromě intervenčních center pro pomoc osobám ohroženým domácím násilím také poradenská centra pro pachatele domácího násilí, která nabízí pachatelům terapeutické programy. Současně tato poradenská centra intenzivně spolupracují s intervenčními centry a navzájem se informují o průběhu partnerského vztahu a případných dalších incidentech.

³⁵ *Ibidem*, str. 29

již 916 případů vykázaní a v posledních letech uvádějí statistiky, že využije policie institutu vykázaní zhruba ve 4.000 případů ročně.³⁶

Rakouská zkušenost pak současně ukazuje na to, že obavy z toho, že bude institut vykázaní zneužíván, byly liché, neboť institut vykázaní je dle statistik rakouského Ministerstva vnitra využíván zhruba v 1/3 případů, ke kterým vyjíždí příslušníci policie. Tito i nadále většinou využívali zejména domluvy, která byla dominantním způsobem řešení případů domácího násilí v Rakousku do doby přijetí nové právní úpravy.

³⁶ zdroj: L. Čírtková, Rakouský model ochrany před násilím v rodině, Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí, 2002, č. 1, str. 9

5. Právní úprava problematiky domácího násilí v České republice

5.1 Zákon na ochranu před domácím násilím č. 135/2006 Sb., v platném znění

Zákon na ochranu před domácím násilím vycházel, jak je výše uvedeno, z rakouského modelu na ochranu před domácím násilím. Dle důvodové zprávy³⁷ vychází z několika základních zásad, které byly převzaty z rakouské právní úpravy. Jedná se o zásadu priority práv,³⁸ zásadu subsidiarity,³⁹ zásadu hrozby nebezpečí,⁴⁰ zásadu přiměřenosti a minimalizace zásahů⁴¹ a zásadu výměny informací.⁴²

Popsané zásady právní úpravy tak, jak byly konstatovány v důvodové zprávě k zákonu na ochranu před DN, jednoznačně ukazují na změnu přístupu státu k problematice domácího násilí. Díky zákonu došlo mimo jiné k posílení kompetencí příslušníků Policie ČR, která se ve většině případů dozvídá o partnerském násilí jako poslední, až v případech akutního nebezpečí, neboť oběti se ohledně situace, které se svým násilným partnerem zažívají, kontaktovat orgány činné v trestním řízení zdráhají.

Kromě výše uvedených zásad je zákon na ochranu před DN vybudován na principu interdisciplinárního přístupu všech zúčastněných institucí ke konkrétnímu případu domácího násilí. Jeho základ tvoří tři stavební kameny, které mají fungovat ve vzájemné spolupráci a efektivně koordinovat postup při řešení jednotlivých případů domácího násilí. Prvním z těchto tří subjektů pomoci obětem domácího násilí je Policie ČR, která by měla zajistit bezprostřední pomoc a ochranu oběti DN v situaci akutního ohrožení formou nově zavedeného institutu

³⁷ Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím (sněmovní tisk č. 828/0 z roku 2004),

<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=4&CT=828&CT1=0>, přečteno dne 14.2.2012

³⁸ Zásadou priority práv rozumíme takový postup, dle kterého zásah do soukromé sféry je přípustný, pokud je podle hodnotového řádu demokratické společnosti nezbytný, zvláště k ochraně zdraví, života, práv a svobod jiných ohrožených osob.

³⁹ Zásada subsidiarity znamená, že bezpečnost osoby ohrožené násilím je zajištěna opatřeními netrestní povahy a navrhovaná úprava se užije pouze tehdy, nepřichází-li v úvahu jiný postup podle zvláštních předpisů, zejména trestního řádu.

⁴⁰ Ze zásady hrozby nebezpečí vyplývá, že navrhovaná opatření je třeba chápat jako preventivní reakci na nebezpečné chování násilné osoby z hlediska rizika hrozby budoucích útoků.

⁴¹ Zásada přiměřenosti a minimalizace zásahů znamená, že druh, trvání a intenzita zásahu policisty se určí podle míry požadavku účinné preventivní ochrany tak, aby co nejméně zasahoval do ústavně zaručených práv a svobod, přičemž zvláštní ohled je třeba brát na osoby nezletilé, staré a tělesně nebo mentálně handicapované.

⁴² Zásada výměny informací klade požadavky na to, aby nastavený systém ochrany před domácím násilím dobře fungoval, proto je nutné zajistit výměnu informací zejména mezi Policií ČR, orgány sociálněprávní ochrany dětí a intervenčními centry.

vykázání násilné osoby, příp. za užití dalších pravomocí, kterými dle trestního řádu disponuje. Druhým subjektem pomoci je justice, která plní více funkcí. Soud zejména rozhoduje v občanskoprávním řízení o předběžném opatření o vykázání, pokud jej osoba ohrožená podá, meritorně rozhoduje v civilních řízeních o úpravě poměrů nezletilých dětí, o rozvodu manželství a vypořádání společného jmění manželů, rozhoduje také o bytových otázkách, v neposlední řadě rozhoduje soud v rámci trestního řízení o vině a trestu pro násilnou osobu, pokud je tato stíhána pro konkrétní trestné činy. Třetím pilířem současné právní úpravy jsou intervenční centra, která vznikla právě na základě tohoto zákona. Jedná se o zařízení sociálních služeb poskytující krizovou intervenci a následnou pomoc obětem domácího násilí.

5.2 Policie ČR – první pilíř zákona na ochranu před domácím násilím

První pilíř ochrany před domácím násilím představuje institut **vykázání v podobě faktického úkonu Policie ČR**. Dle § 44 odst. 1 zákona o Policii České republiky (č. 273/2008 Sb.). lze-li na základě zjištěných skutečností důvodně předpokládat, zejména s ohledem na předcházející útoky, že dojde k nebezpečnému útoku proti životu, zdraví, svobodě nebo zvláště závažnému útoku proti lidské důstojnosti, je policista oprávněn toho, kdo je podezřelý z takového jednání, vykázat z bytu nebo domu společně obývaného s osobou útokem ohroženou (tedy společného obydlí), jakož i z bezprostředního okolí společného obydlí, přičemž tento krok může příslušník Policie ČR aplikovat i v případě, že osoba násilná není v daném místě osobně přítomna.

Pravomoc vykázat násilnou osobu ze společného obydlí je poskytnuta výhradně **příslušníkům Policie ČR**, neboť jsou to právě oni, kteří se s jednotlivými incidenty v rámci případů domácího násilí setkávají nejčastěji přímo na místě činu. Mají nejvíce informací o situaci, ať již získaných z osobního kontaktu s místem násilí, ohroženou i násilnou osobou, svědky, nebo z vlastních databází, ze kterých je možné zjistit bližší informace k aktérům domácího násilí, jakož i k případným předchozím incidentům (tzn. k opakovanosti domácího násilí). Navíc také ostatní pravomoci Policie ČR jsou z podstaty jejich funkce nastaveny tak, že mají nejblíže k využití institutu vykázání v praxi. Díky uvedeným zkušenostem a praktickým zkušenostem dostali příslušníci Policie ČR do rukou prostředek, kterak efektivně zasáhnout a ochránit osobu ohroženou domácím násilím v případech, kdy vyhodnotí na místě samém situaci tak, že nebezpečí dalšího útoku je reálné a současně není na místě užít jiných kompetencí a institutů, které jsou jim ze zákona poskytnuty k vyřešení aktuální situace.

K vyhodnocení reálnosti nebezpečí dalšího útoku disponují příslušníci Policie ČR diagnostickou metodou známou jako SARA DN,⁴³ která má napomoci odhadnout riziko ohrožení a vyhodnotit správně situaci přímo na místě. Základem této metody je katalog patnácti otázek, které jsou zaměřeny do tří směrů. Dvě skupiny otázek se zaměřují na násilnou osobu, její chování v soukromí i na veřejnosti, poslední skupina otázek míří na osobu ohroženou a zjišťuje její zranitelnost.⁴⁴

Příslušníci Policie ČR vykazují násilnou osobu ze **společného obydlí**. Pro určení společného obydlí není rozhodující, zda spolu ohrožená a násilná osoba vedou společnou domácnost či nikoliv. Rozhodující je fakt, že aktéři partnerského násilí společně sdílí byt nebo dům. Znak společného obydlí je tedy naplněn i v případě, kdy již pravomocně rozvedení manželé i nadále společně bydlí v jednom bytě či domě, byť již nevedou společnou domácnost, neboť manželství bylo rozvedeno, avšak doposud nedošlo k vypořádání společného jmění manželů, byť toto již zaniklo, protože oba bývalí manželé společně i nadále sdílí jeden byt či dům.

Pokud policista na základě vyhodnocení všech stop a důkazů, se kterými má možnost se na místě samém seznámit, rozhodne o vykazání, může vykazat ze společného obydlí násilnou osobu i v případě, že tato v době policejního zásahu v místě společného obydlí není přítomna. Policista v rámci vykazání také specifikuje, na jaký prostor se vykazání vztahuje a stanoví **rozsah bezprostředního okolí** podle toho, do jaké míry je to nutné pro preventivní ochranu ohrožené osoby. Je třeba, aby bezprostřední okolí společného obydlí bylo řádně a srozumitelně vymezeno tak, aby bylo patrné, kde se násilná osoba nesmí v době vykazání zdržovat. I v případě, že násilná osoba ve společném obydlí podniká, musí společné obydlí opustit, neboť je zde jednoznačně kladen důraz na ochranný charakter vykazání. Cílem je poskytnout maximální ochranu ohrožené osobě, což má jednoznačnou přednost před pracovními aktivitami násilné osoby. V případě, že by vykazání násilné osoby mohlo znamenat ohrožení provozu objektu či znemožňovalo výkon zaměstnání vykazované osoby, pak je o této skutečnosti nutné bezodkladně vyrozumět zaměstnavatele či provozovatele takového objektu.

⁴³ Metoda SARA DN je jednou z metod vyvinutých a používaných za tímto účelem v zahraničí. Pro potřeby České republiky byla adaptována se souhlasem zahraničních autorů P. R. Kroppa a H. Belfrage Bílým kruhem bezpečí, o.s., který rovněž proškolil příslušníky Policie ČR v jejím používání.

⁴⁴ L. Čírtková, P. Vitoušová a kol., Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, příručka pro pomáhající profese, GRADA Publishing, a.s., Praha 2007, str. 111

Policista vykazuje násilnou osobu ze společného obydlí **na dobu deseti dnů**. S ohledem na skutečnost, že se jedná o faktický úkon, který policista aplikuje na místě samém na základě vyhodnocení situace, všech důkazů, za použití diagnostické metody SARA DN a dle svého uvážení, nemají ani ohrožená ani násilná osoba na tento úkon příslušného policisty žádný vliv. Jedná se čistě o profesionální rozhodnutí příslušného policisty. Ani osoba ohrožená, ani osoba násilná nemohou ovlivnit rozhodnutí policisty v tom smyslu, že by bylo např. možné lhůtu vykázaní zkrátit či prodloužit. Lhůta policejního vykázaní je pevně stanovena zákonem a její změny nejsou možné ani z rozhodnutí příslušníků Policie ČR.

Osoba, proti které vykázaní směřuje, je povinna neprodleně po vykázaní opustit místo, na které se vykázaní vztahuje, zdržet se vstupu do místa, na které se vykázaní vztahuje, odevzdat všechny klíče od obydlí, které má k dispozici, vykazujícímu policistovi a v neposlední řadě se zdržet styku nebo navazování kontaktu s ohroženou osobou.⁴⁵ S účinností ode dne 1.1.2009 byla ochrana poskytovaná ohroženým osobám policejním vykázaním rozšířena tak, že násilná osoba kromě zákazu zdržovat se ve společném obydlí a jeho bezprostředním okolí nesmí ohroženou osobu ani na jiných místech kontaktovat, tzn. osobě ohrožené je policejním vykázaním poskytnuta i ochrana personální.

Osoba, proti které vykázaní směřuje, je oprávněna odnést si věci nezbytné k běžnému životu (tzn. osobní potřeby, osobní cennosti a osobní doklady), dále věci nezbytné pro podnikání nebo výkon povolání (toto oprávnění se vztahuje přímo na okamžik odchodu ze společného obydlí a dále je možné tohoto práva využít jedinkrát v průběhu policejního vykázaní a to pouze v přítomnosti policisty). Osoba vykázaná má právo ověřovat si provedení vykázaní (i na telefonním čísle 158), sdělit adresu pro doručování a vyzvednout si kopii úředního záznamu o vykázaní.

Policista ústně oznámí osobě ohrožené i násilné, že došlo k **vykázaní, které je faktickým úkonem příslušného policisty**, nikoliv rozhodnutím v rámci správního řízení, jak tomu bylo zpočátku při zavedení tohoto institutu. Následně se však ukázalo, že v praxi účinnější a flexibilnější bude, pokud bude mít vykázaní charakter faktického úkonu, protože s účinností od 1.1.2009 došlo k legislativní změně charakteru tohoto institutu. Policista poté, co oznámí ústně vykázaní násilné osoby ze společného obydlí, vydává na místě samém potvrzení o vykázaní, které předá oproti podpisu osobě ohrožené i osobě násilné, pokud ta se na místě zdržuje.

⁴⁵ Původně policejní vykázaní poskytovalo osobě ohrožené pouze místní ochranu, tedy násilná osoba se nesměla po dobu policejního vykázaní zdržovat ve společném obydlí a jeho bezprostředním okolí.

Policista je povinen na místě samém kromě předání potvrzení o vykázaní poučit jak osobu ohroženou, tak osobu násilnou o jejich právech a povinnostech. **Poučovací povinnost příslušníků Policie ČR** se vztahuje zejména na rozsah vykázaní vč. vymezení prostoru, ve kterém se násilná osoba nesmí zdržovat, policista také předá násilné osobě kontakty na místa, kde je možné vyhledat ubytování, a poučí obě strany o následcích nedodržení vykázaní. V případě, že násilná osoba není osobně přítomna na místě v okamžiku vykázaní příslušníky Policie ČR, poučí ji policista o tom, že byla vykázána, a o dalších okolnostech ihned, jakmile je to možné, tzn. např. při předání úředního záznamu o vykázaní. Ohroženou osobu, která zůstává v obydlí, poučí policista o možnosti podat návrh na vydání předběžného opatření dle § 76b OSŘ a tím i o možnosti prodloužení vykázaní násilného partnera ze společného obydlí. Zároveň ji poučí o možnosti využít psychologických, sociálních a jiných služeb v oblasti pomoci obětem domácího násilí, včetně toho, že bude v následujících dnech kontaktována pracovníkem intervenčního centra.

Policie následně po ukončení zásahu na místě samém zpracuje **úřední záznam o vykázaní**, jehož kopii doručí kromě ohrožené a násilné osobě také intervenčnímu centru, soudu a orgánu sociálněprávní ochrany dětí, pokud jsou v rodině přítomny nezletilé děti. Těmto institucím je Policie ČR povinna doručit úřední záznam do 24 hodin od vstupu do společného obydlí. Cílem tohoto postupu je zajistit, aby mohl dobře zafungovat interdisciplinární přístup, tzn. aby byly všechny zainteresované instituce co možná nejdříve vyrozuměny o tom, že v konkrétní domácnosti dochází k domácímu násilí a že se dá tudíž očekávat, že bude třeba podniknout další kroky na ochranu ohrožené osoby.

Proti vykázaní jako faktickému úkonu preventivní povahy je možné podat do tří dnů od ústního oznámení vykázaní **námítky**, a to buď na místě samém, kdy se tato skutečnost uvede přímo do potvrzení o vykázaní, nebo písemně do tří dnů ode dne oznámení o vykázaní, přičemž rozhodující je okamžik podání námitek na poště. Námítky nemají odkladný účinek, tzn. vykázaní je účinné a vykonatelné, i přestože byly proti vykázaní vzneseny násilnou osobou námítky. O námitce rozhoduje nadřízené krajské ředitelství Policie ČR.

Institut vykázaní je konstruován jako **preventivní opatření**. Vykázaní je uplatňováno jako preventivní opatření tak, aby se zamezilo případným dalším útokům osoby násilné vůči osobě ohrožené, ať již v podobě dalšího pokračování partnerského násilí, nebo jako msty osoby násilné vůči osobě ohrožené např. proto, že osoba ohrožená vyhledala pomoc. Rozhodně se nejedná o opatření sankční povahy, jehož cílem by bylo potrestat pachatele. Otázka viny a trestu je zcela v kompetenci soudu v případě, že proběhne trestní řízení.

Policie ČR poté, co provedla vykázání, ve lhůtě tří dnů od předání potvrzení o vykázání provede **kontrolu**, zda je vykázání dodržováno jak osobou násilnou, která byla vykázána, tak také osobou ohroženou. Pokud by policista zjistil, že vykázání není ze strany osoby násilné či ohrožené dodržováno, taková osoba by se dopouštěla přečinu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 odst. 2 tr. zákoníku, za což by jí v případě uznání viny hrozil trest odnětí svobody až na tři roky, event. uložení některého z alternativních trestů.

Kromě výše uvedených možností, jak se bránit proti neprávem vydanému rozhodnutí o vykázání, je od počátku v praxi konána řada opatření, jak zabránit zneužití institutu vykázání. Od počátku účinnosti zákona jsou konána školení policistů, pracovníků intervenčních center a dalších osob, které se do kontaktu s oběťmi DN dostávají. Cílem těchto školení je, aby byli nejen podrobně seznámeni s aktuální právní úpravou jednotlivých institutů, kterými český právní řád disponuje, ale také aby se seznámili s novými trendy, s příklady dobré a špatné praxe. K tomu pomáhají kromě školení také tzv. interdisciplinární týmy,⁴⁶ jež jsou pořádány v jednotlivých krajích intervenčními centry. Problém, se kterým se Policie ČR v této souvislosti od počátku potýká, je velká fluktuace příslušníků Policie ČR. Záhy po proškolení řady příslušníků Policie ČR se tito obměnili a nově přijatí se museli s problematikou domácího násilí seznamovat od počátku. Dalším pomocníkem pro správné uplatňování tohoto institutu je zavedení pomůcek, které mají napomoci zasahujícím policistům v rozpoznávání případů domácího násilí přímo na místě. Policisté disponují deskami, ve kterých mají k dispozici mimo jiné metodu SARA DN, také rychlé heslovité pokyny, jak postupovat na místě činu jak ve vztahu k osobě ohrožené, tak ve vztahu k osobě

46 Na problémy, se kterými se příslušníci Policie ČR od počátku přijetí nové právní úpravy opakovaně potýkali, upozorňovali zástupci Policie ČR pravidelně mimo jiné i v rámci setkání interdisciplinárních týmů. Současně vedení Policie ČR Obvodní ředitelství Praha III představilo, jak se vypořádalo s problematickými aspekty uplatňování vykázání na území obvodu Prahy III. Byla vytvořena malá skupina zaměřená na problematiku domácího násilí čítající v současné době šest policistů ze Služby kriminální policie a vyšetřování Obvodní ředitelství Praha III a jednoho koordinátora pro domácí násilí ze samotného vedení Obvodního ředitelství Praha III. Tato skupina funguje tak, že v pracovní době řeší případy domácího násilí stálá výjezdová skupina, mimo pracovní dobu jsou její příslušníci v pohotovosti na telefonu. Jakmile operační důstojník dostane hlášení o jakémkoliv případě násilí, vyšle na místo nejbližší policejní hlídku, která zajistí místo činu a vyčká na příjezd hlídky místního oddělení Policie ČR, jejíž příslušníci situaci vyhodnotí a zjistí, zda se může jednat o domácí násilí, či nikoliv. Pokud dojdou k závěru, že jsou v daném případě znaky domácího násilí naplněny, neprodleně vyrozumí dosažitelného pracovníka skupiny domácího násilí. Ten dle situace vyjede buď přímo na místo a zde rozhodne, jak postupovat dále, anebo se v případech, kdy není ihned od počátku jasné, že se jedná o domácí násilí, dostaví na příslušné místní oddělení Policie ČR a provede podrobný výslech ohrožené osoby. Následně rozhodne, zda se v daném případě jedná o domácí násilí či nikoliv, dále, zda je na místě využití institutu vykázání. Pokud ano, vykázání provede přímo zasahující policista, a to i v případě, odůvodněného předpokladu, že dojde k nebezpečnému útoku proti životu, zdraví, svobodě nebo zvláště závažnému útoku proti lidské důstojnosti. (viz Ludmila Nováková, Každý má právo na život bez násilí! In: *Sborník textů zaměřených na problematiku domácího násilí*, Praha 2010, str. 67 – 68)

násilné. Policejní prezident vydal rovněž závazný pokyn,⁴⁷ jenž stanoví jednotný postup příslušníků Policie ČR v případech domácího násilí a při využití oprávnění k vykázání. Tento závazný pokyn podrobně vysvětluje, jak má být ze strany příslušníků Policie ČR postupováno na místě samém, jaké pomůcky mají příslušníci Policie ČR k dispozici, jaké postupy, vč. komunikace s osobou ohroženou a osobou násilnou, mají volit. Závazný pokyn rovněž upravuje postup Policie ČR poté, co je výjezd ukončen vč. evidence jednotlivých případů. Právě zavedení evidencí obsahujících informace o jednotlivých incidentech domácího násilí je dalším opatřením, které by mělo zabránit případnému zneužití institutu vykázání, současně však umožnit příslušníkům Policie ČR, aby na místa ohlášených incidentů domácího násilí přijížděli připraveni a vybaveni všemi dostupnými informacemi. V neposlední řadě je opatřením, které by mělo zabránit zneužívání institutu vykázání, kárný postih policisty. Zasahující policista může být kárně postížen, pokud by se ukázalo, že úmyslně jednal tak, že došlo ke zneužití vykázání či naopak jeho nevyužití. Postihnout je však možné i jiné osoby než příslušníky Policie ČR, pokud by na základě jimi poskytnutých nepravdivých informací došlo k vykázání osoby z bytu, byť by se nejednalo o násilnou osobu, např. v případech, kdy by se osoba chtěla pomstít svému partnerovi (trestný čin křivého obvinění či pomluvy).

Jak je z výše uvedeného patrné, je to ode dne 1.1.2007 násilná osoba, která je nucena opustit společné obydlí a hledat na přechodnou dobu jiné místo na přebývání. Zatímco osobě ohrožené se využitím faktického úkonu v podobě vykázání vytváří prostor na to, aby si mohla vše v klidu promyslet, vyhledat odbornou pomoc a poté se bez nátlaku rozhodnout, co učiní dál.

Vzhledem k tomu, co bylo již dříve řečeno o obětech domácího násilí a o tom, v jakém prostředí a psychickém stresu žijí často řadu měsíců či dokonce let, je vytvoření prostoru, aby si ohrožená osoba mohla svoji situaci promyslet a měla příležitost si o dalších možných krocích promluvit ať již s odborníky či svými blízkými, zásadní. To vše za situace, kdy není na útěku, ale zůstává v prostředí, které je jí důvěrně známé, se všemi věcmi, které potřebuje, a nikoliv na ulici či v azylu pouze s oblečením, které má na sobě, často bez dokladů, peněz atd.

Pachateli se zároveň dává tímto jednoznačným opatřením v podobě vykázání najevo, že jeho chování je nepřijatelné, že takové jeho jednání vůči partnerce nebude společností

⁴⁷ Závazný pokyn policejního prezidenta ze dne 27.11.2006, č. 176/2006, kterým se stanoví postup příslušníků Policie ČR v případech domácího násilí, jež byl vydán k provedení původního zákona o Policii ČR, byl zrušen a nahrazen novým závazným pokynem policejního prezidenta ze dne 22.12.2008, č. 200/2008, o provádění vykázání.

tolerováno. Navíc je zřejmé, že násilí, které až dosud páchala násilná osoba výhradně v soukromí, a spoléhala tudíž na tu skutečnost, že o jeho chování nikdo - s výjimkou oběti DN, příp. dalších členů ve společné domácnosti - neví, se v takovýto okamžik stává veřejně známé. Okruh osob, které o problému vědí, se výrazně rozšiřuje, včetně oficiálních míst, rozšiřuje se také okruh míst, kde může oběť požádat o pomoc či zkonfrontovat to, co se v soukromí mezi ní a jejím partnerem děje. Všechny tyto kroky dávají pachateli jednoznačně najevo, že pokračovat nerušeně v násilném jednání bude pro něj do budoucna problematičtější. Ať již z toho důvodu, že o situaci ví širší okolí, nebo proto, že oběť násilí získala informace, ale také kontakty, kam se obrátit, pokud by se situace pro ni stala neúnosnou a rozhodla se podniknout kroky k ukončení takového vztahu.

Pro orgány činné v trestním řízení znamená vykázání kromě preventivního opatření také způsob jak mapovat situaci konkrétní oběti násilí a mít přehled o tom, co se v dané rodině odehrává. Státní orgány se mohou seznámit s průběhem vztahu, který vede oběť a pachatel, a na tento nahlédnout komplexně, což jim umožní vnímat vážnost a nebezpečnost celé situace pro ohroženou osobu, příp. další členy domácnosti. V minulosti, kdy se příslušníci Policie ČR měli možnost seznámit s jednotlivými útoky směřovanými k ohrožené osobě odděleně, vážnost celé situace, jakož i nebezpečí pro ohroženou osobu i další členy domácnosti mohlo snadno vnějšímu pozorovateli uniknout. Tato skutečnost zásadním způsobem posilovala jistotu pachatele domácího násilí, že se v podstatě nic neděje a že může ve svém jednání nerušeně pokračovat.

Vykázání představuje pro orgány činné v trestním řízení také pomoc v oblasti dokazování v případě, že je domácí násilí projednáváno v trestním řízení. V případech domácího násilí může snáze než v jiných případech dojít k ukončení řízení z důvodu důkazní nouze. Chybí svědci, ohrožená osoba v postavení poškozeného se bojí vypovídat či to zcela odmítá, chybí jakékoliv stopy, lékařské zprávy apod. To vše hraje významnou roli v neprospěch oběti stejně jako skutečnost, že pachatel DN může být (viz výše vysvětlení pojmu muž dvojí tváře) vážnou osobou, kterou má okolí rádo a která v minulosti neměla problémy se zákonem. Navíc také jednání obětí násilí může být kolísavé, oběti působí nervózně až hystericky, na rozdíl od pachatele nejsou schopny v klidu a systematicky vypovídat, některé incidenty si nepamatují či je popisují opakovaně odlišně, propadají návalům smíchu či pláče. Bez ohledu na skutečnost, že takovéto nejisté vystupování osoby ohrožené při kontaktu se státními institucemi je velmi pochopitelné s ohledem na podstatu fenoménu domácího násilí, v řadě případů takové vystupování osoby ohrožené jí může

významně uškodit a naopak pachateli partnerského násilí výrazně prospět. I v této souvislosti je zřejmé, že institut vykazání a opakované zásahy příslušníků Policie ČR monitorované v rámci policejních evidencí představují důležitý důkazní prostředek, který umožňuje orgánům činným v trestním řízení efektivně případy domácího násilí v rámci trestního řízení projednat, byť nemohou samy o sobě nahradit výpověď osoby ohrožené a k shledání viny pachatele by samy o sobě pravděpodobně nepostačovaly.

5.3 Justice – druhý pilíř zákona na ochranu před domácím násilím

Druhý pilíř ochrany před domácím násilím představuje institut **vykázání v podobě předběžného opatření vydávaného civilními soudy**. Dle § 76b občanského soudního řádu,⁴⁸ je-li jednáním účastníka, proti kterému návrh směřuje, vážným způsobem ohrožen život, zdraví, svoboda nebo lidská důstojnost navrhovatele, předseda senátu předběžným opatřením uloží účastníkovi, proti kterému návrh směřuje, zejména aby

- a) opustil společné obydlí, jakož i jeho bezprostřední okolí, nezdržoval se ve společném obydlí nebo do něj nevstupoval,
- b) nevstupoval do bezprostředního okolí společného obydlí nebo navrhovatele a nezdržoval se tam,
- c) se zdržel setkávání s navrhovatelem, nebo
- d) se zdržel nežádoucího sledování a obtěžování navrhovatele jakýmkoliv způsobem.

Soudu je poskytnuta pravomoc v případech, kdy o to osoba ohrožená domácím násilím požádá a soud shledá důvody pro takový postup, vydat předběžné opatření, na základě kterého jsou osobě násilně uloženy výše uvedené povinnosti. Soud svým rozhodnutím poskytuje osobě ohrožené jednak **ochranu místní**, neboť osoba násilná musí opustit společné obydlí a jeho bezprostřední okolí, přičemž společné obydlí je definováno stejným způsobem jako v případě policejního vykázání, jednak soud poskytuje svým rozhodnutím osobě ohrožené **ochranu personální**, která spočívá v tom, že násilný partner se musí vyvarovat setkávání s osobou ohroženou a jejího sledování.

Zásadní rozdíl ochrany, která je poskytnuta osobě ohrožené na základě soudního rozhodnutí, oproti ochraně, která je poskytována na základě policejního úkonu, je skutečnost, že v případě soudního rozhodnutí musí jednání soudu iniciovat sama osoba ohrožená, která musí podat k příslušnému soudu **návrh na vydání předběžného opatření** a odpovídajícím způsobem jej odůvodnit. Zatímco v případě, kdy o vykázání rozhoduje příslušník Policie ČR, tento rozhoduje většinou na místě samém bez jakéhokoliv návrhu, nepřihlíží ani ke stanovisku osoby ohrožené, ani osoby násilné. Rozhoduje se pouze na základě vlastního vyhodnocení celé situace na místě samém. Naopak soudce k vydání předběžného opatření přistoupí pouze v těch případech, kdy je o to požádán osobou ohroženou a na základě zhodnocení jejího návrhu.

⁴⁸ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění (dále jen občanský soudní řád či OSŘ)

Návrh na vydání předběžného opatření může osoba ohrožená podat **bez ohledu na to, zda Policie ČR v daném případě na místě samém zasahovala a rozhodovala o vykázání násilné osoby či nikoliv**, tzn. osoba ohrožená může požádat soud o vydání předběžného opatření, na základě kterého bude osoba násilná ze společného obydlí vykázána, mimo jiné i v případě, kdy Policie ČR vůbec do společného obydlí nebyla v minulosti přivolána, příp. byla do místa samého přivolána, ale násilného partnera odmítla ze společného obydlí vykázat či neshledala důvody pro vykázání. Výhodou takového postupu je skutečnost, že soud v případě, že odmítne předběžné opatření vydat, toto své rozhodnutí v podobě usnesení sdělí pouze osobě ohrožené a násilná osoba se o tom, že byl podán návrh na vydání předběžného opatření, vůbec nedozví, což je v některých případech pro oběti důležité. Nevýhodou tohoto postupu je skutečnost, že návrh na vydání předběžného opatření je pro soud v takovém případě jediným podkladem pro rozhodnutí, s čímž souvisí vysoké požadavky na přesnost tvrzení uváděných v návrhu, jakož i předkládaných důkazů. V této souvislosti se proto osobám ohroženým doporučuje, aby návrh na vydání předběžného opatření buď konzultovaly s advokátem, či si jej přímo od advokáta nechaly sestavit, neboť se tak eliminují případy, kdy soud zamítne návrh na vydání předběžného opatření pouze z formálních důvodů či proto, že nedisponuje dostatkem informací, resp. informace, které jsou v návrhu uvedeny, nedostatečně vykreslují situaci ve společném obydlí osoby ohrožené, a proto soud neshledá důvody pro vydání předběžného opatření.

Soud je o návrhu na vydání předběžného opatření povinen **rozhodnout bezodkladně** tak, jako o každém návrhu na vydání předběžného opatření, **nejpozději však do 48 hodin od podání návrhu k soudu**, tzn. rozhodnutí soudu je vázáno na zkrácenou lhůtu oproti rozhodování o běžném předběžném opatření dle § 76 OSŘ.

Soud vydává předběžné opatření **na dobu jednoho měsíce**, která počíná plynout od okamžiku, kdy nastane jeho vykonatelnost, přičemž předběžné opatření podle § 76b OSŘ je vykonatelné okamžikem vyhlášení. V případě, že k vyhlášení nedošlo, pak okamžikem jeho vydání. V takovém případě je povinností soudu zajistit bezodkladný výkon rozhodnutí, který je vždy v kompetenci soudu prvního stupně.⁴⁹

Soud vykáže povinného ze společného obydlí ve spolupráci s příslušnými státními orgány, ať již jsou to soudní vykonavatelé či příslušníci Policie ČR. Úkon v podobě vykázání probíhá obdobně jako v případě, že ze společného obydlí vykáže násilnou osobu přímo

⁴⁹ viz § 273b OSŘ

příslušník Policie ČR. Násilná osoba má v těchto případech obdobná práva a povinnosti, jak jsou blíže popsána výše v části 5.2 této kapitoly.

Takto soud postupuje v případě, že vydání předběžného opatření nepředcházelo vykázaní násilné osoby ze strany Policie ČR. Pokud došlo k vykázaní pachatele příslušníky Policie ČR, pak rozhodnutí soudu v podobě vydání předběžného opatření naváže na již realizované vykázaní ze strany Policie ČR, tzn. fakticky se jedná o prodloužení policejního vykázaní. I za situace, kdy osoba ohrožená podává návrh na vydání předběžného opatření ještě v době policejního vykázaní, zásadně platí, že pokud soud vydá předběžné opatření, toto začne platit až od okamžiku, kdy uplyne desátý den policejního vykázaní, tzn. policejní vykázaní nelze za žádných okolností zkrátit, vždy uplyne v celé délce. V případě, že osoba ohrožená požádá o vydání předběžného opatření až poslední den policejního vykázaní, vykázaní se automaticky prodlužuje o dobu, po kterou o vydání předběžného opatření rozhoduje soud, max. o 48 hodin, neboť je povinností soudu rozhodnout o vydání předběžného opatření nejpozději do 48 hodin od okamžiku podání návrhu na vydání předběžného opatření k soudu. V těchto případech je povinností policejního orgánu nejprve si ověřit, zda nebyl na místně příslušný soud podán návrh na vydání předběžného opatření ohroženou osobou, teprve poté je možné vydat osobě násilné zpět klíče a umožnit jí oficiálně návrat do společného obydlí.

Předběžné opatření trvá po dobu jednoho měsíce a je možné jej následně prostřednictvím dalšího návrhu prodloužit, maximálně na dobu jednoho roku. Soud s ohledem na skutečnost, že se jedná o občanskoprávní řízení, v žádném případě nemůže jít nad rámec návrhu ohrožené osoby, tzn. soud neprodlouží předběžné opatření na dobu delší, než žádá osoba ohrožená v rámci návrhu na prodloužení předběžného opatření. Praxe ukazuje, že je předběžné opatření v průměru prodlužováno o dobu dvou až šesti měsíců. Také návrh na prodloužení již vydaného předběžného opatření musí obsahovat vyličení všech rozhodných skutečností, které odůvodňují prodloužení předběžného opatření, současně musí být v návrhu na prodloužení uvedeny informace ohledně majetkových či jiných poměrů, včetně vlastnických či jiných vztahů ke společnému obydlí. Ohrožená osoba ke svému návrhu na prodloužení předběžného opatření musí doložit také výpis z katastru nemovitostí ohledně společného obydlí, nabývací tituly (v podobě kupní či darovací) nebo nájemní či podnájemní smlouvy. Podmínkou, aby bylo možné rozhodnout o prodloužení předběžného opatření, je současně podání návrhu k soudu před uplynutím doby jednoho měsíce, na jehož základě bude soudem rozhodováno ve věci samé. Co všechno pod tuto podmínku v současné době spadá, je

sporné. Nicméně praxe českých soudů ukazuje, že se nejčastěji jedná o návrh na rozvod manželství, žalobu o zrušení práva společného nájmu bytu, o vyklizení bytu, o úpravě užívání bytu, příp. návrh na úpravu poměrů k nezletilým dětem apod.

Soud při svém rozhodování o předběžném opatření vychází výhradně z návrhu na vydání předběžného opatření. S ohledem na skutečnost, že je povinností soudu rozhodnout o předběžném opatření do 48 hodin, nemá občanskoprávní soud mnoho možností provádět jakákoliv šetření či dokazování ohledně faktického průběhu vztahu, zda je osoba ohrožená skutečně ze strany osoby násilně ohrožena. Proto je třeba, aby **návrh na vydání předběžného opatření byl kvalitně zpracován a všechny skutečnosti, které jsou v návrhu tvrzeny, byly prokázány předloženými důkazy**. Mezi tyto důkazy patří např. kopie úředních záznamů o oznámení učiněném u orgánů činných v trestním řízení a lékařských zpráv, fotografie, zprávy od orgánů sociálněprávní ochrany dětí, pokud s těmito byla situace řešena, čestná prohlášení osob, které situace v konkrétní rodině znají. Pro laika, který nemá s podáváním návrhů k soudu větší zkušenost a který se navíc nachází v komplikované životní situaci, sestavení návrhu na vydání předběžného opatření, který srozumitelně a jednoznačně popisuje aktuální situaci, včetně doložení odpovídajících listinných důkazů, může být velmi náročné. Proto je osobám ohroženým doporučováno, aby si návrh na vydání předběžného opatření buď nechaly sestavit advokátem, který má s jednáním u občanskoprávního soudu zkušenost, nebo sestavení návrhu konzultovali s právníky, kteří pracují v intervenčních centrech či neziskových organizacích a touto problematikou se zabývají.

Soud v rámci předběžného opatření řeší výhradně otázku oddělení násilného partnera od osoby ohrožené, zásadně neřeší jiné otázky, jež úzce souvisí se soužitím násilné a ohrožené osoby, zejm. situaci nezletilých dětí žijících v těchto rodinách. Pokud chce osoba ohrožená řešit otázku nezletilých dětí, je možné doporučit konzultaci se sociální pracovnící příslušného orgánu sociálněprávní ochrany dětí a následně podání návrhu na vydání předběžného opatření ohledně svěřeni nezletilých dětí do péče či úpravu styku s násilnou osobou.

Pro stanovení **místní a věcné příslušnosti soudu**, v případě vydávání předběžného opatření, je v občanském soudním řádu obsažena speciální úprava v § 74 odst. 5 OSŘ, kdy příslušným je okresní soud, v jehož obvodu je nebo byl dům, byt, místnost nebo jiný prostor společně obývaný s navrhovatelem, tzn. společný prostor.

Ohledně nákladů spojených s podáním návrhu na vydání předběžného opatření platí, že je třeba uhradit řádně **soudní poplatek**, který s účinností od 1.9.2011 činí 1.000,- Kč, přičemž

je možné požádat o osvobození od soudního poplatku ve smyslu § 138 odst. 1 OSŘ.⁵⁰ Současně je návrh na vydání předběžného opatření osvobozen od povinnosti hradit jistotu ve výši 10.000,- Kč, jak stanoví občanský soudní řád v jiných občanskoprávních řízeních.

Proti usnesení soudu prvního stupně o vydání předběžného opatření je možné podat **odvolání**, o němž rozhoduje nadřízený soud. Ten je povinen rozhodnout o odvolání ve lhůtě patnácti dnů ode dne, kdy je mu věc soudem prvního soudu předložena k dalšímu postupu.

V případech, kdy by předběžné opatření nebylo řádně dodržováno, je možné, aby soud vymáhal dodržování předběžného opatření formou nařízení výkonu rozhodnutí ve smyslu § 351 a násl. OSŘ. Zejména formou ukládání pokut až do výše 100.000,- Kč, přičemž uložení pokuty nezbavuje osobu násilnou povinnosti dodržovat řádně předběžné opatření. Pořádkové pokuty mohou být osobě, která porušuje vydané předběžné opatření a neplní řádně povinnosti, jež jsou jí v předběžném opatření stanoveny, ukládány i opakovaně. Současně se osoba, která nedodržuje řádně povinnosti stanovené v předběžném opatření, dopouští trestného činu, konkrétně přečinu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání ve smyslu ustanovení § 337 odst. 2 trestního zákoníku, za což jí může být uložen trest odnětí svobody až na tři léta.

S ohledem na upřesnění obsahu předběžného opatření podle § 76b OSŘ platí, že toto může být použito i na případy, kdy je osoba předmětem stalkingu, tedy nebezpečného pronásledování, ať již stalking navazuje na situace, kdy byla pronásledovaná osoba původně obětí domácího násilí, tak v případech, kdy se stane obětí stalkingu osoba, která pachatele pronásledování blíže nezná a nikdy s ním neudržovala intimnější vztah. Z formulace § 76b OSŘ je patrné, že předběžným opatřením je možné osobě, proti které předběžné opatření směřuje, uložit povinnost zdržet se setkávání s navrhovatele, resp. zdržet se nežádoucího sledování a obtěžování navrhovatele jakýmkoliv způsobem.

Na závěr považuji za důležité upozornit na tu skutečnost, že byť současná právní úprava umožňuje vydání předběžného opatření i přesto, že předtím na místě samém nezasahovala Policie ČR, resp. nebyla příslušníkem Policie ČR násilná osoba ze společného obydlí vykázána, právní úprava jednoznačně upřednostňuje, aby nejprve došlo k vykázání prostřednictvím Policie ČR a teprve následně byla využita možnost obrátit se na civilní soud.

⁵⁰ Dle § 138 odst. 1 OSŘ může předseda senátu přiznat účastníkovi řízení zcela či zčásti osvobození od soudního poplatku, pokud jsou splněny následující podmínky:

1. účastník o osvobození od soudního poplatku požádá v návrhu
2. odůvodňují to poměry účastníka
3. nejedná se o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatnění či bránění práva.

Přiznání osvobození od soudních poplatků se přitom vztahuje na celé řízení a má i zpětnou účinnost.

Tato preference je mimo jiné patrná i z té skutečnosti, že příslušníci Policie ČR vykazují osobu násilnou na základě vlastního uvážení, bez ohledu na to, zda osoba ohrožená tento postup Policii ČR navrhuje či s ním souhlasí, a to dokonce i proti vůli ohrožené osoby. Naopak soud může v případech domácího násilí rozhodnout o vykázání osoby násilné pouze v těch případech, kdy to osoba ohrožená výslovně navrhne. Soud navíc nemá možnost provádět dokazování, povinností soudu je rozhodnout do 48 hodin od podání návrhu na vydání předběžného opatření podle § 76b OSŘ, což klade výrazně vyšší nároky na správné zpracování návrhu na vydání předběžného opatření vč. doložení všech rozhodujících okolností příslušnými důkazními prostředky. Tato skutečnost klade vysoké požadavky na správnost, a to nejen obsahovou, ale zejména formální, každého návrhu, neboť soud má možnost návrh na vydání předběžného opatření odmítnout, pokud po formální stránce nesplňuje podmínky stanovené zákonem, aniž by jej projednal po stránce obsahové. S ohledem na skutečnost, že soud rozhoduje na základě návrhu účastníka řízení v rámci občanskoprávního řízení, je zde dána výrazně větší možnost účastníka disponovat předmětem řízení, vč. možnosti vzít návrh na vydání předběžného opatření zpět, na rozdíl od trestního řízení, v rámci kterého se uplatňuje princip legality, tzn. orgány činné v trestním řízení jsou povinny prošetřit veškeré podněty a oznámení, které nasvědčují tomu, že dochází k páčání trestné činnosti. Až na malé výjimky stanovené v § 163 trestního řádu orgány činné v trestním řízení pokračují v řízení i v těch případech, kdy oběť partnerského násilí žádá orgány činné v trestním řízení, aby bylo řízení zastaveno, aby příslušníci Policie ČR dále podané oznámení neprošetřovali.

5.4 Intervenční centra – třetí pilíř zákona na ochranu před domácím násilím

Zákon na ochranu před domácím násilím byl od počátku koncipován jako zákon, který k problematice domácího násilí přistupuje komplexně. Cílem jeho autorů bylo nejen poskytnout osobě ohrožené domácím násilím ochranu, neboť bezpečí ohrožené osoby je jednoznačnou prioritou platné právní úpravy, ale také pomoci osobě ohrožené celou situací pochopit a umožnit jí v klidu a bezpečí postupně řešit. To je důvod, proč zákon na ochranu před domácím násilím zavedl jako třetí rovnocenný pilíř právní úpravy intervenční centra poskytující sociální služby osobám ohroženým domácím násilím.

S účinností ode dne 1.1.2007 bylo v každém kraji zřízeno jedno **intervenční centrum** (dále též jen „IC“). V současné době v České republice funguje patnáct intervenčních center, která jsou sdružena v Asociaci pracovníků intervenčních center, o.s.⁵¹ Intervenční centra jsou koncipována jako zařízení sociální služby, jsou zakládána a jejich provoz se řídí zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění. Aby mohlo intervenční centrum fungovat, musí získat oprávnění k poskytování sociálních služeb od místně příslušného krajského úřadu, které se přiznává konkrétním subjektům na základě písemné žádosti obsahující veškeré náležitosti registrace tak, jak jsou stanoveny v zákoně o sociálních službách. Na intervenční centra se vztahují i další ustanovení zákona o sociálních službách, která upravují povinnost uzavřít pojistnou smlouvu za škodu způsobenou při poskytování sociálních služeb či povinnost zachovávat mlčenlivost o údajích týkajících se osob, kterým jsou poskytovány sociální služby. Cílem existující sítě intervenčních center je, aby se ohroženým osobám dostalo potřebné kvalifikované péče ve všech částech České republiky, proto je v každém kraji umístěno jedno intervenční centrum, v některých krajích má intervenční centrum své pobočky na dalších místech pro snazší dosažitelnost.

Až do přijetí zákona na ochranu před domácím násilím fungoval systém, kdy jednotlivé instituce pracovaly izolovaně, případy spolupráce na poli ochrany před domácím násilím se objevovaly jen sporadicky a žádná z institucí, která se dostávala do kontaktu s oběťmi domácího násilí, neměla nikde zakotvenou povinnost spolupráce. Často se stávalo, že pokud sama osoba ohrožená domácím násilím neupozornila na skutečnost, že svoji situaci konzultovala, event. řešila s jiným odborníkem či organizací, tyto organizace navzájem ani

⁵¹ Bližší informace o Asociaci pracovníků intervenčních center, o.s., jejímž hlavním posláním je zastupovat zájmy svých členů a napomáhat jejich spolupráci při rozvíjení poskytovaných služeb, je možné získat na http://www.domaci-nasili.cz/?page_id=136, přečteno dne 18.3.2012.

nevěděly, že je pomoc čerpána z více zdrojů. O tom, že tento přístup byl značně neefektivní a pro ohrožené osoby vyčerpávající i matoucí, není pochyb. Proto zákon o sociálních službách v § 60a upravuje speciálně povinnost intervenčních center zajišťovat spolupráci a vzájemnou informovanost mezi intervenčními centry a poskytovateli jiných sociálních služeb, jakož i orgány Policie ČR a orgány sociálněprávní ochrany dětí. Tato povinnost zakládá **speciální postavení intervenčních center v rámci systému ochrany ohrožených osob**, neboť jsou povinna zajišťovat i interdisciplinární spolupráci jednotlivých subjektů, které fungují v rámci systému pomoci obětem domácího násilí. Jedná se zejména o intervenční centra, orgány Policie ČR, justiční orgány a orgány sociálněprávní ochrany dětí. Pro zajištění úzké spolupráce začaly fungovat na úrovni jednotlivých krajů tzv. interdisciplinární týmy (dále též je „IDT“). Vznik a organizace těchto IDT se odlišuje podle praxe a potřeb jednotlivých složek v rámci konkrétního kraje. Například v rámci kraje Praha⁵² se celý tým setkává jednou za dva měsíce, přičemž během tohoto setkání jsou účastníci seznámeni s aktuálními informacemi z praxe intervenčního centra a současně je pozornost věnována podrobněji jednomu konkrétnímu tématu, např. děti, senioři, závislosti, psychiatričtí pacienti.⁵³ PhDr. Marie Šusterová, původní vedoucí intervenčního centra Praha, zdůrazňuje, že základním poselstvím, jež se snaží prostřednictvím IDT předat odborníkům, kteří se dostávají do prvního kontaktu s oběti domácího násilí, zní: „Důležité je nezkatit první kontakt s oběti domácího násilí a přistupovat k ní s porozuměním.“⁵⁴

V rámci intervenčních center fungují **vyškolení odborníci** schopní poskytnout ohroženým osobám péči, a to především v oblasti sociální, psychologické a právní. Péče je primárně poskytována osobám ohroženým domácím násilím, ale také osobám, které se nachází v pozici svědků, tzn. rodinným příslušníkům, přátelům, sousedům, kolegům z práce, učitelům, vedoucím kroužků apod., tedy všem, kteří mají informace o jakékoliv formě násilí v konkrétním partnerském vztahu (dále i jen „klienti“).

⁵² V Praze celý systém vznikl postupně a vyvinul se nejprve ze setkávání čtyř týmů složených zhruba z deseti osob zastupujících intervenční centrum, orgány sociálněprávní ochrany dětí, policii a jednotlivé obvodní soudy. Tyto týmy byly malé, a tak poskytovaly dobrý prostor pro vzájemnou komunikaci zúčastněných i časté diskuse. Později se však ukázalo, že je třeba prohlubovat znalosti zúčastněných v oblasti domácího násilí, jakož i přispět ke sjednocení přístupu k řešení případů domácího násilí všech organizací a institucí zúčastněných na IDT. Postupně byl v rámci kraje Praha zaveden systém, kdy se všechny čtyři týmy spojily do jednoho. (blíže viz Šusterová, Marie, Intervenční centrum a systém ochrany před domácím násilím, In *Sborník textů zaměřených na problematiku domácího násilí*, Praha, Centrum sociálních služeb Praha, 2010)

⁵³ blíže viz Šusterová, Marie, Intervenční centrum a systém ochrany před domácím násilím, In *Sborník textů zaměřených na problematiku domácího násilí*, Praha, Centrum sociálních služeb Praha, 2010

⁵⁴ Šusterová, Marie, Intervenční centrum a systém ochrany před domácím násilím, In *Sborník textů zaměřených na problematiku domácího násilí*, Praha, Centrum sociálních služeb Praha, 2010, str. 13

Dle zákona o sociálních službách platí, že intervenční centra poskytují své služby ve formě ambulantní, terénní či pobytové (IC mohou zajistit ubytování ohrožené osobě, jakož i poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy pro ohroženou osobu). Stěžejní část své práce intervenční centra soustředí zejména na poskytování služeb v rozsahu sociálně terapeutické činnosti a v rozsahu poskytnutí pomoci ohrožené osobě při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. Jedná se o sociální a sociálněprávní poradenství i psychologickou pomoc, vč. krizové intervence.

V rámci **sociálně právního poradenství** se intervenční centra zaměřují na poskytování informací o možnostech a způsobech řešení problematických situací, ve kterých se osoby ohrožené nachází, zejména na ochranu ohrožených osob před dalším násilným jednáním. V rámci poradenství pracovníci pomáhají svým klientům rovněž s bytovou problematikou, otázkami o svěřením nezletilých dětí do péče a kontaktu nezletilých s rodiči, ohledně rozvodu manželství, trestního řízení vč. postupu orgánů činných v trestním řízení či postupu státních úřadů, ať již pracovníků přestupkových komisí, orgánů sociálněprávní ochrany dětí či sociálních odborů. Sociálně právní poradce v intervenčních centrech pomáhá osobám ohroženým domácím násilím při sestavování návrhu na vydání předběžného opatření ve smyslu § 76b OSŘ. V případě, že je třeba podat konkrétní žalobu k soudu, je k dispozici vyškolený právník. Primárně je právní pomoc osobám ohroženým zaměřena na pomoc při sestavování návrhů na zahájení civilního řízení.

Co se týká **psychologické pomoci**, intervenční centra se specializují jednak na psychologickou pomoc a podporu osobám ohroženým, dle možností pak nabízejí také individuální či skupinovou psychoterapii. S ohledem na skutečnost, že řada ohrožených osob se v okamžiku, kdy jsou kontaktovány pracovníky intervenčních center, nachází v psychické krizi, nalezneme v nabídce služeb poskytovaných intervenčními centry i krizovou intervenci vč. možnosti nabídnout osobám ohroženým v akutních případech krátkodobý pobyt na tzv. krizovém lůžku v rámci krizových center. V rámci psychologického poradenství je osobám ohroženým domácím násilím poskytnut zejména bezpečný prostor pro vyslechnutí a podporu. Osobě ohrožené je nabízena podpora v situacích, kdy o sobě oběti samy pochybují, bojují se strachem z násilného partnera, se strachem z budoucnosti i s pocitem viny, či bezmoci. Při prvním kontaktu s klientem pracovník intervenčního centra zjišťuje zejména, zda se osoba ohrožená cítí v bezpečí a jakou pomoc aktuálně potřebuje. Ve spolupráci s psychologem sociální pracovník společně s osobou ohroženou vytváří také bezpečnostní plán, který byt

vychází z obecných doporučení, vždy je upravován tak, aby vyhovoval a byl použitelný pro konkrétní ohroženou osobu.⁵⁵

Spolupráce s osobami ohroženými může probíhat jednorázově, často však oběti partnerského násilí dochází do intervenčního centra opakovaně i řadu měsíců, pokud je to s ohledem na situaci u nich doma nutné. Praxe ukazuje, že trvalejší psychologickou podporu vyhledávají v intervenčních centrech častěji osoby, které v násilném partnerském vztahu žijí dlouhodobě, z různých důvodů v něm zůstávají a nemohou vystoupit ven. Psycholog může s klientem pracovat na různých tématech, např. na nácviku technik na zklidnění, na bezpečných alternativách chování, na zpracovávání pocitů bezmoci a obav z budoucnosti. Při práci s ohroženou osobou pracovníci intervenčních center klienty zásadně nikdy netlačí k tomu, aby dělali jakékoliv rozhodnutí proti své vůli. Neodsuzují klienty za to, že nesdílí jejich přesvědčení o tom, co je a co není správná volba. Ne vždy dokáže klientka násilný vztah ukončit. Někdy se k násilnému partnerovi vrátí, nebo si velmi rychle najde partnera podobného tomu předchozímu. Není to ale důvod k jejímu odsouzení.⁵⁶ To, že pomoc pracovníků intervenčních center vyhledávají nejen osoby, které situaci násilného vztahu aktivně řeší odchodem za pomoci odborníků, někdy i orgánů činných v trestním řízení, ale také osoby, které se po řadě konzultací rozhodnou situaci se svým násilným partnerem řešit jinak než odchodem, dobře dokresluje následující příběh prezentovaný v rámci setkání interdisciplinárního týmu. *Monika měla se svým partnerem jedno dítě. Muž ji často ponižoval, nedával jí peníze, shazoval vše, co udělala. O dítě se moc nezajímal, výchova byla na ní. Dlouhou dobu se zabývala možností vztah ukončit. Její představa života po odchodu od partnera byla ale plná strachu z nouze a osamělosti, byla přesvědčena, že nezvládne péči o dítě. Nakonec se rozhodla zůstat. Uvědomovala si pro a proti, a situace, ve které se nacházela, byla pro ni lepší, přijatelnější než život bez partnera.*⁵⁷

Existují dva základní směry, ve kterých se **pracovníci IC dostávají do kontaktu s osobami ohroženými** domácím násilím. Jednak jim může být informace o osobě ohrožené předána od příslušníků Policie ČR, kteří zasahují při takovém incidentu na místě samém, kde na základě vyhodnocení metody SARA DN dojdou k závěru, že je třeba násilného partnera ze společného obydlí vykázat. V takovém případě je povinností příslušníků Policie ČR do 24 hodin poté, co vstoupili do obydlí, ze kterého následně násilného partnera vykázali,

⁵⁵ Blíže k bezpečnostnímu plánu viz příloha č. 3.

⁵⁶ Chomová, Zuzana, Individuální psychologické poradenství v Intervenčním centru In *Sborník textů zaměřených na problematiku domácího násilí*, Praha, Centrum sociálních služeb Praha, 2010, str. 25

⁵⁷ Chomová, Zuzana, Individuální psychologické poradenství v Intervenčním centru In *Sborník textů zaměřených na problematiku domácího násilí*, Praha, Centrum sociálních služeb Praha, 2010, str. 25

zaslat mimo jiné i příslušnému intervenčnímu centru úřední záznam o všech úkonech, které na místě samotném provedli. V takovém případě je povinností příslušného intervenčního centra nejpozději do 48 hodin iniciativně kontaktovat samotnou oběť domácího násilí a s touto navázat bližší kontakt. Žádná ohrožená osoba není ze strany intervenčního centra nucena ke spolupráci, ale tato je jí aktivně ze strany IC nabízena, aniž by oběť sama musela kontakt na příslušnou organizaci vyhledávat. S nedodržením lhůty stanovené pro IC ke kontaktu nejsou spojeny žádné sankce pro intervenční centra. Dá se však předpokládat, že v případě opakovaného nedodržování této lhůty ze strany konkrétního intervenčního centra by bylo na místě ověřit důvody, pro které k nedodržování této lhůty dochází, a zjednat následně nápravu, příp. z nedodržování této lhůty vyvodit důsledky.

Druhý způsob, jakým se intervenční centrum dostává do kontaktu s oběťmi domácího násilí, vyžaduje naopak aktivitu ze strany samotných obětí domácího násilí. Intervenční centra fungují současně jako standardní nízkoprahová centra, tzn. v případě, že jsou kontaktována samotnými oběťmi domácího násilí, příp. osobami, které mají problémy v partnerských vztazích, jsou těmto schopny pomoci, event. je odkázat na jiného odborníka či organizaci, která jim blíže pomoci může.

V neposlední řadě, byť takových případů se v praxi intervenčních center neobjevuje mnoho, mohou pracovníci intervenčních center poskytovat pomoc a podporu i v případech, kdy se o případu domácího násilí dozví z jiných zdrojů, nebo na základě vlastních poznatků o existenci takového případu.

Intervenční centra jsou zaměřena výhradně na pomoc osobám ohroženým domácím násilím, příp. svědkům domácího násilí. Neposkytují pomoc, podporu ani konzultace osobám násilným, rovněž se v českém konceptu intervenčních center neseťkáme s poskytováním takových forem konzultací či terapií, které by byly intervenčním centrem poskytovány osobě ohrožené a osobě násilné současně.

Pomoc, kterou intervenční centra poskytují, je osobám ohroženým domácím násilím poskytována bezplatně.

5.5 Orgány sociálněprávní ochrany dětí

Přestože zákon na ochranu před domácím násilím výslovně neuvádí orgány sociálněprávní ochrany dětí (dále též jen „OSPOD“) jako jeden z pilířů ochrany osob ohrožených domácím násilím, již samotná skutečnost, že v naprosté většině případů se domácí násilí odehrává v rodině, ve které jsou vychovávány nezletilé děti (některé průzkumy hovoří o 75 % až 90 % případů⁵⁸), nasvědčuje tomu, že kvalitní interdisciplinární spolupráce při ochraně osob ohrožených DN není možná bez intenzivní spolupráce mimo jiné i s orgány sociálněprávní ochrany dětí.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálněprávní ochraně dětí, v platném znění, mimo jiné uvádí, že povinností OSPOD je ochraňovat práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, působit k obnovení narušených funkcí rodiny a vyhledávat děti, jejichž rodiče nevykonávají řádně povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, a dále děti, na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, důstojnost, mravní vývoj a jmění. Ať se jedná o dítě, které je přímou či nepřímou obětí domácího násilí (viz výše), z hlediska sociálněprávní ochrany dětí je vždy **vnímáno jako ohrožené dítě**, kterému je třeba věnovat zvýšenou pozornost ze strany státních orgánů. S ohledem na uvedené bylo zpracováno metodické doporučení Ministerstvem práce a sociálních věcí v roce 2010, které se blíže zabývá tím, jak by mělo být postupováno v případech, kdy má sociální pracovník OSPOD informace o tom, že v domácnosti, kde žije nezletilé dítě, dochází k domácímu násilí. Velkou zátěž však představuje pro nezletilé dítě také období poté, co dojde k odloučení násilného partnera od osoby ohrožené. Nezletilé dítě se musí vyrovnat mimo jiné s tím, že došlo ke změně kontaktu mezi jím a násilným rodičem. Často se jedná i o další změny, nezletilé dítě si musí zvykat na změnu školy, kam dochází, bydliště, změnu ohledně kontaktu se svými kamarády či změny ve volnočasových aktivitách, které bylo zvyklé navštěvovat. Také těmto nezletilým dětem by měla být věnována zvýšená pozornost ze strany orgánů sociálněprávní ochrany dětí.

Sociální pracovníci OSPOD se mohou o tom, že je konkrétní nezletilé dítě ohroženo domácím násilím, ke kterému dochází mezi jeho rodiči, dozvědět z různých zdrojů. Přimo ze zákona na ochranu před domácím násilím vyplývá, že příslušníci Policie ČR, vykáží-li násilnou osobu ze společného obydlí, které s rodiči sdílí rovněž nezletilé dítě, jsou povinni úřední záznam o úkonech provedených na místě společného obydlí zaslat do 24 hodin od

⁵⁸ Metodické doporučení MPSV č. 3/2010 k postupu orgánů sociálně-právní ochrany dětí v případech domácího násilí, zdroj: http://www.mpsv.cz/files/clanky/9466/metodika_3.pdf, přečteno dne 6.4.2012

vstupu do společného obydlí, tedy ve stejné lhůtě jako intervenčnímu centru, také příslušnému orgánu sociálněprávní ochrany dětí. Tuto povinnost mají příslušníci Policie ČR nejen v případech, kdy je nezletilé dítě přímo přítomno útoku ze strany násilné osoby, ale také v případech, kdy je ve společném obydlí vychováváno nezletilé dítě, byť by v konkrétním případě nebylo přímo přítomno násilnému útoku.

Sociální pracovníci OSPOD se dále mohou o ohrožení dítěte dozvědět od samotného nezletilého dítěte, které se na ně obrátí s žádostí o pomoc, či od osoby ohrožené, která na OSPOD sdělí, co se v jejich domácnosti fakticky odehrává. Tímto způsobem se na orgány sociálněprávní ochrany dětí mohou obrátit i jakékoliv jiné fyzické osoby, např. příbuzní či jiné osoby blízké, známí či sousedé a oznámit na OSPOD okolnosti, které nasvědčují tomu, že v příslušné domácnosti, ve které žije nezletilé dítě, dochází k násilí. Praxe ukazuje, že tyto třetí osoby mají často obavy se na OSPOD obrátit, mimo jiné argumentují i tím, že se obávají, aby se hněv násilné osoby neobrátil proti nim samotným. Proto v některých případech situace, jejichž jsou svědky, neřeší, příp. se obrací anonymně na různé linky důvěry v domnění, že pokud na takové lince situaci nahlásí, udělali vše, co mohli, a někdo třetí za ně situaci vyřeší. V této souvislosti je jistě na místě upozornit na to, že pracovníci OSPOD mají povinnost zachovávat mlčenlivost, a to mimo jiné i o osobě, která upozornila OSPOD na výše uvedené skutečnosti.⁵⁹

Pracovníci OSPOD mohou získat informace o tom, že nezletilé dítě žije v domácnosti, kde dochází k DN, také od škol a školských zařízení. Dále rovněž od zdravotnických zařízení, kterým je uložena povinnost oznámit pracovníkům OSPOD všechny okolnosti, zejména pak údaje o dítěti ohroženém domácím násilím, bez zbytečného odkladu poté, kdy se o takovém dítěti dozvedí. V případě, že by tyto instituce porušily svou oznamovací povinnost, může jim být v rámci správního řízení uložena pokuta až do výše 50.000,- Kč. Ošetřující lékař nezletilého dítěte stejně jako ošetřující lékař dospělého, který pojme podezření, že v domácnosti dochází k násilí, a současně má informaci, že v takové domácnosti vyrůstá nezletilé dítě, má oznamovací povinnost vůči pracovníkům OSPOD vždy. Lékař je v takovémto případě povinen neprodleně telefonicky informovat o podezření na ohrožení dítěte pracovníky OSPOD, současně je povinen provést o zjištěných skutečnostech záznam do zdravotnické dokumentace dítěte, jejíž výpis předá na výzvu příslušnému pracovníkovi OSPOD.

⁵⁹ Povinnost mlčenlivosti pracovníků OSPOD je upravena v § 57 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálněprávní ochraně dětí, v platném znění.

V okamžiku, kdy se OSPOD dozví o tom, že dochází k ohrožení nezletilého dítěte domácím násilím, je jeho povinností situaci prověřit a posoudit s ohledem na přijetí příslušných opatření, která jsou v jeho kompetenci. Bez ohledu na zdroj, ze kterého se o podezření dozví, je na místě, aby začal příslušný pracovník podnikat **opatření na ochranu nezletilého dítěte**. V takovýchto případech rozhodně nepostačuje pouze ověření, že ohrožená osoba je např. v kontaktu s intervenčním centrem. Opatření, která může přijmout pracovník OSPOD jsou výrazně odlišná od opatření, která mají k dispozici právě pracovníci intervenčních center. Proto je na místě, aby docházelo k maximální a intenzivní spolupráci mezi pracovníky OSPOD a intervenčními centry, kdy však každý z těchto pracovníků by se měl zaměřit na jiné priority. Zatímco pracovníci OSPOD se zaměřují zejména na pomoc ohroženým nezletilým dětem, pracovníci intervenčních center se zabývají pomocí a podporou ohroženým osobám. Také opatření, která mohou pracovníci těchto dvou orgánů využít, jsou odlišná. V případě pracovníků intervenčních center jsou tato opatření popsána výše, v případě pracovníků OSPOD se v rámci prověřování celé situace jedná zejména o možnost provést pohovor s nezletilým dítětem např. ve škole či v jiném zařízení, kam dítě dochází, přičemž by měl být veden bez přítomnosti rodiče. Sociální pracovník může navštívit nezletilé dítě a příslušného rodiče v jejich bydlišti, může celou věc projednat s rodičem, zejm. ohroženou osobou, kdy je v jeho kompetenci doporučit či zprostředkovat odbornou poradenskou pomoc jak pro rodiče, tak také pro samotné nezletilé dítě.

Sociální pracovník OSPOD může rovněž **uložit rodičům nezletilého dítěte povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení** v těch případech, kdy takovouto pomoc dle názoru pracovníka OSPOD nezletilé dítě potřebuje a současně je patrné, že sami rodiče, nejčastěji ohrožená osoba, nejsou schopni problémy související s domácím násilím řešit. Sociální pracovníci by neměli zásadně postupovat a provádět příslušná opatření bez vědomí rodiče, který je osobou ohroženou. Praxe ukazuje, že existují případy, kdy byť jsou nezletilé děti v domácnosti ohroženy jednáním násilného partnera, často jejich otce, osoba ohrožená situaci nikterak neřeší, příp. popírá, že by fakticky k násilí ze strany jejího partnera docházelo. V takovém případě je otázkou citlivého přístupu stejně jako jasného vymezování a pojmenovávání problémů v rodině, aby se podařilo osobu ohroženou přesvědčit o tom, že situace je neúnosná či ohrožující jak pro ni, tak zejména pro nezletilé dítě, které se nejen samo může stát obětí útoku násilného otce, ale současně si do svého života přebírá řadu nevhodných vzorců chování, vč. výběru potenciálního partnera.

V případech, kdy je zřejmé, že nezletilé dítě se nachází v přímém ohrožení zdraví či života, přičemž ohrožená osoba takovou situaci neřeší, je v kompetencích příslušného pracovníka OSPOD využít i další možnosti, které zákon o sociálněprávní ochraně sociálním pracovníkům poskytuje. Jedná se mimo jiné o možnost podat návrh na vydání předběžného opatření podle § 76 OSŘ či podle § 76a OSŘ podat v případě nezletilého dítěte vyžadujícího okamžitou pomoc návrh na svěřeni do péče, návrh na nařízení ústavní výchovy, event. na omezení či zbavení rodičovské způsobilosti.

Ve snaze zajistit maximální pomoc a ochranu osobám ohroženým domácím násilím, a to nejen prostřednictvím opatření zaměřených na pomoc jejich nezletilým dětem, jsou pracovníci OSPOD povinni zachovávat mlčenlivost; výslovně také o všech informacích týkajících se místa pobytu osoby ohrožené, jak přímo místa pobytu osoby ohrožené (např. azylového domu, či jiného místa pobytu osoby ohrožené u příbuzných či známých, event. ve vlastním či pronajatém bytě), tak také o všech údajích, které by mohly vést ke zjištění místa pobytu ohroženého rodiče. Tato specifická povinnost mlčenlivosti je dána nejen ve vztahu k třetím osobám, ale také ve vztahu ke státním orgánům, včetně soudů a orgánů činných v trestním řízení, pokud osoba ohrožená nedá výslovný písemný souhlas s tím, aby příslušné informace byly těmto orgánům sděleny.

V souvislosti s případy domácího násilí je důležité zdůraznit, že orgány sociálněprávní ochrany dětí v těchto případech mohou sehrávat významnou roli, neboť některé ohrožené osoby snáze najdou cestu k sociálním pracovníkům OSPOD než přímo k příslušníkům Policie ČR. Oběti domácího násilí mají tendenci řešit svoji situaci méně formální cestou, zmiňují i to, že nechtějí pachateli partnerského násilí uškodit, pouze si přejí, aby svého chování zanechal, aby přestal je, příp. jejich nezletilé děti ohrožovat. Díky tomuto smýšlení ohrožených osob mají pracovníci OSPOD unikátní příležitost navázat s ohroženými osobami prostřednictvím nezletilých dětí a péče o ně úzkou spoluprací, která může představovat efektivní způsob pomoci osobám ohroženým. Je však třeba mít na mysli, že pracovníci OSPOD svoji pomoc zaměřují na zajištění ochrany a bezpečného prostoru nezletilým dětem. Ohroženému rodiči je tudíž třeba jednoznačně vysvětlit úlohu a povinnosti pracovníků OSPOD s tím, že může dojít k situaci, kdy OSPOD bude podnikat opatření na ochranu dětí i bez souhlasu ohroženého rodiče, to však neznamená bez jeho vědomí.

5.6 Ochrana obětí domácího násilí ve Slovenské republice

V této části se nebudu podrobným způsobem zabývat všemi detaily právní úpravy domácího násilí ve Slovenské republice, neboť to by zcela přesáhlo účel této práce, ale pouze pojmenuji odlišnosti, které je možné vnímat ve slovenské úpravě oproti té, kterou zavedla Česká republika.

5.6.1 Změny v zákoně o policejním sboru

Na rozdíl od právní úpravy, kterou s účinností ode dne 1.1.2007 přijala Česká republika, kdy byly zavedeny do českého právního řádu tři ochranné instituty současně (vykázání jako úkon Policie ČR, předběžné opatření dle § 76b OSŘ a zřízení intervenčních center), Slovensko upravovalo ochranu obětí DN postupně. Nejprve byly prosazeny ochranné právní instituty v oblasti občanskoprávní v podobě změn občanského zákoníku a občanského soudního řádu. Teprve s účinností ode dne 1.1.2009 byly poskytnuty i další pravomoci na ochranu obětí domácího násilí příslušníkům Policejního sboru.⁶⁰

Policisté tak disponují s účinností od 15.12.2008 **oprávněním vykázat ze společného obydlí osobu**, u které je možné očekávat na základě zjištěných skutečností útok na život, zdraví, svobodu či zvláště závažný útok na lidskou důstojnost, a to nejen s ohledem na předcházející útoky na osobu ohroženou. Na rozdíl od české právní úpravy, která umožňuje příslušníkům Policie ČR vykázat osobu násilnou ze společného obydlí na dobu deseti dnů, na Slovensku rozhoduje příslušník Policejního sboru nejprve o vykázání násilné osoby, jehož účinky nastávají okamžikem vyslovení vykázání. Dále rozhoduje o zákazu vstupu násilné osoby do společného obydlí, a to na dobu 48 hodin od vyslovení vykázání. Pokud osoba ohrožená domácím násilím žádá, aby její ochrana byla prodloužena, je třeba, aby ve lhůtě 48 hodin od vyslovení vykázání podala k příslušnému soudu návrh na nařízení předběžného opatření. Pokud je takový návrh podán, pak se účinky vykázání ze strany příslušníka Policejního sboru prodloužují až do doby, kdy nabyde vykonatelnosti rozhodnutí soudu o návrhu na vydání předběžného opatření.

V prvním roce účinnosti novely zákona o Policejním sboru, tedy do 31.12.2009 platilo, že byly do této lhůty pro podání návrhu na prodloužení vykázání započítávány i soboty, neděle a svátky. Ukázalo se však, že v některých případech, i s ohledem na následky útoku

⁶⁰ zákon č. 491/2008 Z.z., novela zákona č. 171/1993 Z.z., o Policajnom zbore SR, v platném znění

násilné osoby, nebylo v silách obětí násilného jednání tuto lhůtu dodržet, zvláště pokud příslušník Policejního sboru rozhodl o vykázání v pátek podvečer či v sobotu dopoledne. Policejní statistika⁶¹ jakož i praxe potvrdily, že stanovená lhůta pro podání návrhu na předběžné opatření je příliš krátká, protože s účinností ode dne 1.1.2010 bylo stanoveno, že do běhu lhůty se soboty, neděle a svátky nezapočítávají.

Příslušníci Policejního sboru mají stanovenou širší poučovací povinnost. Jsou povinni v rámci vykázání poučit násilnou osobu nejen o postupu, který následuje v důsledku vykázání, ale také o následcích nedostavení se k soudnímu jednání o návrhu na vydání předběžného opatření, dále o způsobu, jakým bude násilná osoba předvolávána k soudnímu projednání, jakož i o způsobu doručení soudního rozhodnutí. Dále příslušník Policejního sboru poučuje i osobu ohroženou o možnosti podat návrh na vydání předběžného opatření.

5.6.2 Změny v občanském zákoníku a občanském soudním řádu

Jednou ze zajímavých alternativ změn, které slovenská právní úprava na rozdíl od té české využila, byly změny v občanském zákoníku a občanském soudním řádu umožňující stejně jako v českém právním řádu, aby ve společném bytě či domě zůstala oběť domácího násilí a byl to pachatel, který z bytu či domu odejde, příp. je zcela vykázán. Do slovenské právní úpravy, stejně jako do té české, byla zavedena možnost, aby soud vydal předběžné opatření, na jehož základě by byl pachatel domácího násilí ze společně obývaného bytu či domu vykázán. Navíc podrobněji upravila různé zásahy do vlastnického práva ke společně obývanému domu či bytu.

Slovenská **právní úprava ohledně zásahů do vlastnického práva ke společně obývanému domu či bytu** výslovně zdůraznila, že při zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví v případech partnerských vztahů (tedy vztahů mimomanželských) se má přihlížet na násilné chování spoluvlastníka k ostatním spoluvlastníkům,⁶² přičemž při posuzování účelného využití společné věci, v daném případě nemovitosti, by neměl soud přihlížet k výhodnějšímu postavení některého ze spoluvlastníků, pokud toto postavení bylo vynuceno násilím.

⁶¹ V období od 15.12.2008 do 15.6.2009 bylo rozhodnuto o vykázání násilné osoby příslušníky Policejního sboru ve 118 případech na celém území SR. Pouze v 29 případech byl následně podán návrh na prodloužení vykázání k soudu. Ochrana formou předběžného opatření tak byla poskytnuta pouze 18 % ohrožených osob, u kterých bylo rozhodnutím příslušníka Policejního sboru rozhodnuto o vykázání násilné osoby ze společného obydlí.

⁶² Úprava § 142 odst. 1 občanského zákoníku Slovenské republiky (novela občanského zákoníku č. 526/2002 Sb., účinná ode dne 1.1.2003)

Obdobná právní úprava byla zavedena i ve vztahu k nemovitostem, resp. bytu či domu, které vlastní manželé v bezpodílovém spoluvlastnictví manželů. Jedná se tedy o věci, které byly nabyty za trvání manželství, příp. ve vztahu k bytu či domu obývanému z právního titulu společného nájmu bytu či domu manžely. Slovenská právní úprava umožňuje soudu, aby v případě, že je o to požádán některým z manželů z důvodu existujících neshod mezi manžely o výkonu práv a povinností, rozhodl o právech a povinnostech manželů vyplývajících z bezpodílového spoluvlastnictví k jakémukoliv majetku patřícímu do bezpodílového spoluvlastnictví.

S účinností ode dne 1.1.2003 **může soud rovněž omezit užívací právo násilného manžela**, a to i rozvedeného, k domu či k bytu patřícímu do bezpodílového spoluvlastnictví, příp. takového manžela z užívání nemovitosti zcela vyloučit. Taková osoba zůstává vlastníkem předmětné věci, neboť vlastnictví nemovitosti je i nadále zachováno v původním režimu bezpodílového spoluvlastnictví manželů až do vypořádání tohoto vlastnictví. To, v jakém rozsahu jsou v konkrétním případě splněné podmínky pro omezení užívacího práva jednoho z manželů k společnému bytu či domu, posuzuje vždy soud podle okolností daného případu, přičemž v rámci daného soudního řízení musí být prokázáno, že společné soužití v bytě či domě je nesnesitelné právě v důsledku domácího násilí. Co konkrétně se má na mysli pod pojmem „nesnesitelné soužití“, není nikde právně definováno, neboť vždy záleží na individuálním posouzení konkrétního případu. Bude tudíž otázkou pro soudní judikaturu, aby postupně sjednotila výklad tohoto pojmu. Rovněž legální definice pojmu „omezení užívání“ nebyla do slovenského právního řádu zavedena. Nicméně odborníci v této souvislosti zmiňují, že se může jednat o omezení ve vztahu ke konkrétnímu prostoru v domě (např. pokud je dům rozdělen na více bytových jednotek, může soud stanovit, že násilná osoba nesmí konkrétní jednotku užívat, příp. nesmí užívat konkrétní patro domu či pokoj v bytě), je rovněž možné, aby soud rozhodl o časovém omezení užívání bytu či domu (např. násilná osoba smí byt či dům užívat v určitém čase, kdy není ohrožená osoba v domě přítomna, příp. v období, kdy ohrožená osoba pobývá v lázních či na letních prázdninách, apod.).

Pokud se nepodaří najít optimální způsob omezení užívání bytu či domu, je na místě, aby soud rozhodl o úplném vyloučení násilné osoby – vlastníka z užívání bytu či domu bez časového omezení, ani to však nemusí být definitivní rozhodnutí ve věci. Toto rozhodnutí soudu může být časem změněno na základě změny poměrů v rámci konkrétního vztahu. Slovenská právní úprava umožňuje, aby byl tento postup aplikován až do doby, kdy dojde k vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, tedy i v době, kdy již došlo k rozvodu

manželství a tedy k zániku bezpodílového spoluvlastnictví manželů, ale nebylo dosud rozhodnuto o vypořádání majetkových vztahů.

Na stejném principu jsou založeny postupy rozhodování soudu o zániku nájemního vztahu poté, co došlo k zániku manželství. V právní úpravě bylo zakotveno, že pokud se rozvedený manžel za trvání manželství či po rozvodu manželství dopouštěl vůči druhému manželovi či vůči osobě blízké, která spolu s ním obývala nájemní byt, násilí či psychického násilí, pak soud rozhodne o tom, že takové násilné osobě nenáleží bytová náhrada.⁶³ Původní právní úprava totiž umožňovala, aby v případech hodných zvláštního zřetele bylo možné rozhodnout tak, že násilný partner neměl právo na náhradní byt, ale měl právo alespoň na bytovou náhradu v podobě náhradního ubytování či přístřeší. S ohledem na chování násilného partnera však může být soudem rozhodnuto o tom, že bytová náhrada násilnému partnerovi nenáleží vůbec.

S účinností ode dne 1.1.2003 byl do právního řádu Slovenské republiky zakotven rovněž **institut předběžného opatření** dle § 76 odst. 1 písm. g) občanského soudního řádu. Účastníkovi je tedy možné uložit, aby nevstupoval dočasně do domu či bytu, v němž bydlí osoba blízká nebo osoba, která je v jeho péči či výchově, vůči které je takový účastník důvodně podezřelý z násilí.⁶⁴ V případě předběžného opatření na Slovensku, stejně jako v České republice, platí, že není rozhodující, jaký je vztah násilné osoby k domu či bytu, odkud je na základě předběžného opatření vykázán. Důležitá je ta skutečnost, že dům či byt obývá ohrožená osoba, kterou je třeba dočasně ochránit, a proto je třeba dočasně upravit poměry účastníků. Dalším krokem v rámci ochrany účastníků navazujícím na vydání předběžného opatření může být např. podání návrhu na omezení rozsahu užívání nemovitosti spadající do bezpodílového spoluvlastnictví manželů či návrh na změnu u svěřením nezletilého dítěte do péče rodiče nebo zákazu styku nezletilého s násilným rodičem.

Vydané předběžné opatření je platné do doby, než soud rozhodne o řádném návrhu na zahájení řízení. Zpravidla soud v rámci rozhodnutí o předběžném opatření uloží rovněž povinnost navrhovateli, aby podal do 30 dnů ode dne rozhodnutí o předběžném opatření k soudu řádný návrh na zahájení řízení.

⁶³ Úprava § 712 odst. 8 občanského zákoníku Slovenské republiky (novela občanského zákoníku č. 526/2002 Sb., účinná ode dne 1.1.2003)

⁶⁴ Babjaková, L., Sopková, E., *Legislativne úpravy domáceho násilia* in *Justičná revue*, 54, 2002, str. 1248

Zpočátku rozhodoval soud o nařízení předběžného opatření ve lhůtě sedmi dnů. Na základě novely občanského soudního řádu z roku 2009 platí, že soud je povinen o návrhu na vydání předběžného opatření rozhodnout do 48 hodin od podání návrhu účastníkem k soudu, přičemž do běhu této lhůty se s účinností od 1.1.2010 nezapočítávají soboty, neděle a svátky.

Soud rozhodnutí o předběžném opatření může učinit i bez slyšení účastníků a násilnou osobu může z domu či bytu vykázat i bez zjištění důvodů pro vykázání, pokud byl účastník poučen příslušníky Policejního sboru o následcích nedostavení se k projednání věci, a přesto se k jednání nedostavil. Soud může rovněž návrh na vydání předběžného opatření zcela zamítnout, a to v případě, že se ani navrhovatel, ani ten, proti němuž předmětný návrh směřuje, k projednání věci nedostavil.

Soud je s účinností ode dne 1.1.2010 povinen zaslat usnesení o nařízení předběžného opatření Policejnímu sboru v těch případech, kdy vydané předběžné opatření navazuje na rozhodnutí příslušníka Policejního sboru o vykázání. Cílem je zajistit lepší spolupráci mezi soudem a policejním sborem tak, aby v případě, že osoba ohrožená domácím násilím požádá policejní sbor o pomoc při dodržování předběžného opatření, byl policejní sbor o existenci příslušného rozhodnutí ze strany soudu informován.

Vydané rozhodnutí soudu o nařízení předběžného opatření je předběžně vykonatelné, protože na výkon rozhodnutí nemá vliv ta skutečnost, zda bylo proti rozhodnutí o nařízení předběžného opatření podáno odvolání a kdy o něm bylo případně rozhodnuto.

Z výše uvedeného je patrné, že také slovenská právní úprava se v posledních letech snaží o zavedení efektivní ochrany obětí ohrožených domácím násilím. Byť je cesta, kterou zvolila slovenská právní úprava částečně odlišná v některých ohledech od té zavedené Českou republikou, kdy je možné vnímat zejména rozdíly v postupném přijímání opatření na ochranu před domácím násilím, jistě i v jejím rámci lze najít zajímavé náměty k přemýšlení.

6. Trestněprávní aspekty domácího násilí

6.1 Trestní právo hmotné

6.1.1 Obecné aspekty

Jak jsem výše uvedla, až do roku 2004 neznal český právní řád trestný čin domácího násilí. Pokud se tedy obrátila oběť partnerského násilí na Policii ČR s trestním oznámením, byla tato oznámení prošetřována jako jiné trestné činy, nejčastěji trestný čin ublížení na zdraví, výtržnictví, omezování osobní svobody nebo násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci. Tento postup vedl k tomu, že se zásadně neřešil postih násilného partnera pro dlouhotrvající násilí v partnerském vztahu, ale pouze pro jednotlivý incident, který byl takového charakteru, že dosahoval určitého stupně nebezpečnosti pro společnost a současně naplňoval znaky skutkové podstaty konkrétního trestného činu uvedeného v trestním zákoně č. 140/1961 Sb., v platném znění. Oběti partnerského násilí často slyšely, že chování jejich partnera není sice v pořádku, ale dokud jim nezpůsobí fyzické zranění závažnějšího charakteru (nikoliv pouze modřiny, škrábance apod.), nelze jej trestně stíhat, a nemá proto smysl na pachatele takového jednání podávat trestní oznámení.

Pokud oběti na podání trestního oznámení trvaly (což se v praxi často nestávalo), byla takováto trestní oznámení odkládána, příp. postoupena příslušnému obecnímu úřadu s tím, že se nejedná o trestný čin, ale mohlo by jít o přestupek. Přestupková řízení končívала mimo jiné i rozhodnutím, že se nepodařilo prokázat násilné jednání pachatele, pročež bylo řízení zastaveno. Takovéto rozhodnutí dávalo pachateli jednoznačný signál, že se nemusí ničeho bát a ve svém jednání může i nadále pokračovat, neboť není trestně postižitelný. Oběti byly takovýmto přístupem rozčarovány. Stěžovaly si na průběh přestupkového řízení, kdy byly s násilným partnerem přímo konfrontovány, tento se jim během jednání vysmíval a úředníci přestupkové komise pouze nečinně přihlíželi.

Pokud bylo konkrétní jednání prošetřováno jako trestný čin, často oběti pod tlakem pachatele odmítaly dát souhlas s trestním stíháním pachatele či jej braly zpět. Takový postup byl možný, neboť trestné činy, které se v těchto případech nejčastěji uplatňovaly, jsou povětšinou trestnými činy vyjmenovanými v § 163 tr. řádu, u kterých v případě, že pachatel a poškozený jsou v poměru osob, vůči nimž by měl poškozený jako svědek právo odeprít výpověď ve smyslu § 100 odst. 2 tr. řádu, byl třeba k trestnímu stíhání pachatele souhlas poškozeného. V praxi bylo možné setkat se s nevhodným poučením poškozeného o tomto

právu či o dalších jeho právech, což vedlo k tomu, že oběti domácího násilí měnily své výpovědi v průběhu trestního řízení. V praxi se ukazovalo, že i sami policisté v některých případech využívali obav obětí a svým vystupováním a způsobem, jakým je poučovali o průběhu trestního řízení, oběti odrazovali od toho, aby bylo partnerského násilí řešeno v rámci trestního řízení.

Tato situace se částečně změnila až v roce 2004, kdy se podařilo s účinností ode dne 1. června 2004 prosadit do tehdy platného a účinného zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, novou skutkovou podstatu trestného činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě dle § 215a tr. zákona. Tato skutková podstata byla následně převedena rovněž do nového trestního zákoníku č. 40/2009 Sb., jež vstoupil v účinnost dnem 1.1.2010. Díky zavedení této skutkové podstaty je možné postihnout domácí násilí jako celek, nikoliv pouze jednotlivé incidenty dosahující takové nebezpečnosti, resp. škodlivosti činu pro společnost, aby mohly být stíhány jako samostatný trestný čin.

V následující části se budu věnovat zejména stěžejním skutkovým podstatám trestných činů týrání osoby žijící ve společném obydlí, nebezpečného pronásledování a nebezpečného vyhrožování, které se v souvislosti s problematikou domácího násilí objevují. Rozhodně není mým cílem popsat na tomto místě veškeré trestné činy, pro které mohou být pachatelé partnerského násilí trestně stíháni, neboť tato škála může být velmi široká s ohledem na variabilitu jednání, kterého se pachatelé na obětech domácího násilí dopouští.

6.1.2 Trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 tr. zákoníku⁶⁵

Kdo týrá osobu blízkou nebo jinou osobu žijící s ním ve společném obydlí, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až čtyři léta.

Tohoto trestného činu se dopustí ten, kdo týrá osobu blízkou nebo jinou osobu žijící s ním ve společném obydlí. Jednání přiřaditelná pod **pojem týrání** jsou velmi rozmanitá. Postupem času judikatura vymezila ustálenou definici tohoto termínu jako zlé nakládání buď s osobou blízkou, nebo i jinou osobou žijící s pachatelem ve společném obydlí, které se současně vyznačuje určitou mírou trvalosti a dosahuje takové intenzity, aby bylo způsobilé vyvolat stav, který pociťuje postižená osoba jako těžké příkoří, resp. psychické nebo i fyzické útrapy.⁶⁶ Z uvedeného je patrné, že zákon nevyžaduje, aby týrání mělo povahu fyzického násilí, popřípadě též spojeného s následky na zdraví týrané osoby.⁶⁷ Soudci Nejvyššího soudu ČR se v rámci svých rozhodnutí opakovaně vyjadřují v tom smyslu, že za týrání ve smyslu § 215a tr. zákona, ve znění účinném do 31.12.2009, lze považovat i např. trestní naschválnů, poškozování zařízení bytu v úmyslu nikoliv pouze věc zničit, nýbrž tím ublížit osobě spoluzijící apod.⁶⁸ Citované rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR dále konstatovalo, že ostatní formy jednání obviněného namířené proti poškozené (verbální útoky, rozbíjení nábytku, zvyšování nákladů i skutečnost, že si do bytu vodil přítelkyni) nelze bagatelizovat, neboť ve svých důsledcích znamenaly její citelné ponižování a psychické deptání, byly pro ni velmi urážlivé a působily jí značné psychické strádání. Okolnost, že obviněná neutrpěla na fyzickém či psychickém zdraví takovou újmu, aby to odůvodňovalo např. její pracovní neschopnost, není rozhodná.⁶⁹

⁶⁵ V následujícím textu budu používat u jednotlivých skutkových podstat pojem „trestný čin“, byť jsem si vědoma toho, že s účinností od 1.1.2010 používá trestní zákoník terminologii „přečin“, „zločin“ a „zvlášť závažný zločin“. S ohledem na skutečnost, že některé skutkové podstaty obsahují dvě či dokonce všechny tři kategorie trestných činů s ohledem na trestní sazbu stanovenou podle závažnosti spáchaného následku, používám v následujícím textu obecný termín „trestný čin“, který postihuje veškeré zavedené kategorie.

⁶⁶ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až § 421. Komentář, 1. vydání, Praha, C. H. Beck, 2010, str. 1751

⁶⁷ Ibidem, str. 1753 (viz R 20/2006)

⁶⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.09.2008, sp. zn. 8 Tdo 1197/2008

⁶⁹ Idem

Současně soudní praxe dovodila, že **vyšší stupeň hrubosti a bezcitnosti** je požadavek, který se vztahuje k jednání pachatele jako celku. Jednotlivé dílčí akty jednání pachatele, jsou-li posuzovány izolovaně, samy o sobě nemusí být nutně příliš závažné. Podstatné je, že vyššího stupně hrubosti a bezcitnosti dosahují v kontextu daném konkrétními okolnostmi, za nichž k nim dochází, svou povahou, návazností, četností, opakováním, stupňováním intenzity, charakterem vzájemného vztahu pachatele a týrané osoby apod. Jsou-li jednotlivé dílčí akty jednání pachatele nazírány v těchto souvislostech a zejména pak jako jeden celek, reálně přichází v úvahu, že celé jednání pachatele vyznívá z hlediska stupně hrubosti a bezcitnosti mnohem závažněji, než když jsou jednotlivé dílčí akty jednání pachatele hodnoceny odděleně či samostatně.⁷⁰ Uvedené stanovisko vystihuje podstatu problematiky domácího násilí a problém, který nebyl až do doby zavedení skutkové podstaty trestného činu týrání osoby žijící ve společném době či bytě ve smyslu § 215a tr. zákona, reflektován, což často vedlo k tomu, že orgány činnými v trestním řízení byly jednotlivé incidenty postupovány k projednání jako přestupky, příp. docházelo k vydávání usnesení dle § 159a odst. 1 tr. řádu a věc byla odložena. Tento přístup zcela popíral závažnost a nebezpečnost celkového jednání pachatele ve vztahu k oběti partnerského násilí.

Takového jednání se musí pachatel dopouštět **na osobě blízké nebo jiné žijící s ním ve společném obydlí**, přičemž důvod pro obývání společného obydlí může být různý. Rozhodně není rozhodující otázka vedení společné domácnosti či zda jsou tyto osoby odkázány na pachatele svou výživou. Rozhodující je faktický stav, tedy skutečnost, že pachatel a konkrétní osoby žijí ve společném prostoru a tento prostor společně využívají, ať již je důvod užívání tohoto jednotného prostoru jakýkoliv. Tato podmínka je pak rovněž splněna v případě, že účastníci spolu sdílejí pouze částečně společné obydlí, např. v podobě společných prostor či příslušenství bytu či domu, tzn. každý z nich má vlastní vymezený prostor, přesto spolu sdílí např. předsíň, půdní a sklepní prostory či společnou zahradu u domu.

Předmětného jednání se musí pachatel dopouštět **ve vztahu k osobě blízké**. Tento pojem je definován v § 125 tr. zákoníku, dle kterého je osobou blízkou příbuzný v pokolení přímém, osvojitel, osvojenec, sourozenec, manžel a partner. Dále se může jednat o jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném v případě, že by újmu, kterou by utrpěla jedna z osob, druhá důvodně pocítovala jako újmu vlastní. Obětí takového jednání se může stát **i jiná osoba než osoba blízká** za podmínky, že žije ve společné domácnosti s pachatelem.

⁷⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.09.2008, sp. zn. 8 Tdo 1197/2008

Judikatura se současně zabývala také dobou, po kterou musí týrán trvat, aby byl naplněn znak „**páchá-li takový čin po delší dobu**“ jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby. Z platné judikatury vyplývá, že trvalost pachatelova jednání je nutno posuzovat v závislosti na intenzitě zlého nakládání. Nevyžaduje se, aby šlo o jednání soustavné nebo delší dobu trvající. Může jít o zlé nakládání působením fyzických útrap, ale i o zlé nakládání v oblasti psychické. Nevyžaduje se, aby u týrané osoby vznikly následky na zdraví, ale musí jít o jednání, které týraná osoba pro jeho krutost, bezohlednost nebo bolestivost pociťuje jako těžké příkoří. Musí se jednat o dobu trvání řádově v měsících. V souvislosti s tím je třeba zdůraznit, že čím méně intenzivní bude týrán, tím delší dobu bude muset takové zlé nakládání trvat, aby se mohlo jednat o naplnění této okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby.⁷¹ Soudní praxe takto dovodila pravidlo, že určující není pouze celková doba, po kterou dochází k týraní, ale také intenzita a charakter takového jednání, protože je nutné vždy individuálně posuzovat, zda v daném případě je naplněn znak „páchá-li takový čin po delší dobu“, či nikoliv. Platí, že čím více útoků, tím kratší doba postačí k naplnění tohoto zákonného znaku. V závislosti na konkrétních okolnostech není vyloučeno, aby i doba několika měsíců naplnila tento zákonný znak.⁷² Toto pravidlo bylo převzato soudní praxí také při posuzování další trestné činnosti, při které se uplatňuje znak dlouhodobosti (blíže viz trestný čin nebezpečného pronásledování).

Jak již bylo naznačeno výše, toto zákonné ustanovení kromě základní skutkové podstaty definuje i okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby, mezi které patří situace, kdy se takového jednání dopouští pachatel zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem, po delší dobu či nejméně na dvou osobách, dále v případech, kdy takovým jednáním způsobí těžkou újmu na zdraví či smrt, příp. takovýto závažný následek způsobí nejméně dvěma osobám.

Pro zahájení a pokračování v trestním stíhání pachatele tohoto trestného činu není třeba souhlasu poškozeného s trestním stíháním pachatele dle § 163 odst. 1 tr. řádu. Tato skutečnost reflektuje praxi, která dokazuje, že oběti domácího násilí často mají tendenci stáhnout trestní oznámení či odmítají ve věci vypovídat, aby svému partnerovi neškodily.

⁷¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.5.2008, sp. zn. 6 Tdo 548/2008

⁷² Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 2.6.2008, sp. zn. 8 Tdo 105/2008

6.1.3 Trestný čin nebezpečné pronásledování dle § 354 tr. zákoníku

Kdo jiného dlouhodobě pronásleduje tím, že

- a) vyhrožuje ublížením na zdraví nebo jinou újmou jemu nebo jeho osobám blízkým,
 - b) vyhledává jeho osobní blízkost nebo jej sleduje,
 - c) vytrvale jej prostřednictvím prostředků elektronických komunikací, písemně nebo jinak kontaktuje,
 - d) omezuje jej v jeho obvyklém způsobu života, nebo
 - e) zneužije jeho osobních údajů za účelem získání osobního nebo jiného kontaktu
- a toto jednání je způsobilé vzbudit v něm důvodnou obavu o jeho život nebo zdraví nebo o život a zdraví osob jemu blízkých, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti.

Jedná se o trestný čin, který byl do trestního zákoníku zaveden až s účinností ode dne 1.1.2010. I v případě zavedení tohoto trestného činu do trestního zákoníku byla vedena dlouhodobá diskuze, zda je zavedení tohoto trestného činu nutné. Praxe ukazuje, že s nebezpečným pronásledováním, tzv. stalkingem, jako pokračováním domácího násilí poté, co je násilný vztah mezi obětí domácího násilí a pachatelem násilí ukončen, se setkává řada obětí domácího násilí. Odborníci hovoří o tzv. ex-partner stalkingu. S ohledem na skutečnost, že stalking mívá následky na psychickém i tělesném zdraví oběti, kdy je možné setkat se u obětí stalkingu se stejnými příznaky jako u obětí, které čelily těžkému násilí, jako je přepadení nebo znásilnění,⁷³ byla následně speciální skutková podstata trestného činu nebezpečného pronásledování zavedena i do českého právního řádu. Svoji roli jistě sehrála i ta skutečnost, že byt' se stalkeři dopouští jednání, které je pro oběti extrémně zátěžové a působí jim závažné osobní důsledky, individuálně posuzované jednotlivé útoky jsou takového charakteru, že se nejedná o porušení zákona, jejich jednání tedy nebylo samo o sobě trestně stíhatelné. Mezi časté projevy stalkingu můžeme zařadit zejména desítky nevyžádaných

⁷³ Stalking končí i vraždami, publikováno dne 5.5.2008 v novinovém deníku Právo, přečteno dne 16.4.2012 na <http://www.bkb.cz/pomoc-obetem/pribehy-obeti/pribeh-stalking-konci-i-vrazdami/>

telefonátů, sms zpráv a emailů za den, sledování oběti, aniž by ji však stalker přímo kontaktoval, šíření intimních informací o oběti mezi známými a přáteli.

Aby mohla být skutková podstata trestného činu nebezpečného pronásledování uplatněna, musí jednání pachatele splňovat tři podmínky - musí se jednat o dlouhodobé pronásledování, toto pronásledování musí mít nejméně jednu v trestním zákoníku výslovně uvedenou formu a současně být takového charakteru, že vzbuzuje v poškozeném důvodnou obavu o život nebo o zdraví.

Odborníci uvádí, že **stalking** představuje problematické, neakceptovatelné vystupňování aktivit, které v normální míře běžně používáme k navazování, udržování a ukončování vztahů. Není proto jednoduché stanovit přesně bod zlomu, tedy hranici mezi urputnějším, ale stále ještě normálním obtěžováním na straně jedné a trestně stíhatelným stalkingem podle § 354 tr. zákoníku na straně druhé.⁷⁴

Výklad znaku **dlouhodobosti** citované stanovisko vyšel z nauky, dle které je znak dlouhodobosti naplněn tehdy, pokud k takovému jednání dochází opakovaně a toto jednání trvá po určitou dobu, přičemž bylo dovozeno, že musí dojít k více než osmi až deseti útokům a současně toto jednání musí trvat po dobu čtyř až šesti týdnů. Takto stanovené počty jsou pouze orientační. I v těchto případech se uplatní výkladové pravidlo, jež dovodila soudní praxe při výkladu pojmu týrání a je blíže rozvedeno v části věnující se problematice trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí, tedy že čím nebezpečnější je chování pachatele, tím kratší doba splňuje podmínku dlouhodobosti.

Druhým znakem tohoto trestného činu je skutečnost, že k **pronásledování musí docházet jednou z forem, která je výslovně a taxativně v zákoně vypočtena**. Tento výčet jednotlivých forem obsažený v zákonné úpravě je natolik obecný, že postihuje více méně veškerá jednání, kterých se pachatelé této trestné činnosti dopouští. Jedná se o vyhrožování ublížením na zdraví nebo jinou újmu poškozenému nebo osobám, které jsou poškozenému blízké. Výhrůžky mohou být nejen explicitního charakteru, ale může se jednat i o výhrůžky skryté, které však v kontextu dané situace jsou takového charakteru, že v poškozeném vyvolávají důvodnou obavu. Výhrůžka nemusí být učiněna přímo před poškozeným, stačí, pokud je mu adresována a pachatel si je vědom toho, že se o ní poškozený dozví. Obsah výhrůžky může směřovat k ublížení na zdraví, ale může být vyhrožováno i jinými formami

⁷⁴ viz Stanovisko odboru bezpečnostní politiky k některým problémům spojeným s výkladem skutkové podstaty nebezpečného pronásledování zpracované dne 20.3.2010 Ministerstvem vnitra ČR, odborem bezpečnostní politiky

újmou, např. narušením sexuální integrity nebo rodinného soužití, způsobením škody na majetku či odborné pověsti. Jiná újma musí být hodnocena jednak s přihlédnutím k ublížení na zdraví, které je v tomto ustanovení alternativně uvedeno a jednak s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu včetně toho, jak subjektivně pociťuje újmu ten, jemuž je vyhrožováno.⁷⁵ Pokud by jiná újma, kterou bylo vyhrožováno, byla považována za těžkou újmu, pak by takové jednání bylo posuzováno jako trestný čin nebezpečného vyhrožování dle § 353 tr. zákoníku, příp. jako souběh trestných činů nebezpečného pronásledování a nebezpečného vyhrožování.

K nebezpečnému pronásledování může docházet také vyhledáváním osobní blízkosti a sledováním poškozeného, kdy se jedná zejména o nekonečné čekání před domem, kde poškozený bydlí, koukání do oken, nechtěné a nečekané návštěvy v zaměstnání poškozeného, slídění a pozorování poškozeného při denních činnostech, pozorování dalekohledem apod.

Zákon dále vymezuje jako další formu pronásledování vytrvalý kontakt prostředky elektronické komunikace, písemně nebo jinak. Jedná se tedy o nevyžádané emailové zprávy, telefonáty, sms zprávy, může se jednat i o desítky či stovky takových kontaktů denně. Rovněž se jedná o opakované zasilání pohledů, písemných dopisů, ale také nevyžádaných pozorností (bonboniéry, alkoholu, šperků i jiných dárků), kontakty zprostředkované třetí osobou (mnohdy jednající v dobré víře), která se bude snažit předat vzkazy, informace, dárky apod.⁷⁶

Další zákonem stanovenou formou pronásledování je omezování obvyklého způsobu života poškozeného, kdy dochází k těmto zásahům proti vůli poškozeného nežádoucími zásahy pachatele do sféry jeho osobního, rodinného, ale i profesního života.⁷⁷ V důsledku jednání pachatele poškozený nemůže vykonávat některé obvyklé činnosti, které byl zvyklý konat, např. docházet na své zájmové aktivity, či bude nucen vyvarovat se činností s příslušníky své rodiny či svými známými. V extrémních případech je poškozený v důsledku jednání pronásledovatele nucen podat výpověď v zaměstnání, ve kterém je jinak spokojen, či se přestěhovat do jiné části města, příp. do jiné části země.

V neposlední řadě bude pronásledovatel postižitelný také v tom případě, že zneužije osobní údaje za účelem získání osobního nebo jiného kontaktu s poškozeným. V takovém případě by např. pronásledovatel zneužil osobní údaje poškozeného proto, aby zjistil nové telefonní číslo na poškozeného apod.

⁷⁵ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až § 421. Komentář, 1. vydání, Praha, C. H. Beck, 2010, str. 3009

⁷⁶ Ibidem, str. 3010

⁷⁷ Idem

Obecně je nutné konstatovat, že všechna uvedená ustanovení ohledně konkrétních jednání by měla být vykládána spíše širěji, neboť praxe ukazuje, že fantazie pronásledovatelů je velmi bohatá a nikdy nelze předem zcela odhadnout, jakým způsobem se pronásledovatel pokusí s obětí navázat kontakt, a to i prostřednictvím zneužití pomoci poskytnuté třetí osobou.

Třetím, posledním znakem tohoto trestného činu je skutečnost, že **takovéto jednání pronásledovatele je způsobilé vzbudit v poškozeném důvodnou obavu o život nebo zdraví jeho vlastní, příp. osob jemu blízkých**. Důvodnou obavou se zde rozumí obava objektivně způsobilá vyvolat vyšší stupeň obav, úzkosti nebo jiného tísnivého pocitu ze zla, kterým je na poškozeného působeno, přičemž není nutné, aby takový pocit v poškozeném skutečně vyvolala.⁷⁸ V daném případě postačuje, pokud pachatel jedná takovým způsobem, že již samotné jednání je způsobilé důvodnou obavu vyvolat, není tedy rozhodující, zda fakticky důvodná obava vznikla. Otázka vzbuzení důvodné obavy je posuzována vždy individuálně, neboť na různé osoby mohou stejné výhrůžky působit různě s ohledem na povahu konkrétní výhrůžky, fyzickou konstrukci, psychickou odolnost i zkušenosti oběti, stejně jako s ohledem na fyzické schopnosti pachatele či jeho povahové vyladění. Je tedy zcela zřejmé, že výhrůžka ublížením na zdraví bude jinak působit na mladou ženu, která žije v domě na okraji města, kde tráví většinu času se svým malým synem na mateřské dovolené, jinak ve vztahu na dospělého muže, který pravidelně trénuje svoji fyzickou kondici a bydlí v centru města.

Také toto zákonné ustanovení definuje okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby, mezi které patří situace, kdy se takového jednání dopouští pachatel ve vztahu k dítěti, těhotné ženě, se zbraní či nejméně s dalšími dvěma osobami.

Na rozdíl od trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí je možné zahájit trestní stíhání pachatele a v tomto pokračovat pouze v případě, že oběť dala k trestnímu stíhání souhlas, a to v případech, kdy mezi pachatelem a obětí takového jednání je vztah osob blízkých ve smyslu § 100 odst. 2 tr. řádu.

S ohledem na skutečnost, že trestný čin nebezpečného pronásledování je v českém právním řádu zaveden teprve s účinností ode dne 1.1.2010, neexistuje k němu doposud žádná širší judikatura, nelze se ani blíže vyjadřovat k tomu, jaký přínos zavedení této skutkové podstaty má, resp. bude mít.

⁷⁸ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až § 421. Komentář, 1. vydání, Praha, C. H. Beck, 2010, str. 3011

6.1.4 Trestný čin nebezpečné vyhrožování dle § 353 tr. zákoníku

Kdo jinému vyhrožuje usmrcením, těžkou újmou na zdraví nebo jinou těžkou újmou takovým způsobem, že to může vzbudit důvodnou obavu, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti.

Tento trestný čin byl obsažen i v trestním zákoně účinném do 31.12.2009, a to v § 197a tr. zákona, kdy znění základní skutkové podstaty bylo s výjimkou stanovených trestů převzato do nového trestního zákoníku doslovně. Původně nebyl tento trestný čin označován jako nebezpečné vyhrožování, ale jako násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci. Často byla tato skutková podstata používána v případech domácího násilí právě pro postih konkrétních projevů násilného partnera v podobě vyhrožování či vydírání osoby ohrožené. Nicméně praxe ukázala, že je tato skutková podstata poměrně úzce vymezená a řadu méně závažného vyhrožování tak nebylo možné pod ni podřadit. V současné době zůstalo vymezení základní skutkové podstaty totožné, k rozšíření a zpřesnění došlo pouze u kvalifikované skutkové podstaty.

Na rozdíl od skutkové podstaty trestného činu nebezpečného pronásledování je pachatel odpovědný za trestný čin nebezpečného vyhrožování pouze v těch případech, kdy vyhrožuje usmrcením, těžkou újmou na zdraví nebo jinou těžkou újmou. Tuto **jinou těžkou újmu** je nutné posuzovat nejen v kontextu konkrétních okolností případu, ale také v kontextu celého ustanovení a těžkých újem uvedeným výslovně v tomto zákonném ustanovení. Jinou těžkou újmou by tak mohla být např. výhrůžka způsobení škody velkého rozsahu či únosu osoby blízké. Na rozdíl od skutkové podstaty trestného činu nebezpečného pronásledování, kdy v případě jedné z forem pronásledování může být i výhrůžka jinou újmou, kterou je třeba posuzovat zejména v kontextu ublížení na zdraví, tedy i výhrůžka méně závažnou újmou postačuje k tomu, aby byl naplněn tento znak trestného činu, v případě trestného činu nebezpečného vyhrožování je třeba, aby výhrůžka byla výrazně vyšší intenzity.

Ohledně ostatních znaků tohoto trestného činu, zejména charakteru výhrůžky, která musí být způsobilá vzbudit v poškozeném důvodnou obavu, platí to, co bylo uvedeno výše u trestného činu nebezpečného pronásledování. Je nutné podotknout, že právě výkladová

pravidla k některým znakům trestného činu nebezpečného pronásledování byla dovozena ze zatím bohatší soudní praxe spojené s posuzováním trestného činu nebezpečného vyhrožování.

Stejně jako u trestného činu nebezpečného pronásledování platí, že k zahájení trestního stíhání, event. pokračování v trestním stíhání pachatele, který je osobou, vůči níž by poškozený měl jako svědek právo odepřít výpověď, je možné ve smyslu § 163 tr. řádu pouze se souhlasem poškozeného. V případě, že je souhlas vzat následně zpět, nemůže být pachatel pro daný skutek stíhán.

6.1.5 Další trestné činy

Mezi další trestné činy, které v souvislosti s problematikou domácího násilí orgány činné v trestním řízení šetří, patří trestný čin vraždy podle § 140 tr. zákoníku, ublížení na zdraví podle § 146 tr. zákoníku, těžké ublížení na zdraví podle § 145 tr. zákoníku, omezování osobní svobody podle § 171 tr. zákoníku, vydírání podle § 175 tr. zákoníku, útisk podle § 177 tr. zákoníku, porušování domovní svobody podle § 178 tr. zákoníku, porušení tajemství dopravovaných zpráv podle § 182 tr. zákoníku, porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí podle § 183 tr. zákoníku, znásilnění podle § 185 tr. zákoníku, sexuální nátlak podle § 186 tr. zákoníku, ohrožování výchovy dítěte podle § 201 tr. zákoníku, neoprávněné užívání cizí věci podle § 207 tr. zákoníku, neoprávněný zásah do práva k domu, bytu nebo k nebytovému prostoru podle § 208 tr. zákoníku, maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 tr. zákoníku, výtržnictví podle § 358 tr. zákoníku.

Podrobnější rozbor těchto dalších trestných činů by byl nad rámec této práce, neboť k nim existuje široká judikatura, vytvořená soudní praxí k výkladu konkrétních pojmů užívaných v rámci popisu znaků jednotlivých skutkových podstat.

6.2 Trestněprávní aspekty ochrany před domácím násilím na Slovensku

Také předpisy práva trestního se na Slovensku věnují problematice pomoci obětem domácího násilí. Až do dne 1.1.2006 platil na Slovensku trestní zákon č. 140/1961 Sb., stejně jako tomu bylo v České republice, byť s úpravami, které byly postupně do tohoto trestního zákona implementovány v rámci legislativního procesu Slovenské republiky. S účinností ode dne 1.1.2006 byl přijat nový trestní zákon č. 300/2005 Z.z. (dále jen „tr. zákon SR“). V současné době disponuje slovenská právní úprava trestního práva všemi třemi skutkovými podstatami trestných činů, které jsem uváděla výše, třebaže je tato úprava částečně odlišná od úpravy české. V této části své práce se budu tedy soustředit zejména na pojmenování těchto odlišností.

6.2.1 Trestný čin týrání blízké osoby a svěřené osoby dle § 208 trestního zákona SR

(1) Kto týra blízku osobu alebo osobu, ktorá je v jeho starostlivosti alebo výchove, spôsobujúc jej fyzické utrpenie alebo psychické utrpenie

a) bitím, kopaním, údermi, spôsobením rán a popálenín rôzneho druhu, ponižovaním, pohŕdavým zaobchádzaním, neustálym sledovaním, vyhrážaním, vyvolávaním strachu alebo stresu, násilnou izoláciou, citovým vydieraním alebo iným správaním, ktoré ohrozuje jej fyzické alebo psychické zdravie alebo obmedzuje jej bezpečnosť,

b) bezdôvodným odopieraním stravy, oddychu alebo spánku alebo odopieraním nevyhnutnej osobnej starostlivosti, ošatenia, hygieny, zdravotnej starostlivosti, bývania, výchovy alebo vzdelávania,

c) nútením k žobrote alebo k opakovanému vykonávaniu činnosti vyžadujúcej jej neúmernú fyzickú záťaž alebo psychickú záťaž vzhľadom na jej vek alebo zdravotný stav alebo spôsobilej poškodiť jej zdravie,

d) vystavovaním vplyvu látok spôsobilých poškodiť jej zdravie, alebo

e) neodôvodneným obmedzovaním v prístupe k majetku, ktorý má právo užívať, potrestá sa odňatím slobody na tri roky až osem rokov.

Do slovenské právní úpravy byl vložen trestný čin týrání blízké osoby a svěřené osoby s účinností ode dne 1.9.1999, zatímco v České republice byla skutková podstata postihující domácí násilí zavedena do trestního řádu až s účinností od 1.6.2004. Konstrukce této skutkové podstaty použitá na Slovensku se odlišuje od české právní úpravy již tím, že v jedné skutkové podstatě jsou spojeny dva objekty trestného činu. Tato skutková podstata poskytuje ochranu jak osobám blízkým, tak nezletilým dětem svěřeným do péče rodičům či třetím osobám.

V souvislosti s touto skutkovou podstatou s účinností od 1.9.2002 došlo ve slovenském právním řádu k úpravě legální definice pojmu „osoba blízká“ tak, aby mohla být skutková podstata trestného činu týrání osoby blízké efektivně uplatňována také v případech, kdy se domácího násilí dopouští vůči oběti bývalý partner. Pojem „osoba blízká“ je definován mimo jiné jako bývalý manžel, druh, bývalý druh, rodič společného dítěte a osoba, která je ve vztahu k nim blízkou osobou, a dále osoba, která s pachatelem násilí žije či žila ve společné domácnosti.⁷⁹ Legální definice pojmu osoby blízké byla převzata i do nového trestního zákona č. 300/2005 Z.z., jež nabyl účinnosti ke dni 1.1.2006. Na rozdíl od české právní úpravy využívá Slovensko pouze legální definice osoby blízké, termín společné domácnosti, jak je tomu v České republice, v souvislosti s touto skutkovou podstatou nezavádí.

Na rozdíl od české právní úpravy, která v základní skutkové podstatě zvolila cestu užití obecného pojmu „týrání“ s tím, že faktický obsah tohoto pojmu částečně již byl a dále by měl být podrobně definován judikaturou (viz výše v této kapitole), slovenská právní úprava šla cestou jinou. Již v základní skutkové podstatě tohoto trestného činu výslovně uvedla, jaké jednání je považováno za týrání osoby blízké, kdy jednak výslovně uvádí, že toto jednání spočívá v chování pachatele způsobujícím fyzické či psychické utrpení, přičemž se pachatel tohoto jednání dopouští některou z taxativně vyjmenovaných forem. Nad rámec taxativního výčtu forem týrání slovenská judikatura dospěla k závěru, že týrání se vyznačuje hrubším stupněm necitlivosti a bezohlednosti s určitým trváním, současně se však nevyžaduje, aby v daném případě vznikly oběti přímé následky na zdraví.

⁷⁹ **§ 127 odst. 4, odst. 5 trestní zákon SR:**

(4) Blízkou osobou sa na účely tohto zákona rozumie príbuzný v priamom pokolení, osvojenec, súrodenec a manžel; iné osoby v rodinnom alebo obdobnom pomere sa pokladajú za navzájom blízke osoby len vtedy, ak by ujmu, ktorú utrpela jedna z nich, druhá právom pociťovala ako ujmu vlastnú.

(5) Blízkou osobou sa na účely trestných činov vydierania podľa § 189, znásilnenia podľa § 199 ods. 2, sexuálneho násillia podľa § 200 ods. 2, sexuálneho zneužívania podľa § 201 ods. 2, týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 alebo nebezpečného vyhrážania podľa § 360 ods. 2 rozumie aj bývalý manžel, druh, bývalý druh, rodič spoločného dieťaťa a osoba, ktorá je vo vzťahu k nim blízkou osobou podľa odseku 4, ako aj osoba, ktorá s páchatel'om žije alebo žila v spoločnej domácnosti.

Řada autorů podrobuje tuto právní úpravu dotčeného trestného činu kritice zejména proto, že ustanovení § 208 tr. zákona SR dle jejich názoru nepokrývá veškeré formy týrání, které se v praxi mohou objevit, a to mimo jiné i s ohledem na sofistikovanost jednání pachatelů domácího násilí. Byť lze jistě s tímto názorem souhlasit, považuji za důležité zmínit, že slovenská právní úprava trestného činu týrání blízké osoby výslovně uvádí, že týráním se rozumí také psychické utrpení, nikoliv pouze fyzické utrpení, což je jedním z nedostatků české právní úpravy.

Odborná veřejnost na Slovensku rovněž vede diskusi ohledně trestní sankce, kterou lze v případě shledání viny za takové jednání uložit, neboť trestní zákon SR umožňuje uložení trestu odnětí svobody od tří do osmi let. V České republice je za obdobný trestný čin možné v případě uznání viny přečinem týrání osoby žijící ve společném obydlí uložit trest odnětí svobody od šesti měsíců do čtyř let, přičemž až do 1.1.2010 bylo možné ukládat ještě mírnější trest odnětí svobody, maximálně v trvání tří let.

Při srovnání české a slovenské úpravy domácího násilí v rámci trestního zákona je patrné, že slovenská úprava šla cestou výslovného vyjmenovávání osob či typů jednání, které naplňuje znaky trestného činu. Účelnost této úpravy je sice sporná, neboť taxativní výčet jednotlivých forem jednání či osob, na které se může skutková podstata potenciálně vztahovat, s sebou nese riziko, že nebudou postiženy veškeré situace, jež mohou nastat. Na stranu druhou tento přístup omezuje alespoň částečně pochybnosti o tom, jaké jednání, resp. kdo může být za takové jednání fakticky stíhán, aniž by se vyčkávalo na stanovisko vyšších soudů.

6.2.2 Trestný čin nebezpečného vyhrožování dle § 360 trestního zákona SR

(1) Kto sa inému vyhráza smrťou, ťažkou ujmom na zdraví alebo inou ťažkou ujmom takým spôsobom, že to môže vzbudiť dôvodnú obavu, potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok.

Nový trestní zákon SR č. 300/2005 Z z. upravil rovněž skutkovou podstatu trestného činu nebezpečného vyhrožování, která nejenže byla osamostatněna od původní skutkové podstaty trestného činu násilí proti skupině obyvatelů a jednotlivci, stejně jako tomu bylo v České republice, ale byla konstruována zcela shodně se skutkovou podstatou přečinu nebezpečného vyhrožování tak, jak je uvedena v českém trestním zákoníku. Rovněž výše trestu, který je možné za tento trestný čin pachateli v případě, že je uznán vinným, uložit, je zcela totožná s právní úpravou v ČR.

6.2.3 Trestný čin nebezpečného pronásledování dle § 360a trestního zákona SR

(1) Kto iného dlhodobo prenasleduje takým spôsobom, že to môže vzbudiť dôvodnú obavu o jeho život alebo zdravie, život alebo zdravie jemu blízkej osoby alebo podstatným spôsobom zhoršiť kvalitu jeho života, tým, že

- a) sa vyhráza ublížením na zdraví alebo inou ujmom jemu alebo jemu blízkej osobe,
- b) vyhľadáva jeho osobnú blízkosť alebo ho sleduje,
- c) ho kontaktuje prostredníctvom tretej osoby alebo elektronickej komunikačnej služby, písomne alebo inak proti jeho vôli,
- d) zneužije jeho osobné údaje na účel získania osobného alebo iného kontaktu, alebo
- e) ho inak obmedzuje v jeho obvyklom spôsobe života,

potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok.

S účinností ode dne 1.9.2011 zavedl slovenský zákonodárce prostřednictvím novely trestního zákona č. 262/2011 Z.z. do právního řádu trestný čin nebezpečného pronásledování uvedeného v § 360a tr. zákona SR. Je zajímavé, že byť Slovensko přijalo nový trestní zákon s účinností od 1.1.2006, tedy v době, kdy odborníci upozorňovali na problematiku stalkingu jako závažného problému, se kterým se potýká řada obětí, byla skutková podstata trestného činu nebezpečného pronásledování zavedena do slovenského právního řádu doslovně před pár měsíci.

Co se týká konstrukce této skutkové podstaty, je tato částečně podobná té, kterou přijala Česká republika, a to v tom směru, že je vybudována na třech znacích. Aby bylo konkrétní jednání trestné, musí se jednat o dlouhodobé pronásledování takového charakteru, že může vzbudit důvodnou obavu o život či zdraví osoby pronásledované, příp. osoby jemu blízké, či podstatným způsobem zhoršit kvalitu jeho života, přičemž toto pronásledování musí probíhat jednou z forem uvedených v zákoně. Na rozdíl od české úpravy se slovenská inspirovala při pojmenovávání jednotlivých znaků právní úpravou Německa, kde je skutková podstata trestného činu nebezpečného pronásledování vystavěna mimo jiné i na **znaku „zhoršení kvality života pronásledované osoby“**.⁸⁰ Toto pojetí trestného činu Česká republika nepřevzala, třebaže dozajista lépe reaguje na problematiku stalkingu jako psychologického jevu tak, jak jej popisují psychologové. Tito upozorňují na skutečnost, že pro stalking je charakteristické, že jednotlivé konkrétní projevy stalkera samy o sobě nejsou v rozporu se zákonem, přesto však jako celek oběť efektivně, zejména psychicky, týrají a jsou pro ni extrémně zátěžové a stresující. Odborníci stalking definují jako úmyslné, zlovolné pronásledování a obtěžování jiné osoby, které snižuje kvalitu života a ohrožuje jeho bezpečnost, přičemž přímým následkem stalkingu je závažné narušování soukromí, osobní svobody a lidské důstojnosti oběti.⁸¹ S ohledem na uvedenou definici stalkingu je patrné, že pojetí znaku „zhoršení kvality života oběti“ do skutkové podstaty trestného činu lépe reflektuje dopady tohoto jednání přímo na oběť.

Navíc tento znak dle slovenské právní úpravy je stanoven alternativně ke znaku „vzbudit důvodnou obavu o život či zdraví oběti, příp. jí blízké osobě“. V rámci ČR se opakovaně vedla diskuse o tomto znaku, kdy bylo upozorňováno a praxe potvrzuje, že

⁸⁰ Německý trestní zákon uvádí v skutkové podstatě trestného činu pronásledování podle § 238 tr. zákona SRN „... und dadurch seine Lebensgestaltung schwerwiegend beeinträchtigt“.

⁸¹ Čírtková, L., *Moderní psychologie pro právníky*, Grada Publishing, a.s., Havlíčkův Brod, 2008, str. 53

prokazování důvodné obavy, která byla v důsledku jednání stalkera v oběti vzbuzena, může být značně problematické. V některých hraničních případech právě nedostatek důkazů o existenci důvodné obavy může vést ke zproštění obvinění, současně však pojem důvodné obavy, která je vždy posuzována individuálně, je definován vágně a vždy záleží na posouzení konkrétní situace. Dle mého názoru slovenská právní úprava tento problém částečně vyřešila, když alternativně k pojmu „vzbudit důvodnou obavu“ postavila pojem „zhoršení kvality života oběti“. Byť i tento pojem je značně vágní, bude dle mého názoru jednodušší tento znak případně v rámci trestního řízení prokázat. A to mimo jiné i tím způsobem, že oběť v důsledku jednání stalkera byla nucena vyhledat pomoc psychologa či psychoterapeuta, projevíly se u ní psychosomatické problémy, nemůže se v důsledku jednání stalkera účastnit konkrétních aktivit, na které byla do té doby zvyklá apod. Tyto skutečnosti jsou výrazně snáze prokazatelné v rámci trestního řízení, než je tomu u vzniku důvodné obavy. Navíc slovenská právní úprava tyto dva pojmy zavedla alternativně, tedy buď je přítomen znak „vzbuzení důvodné obavy“, nebo znak „podstatným způsobem zhoršená kvalita života“. Také tento postup tak fakticky zvyšuje možnost uplatnění této skutkové podstaty v praxi.

Slovenská právní úprava dále shodně s českou využila taxativního výčtu forem, kterými může k pronásledování docházet. Stanovené formy jsou v podstatě totožné s těmi uvedenými v českém trestním zákoníku. Pouze v případě formy „kontaktování pronásledovaného prostřednictvím prostředků elektronické komunikace, písemně či jinak“ je tento výčet ve slovenském pojetí obohacen o „kontaktování prostřednictvím třetí osoby“, kdy se však jedná více méně o bližší specifikaci daného ustanovení, neboť pod tento znak je nepochybně i v rámci české právní úpravy možné podřadit „kontakt prostřednictvím třetí osoby“, byť to není v rámci této formy pronásledování výslovně uvedeno.

Slovenský trestní zákon stejně jako český trestní zákoník stanoví jako možný trest ukládaný v tomto případě trest odnětí svobody až na jeden rok. Stojí jistě za povšimnutí, že zatímco v případě trestného činu týrání blízké osoby a svěřené osoby je trestní sazba v základní skutkové podstatě výrazně vyšší, než je tomu v České republice, v případě trestného činu nebezpečného pronásledování jsou trestní sazby pro uložení trestu odnětí svobody stanoveny shodně.

6.3 Trestní právo procesní

6.3.1 Obecné aspekty

Trestní řízení je s ohledem na svůj charakter a na důsledky, kterými může zasáhnout do života lidí, svázáno řadou podrobných pravidel, upravujících mimo jiné lhůty, ve kterých musí být konkrétní úkony orgány činnými v trestním řízení provedeny, ale také řadou ochranných opatření, která mohou být využita v situacích, kdy se svědci či poškození cítí ohroženi. Zvláště v případech, kdy jsou projednávány citlivé případy domácího násilí, je jistě žádoucí, aby byly v co možná nejširší míře využívány všechny ochranné prostředky, které mají orgány činné v trestním řízení k dispozici. Cílem soudního řízení je vždy získat v rámci dokazování dostatek takových důkazních prostředků a v takové kvalitě, aby na jejich základě byl soud schopen nade vší pochybnost shledat obžalovaného vinným. V případě, že soud v rámci trestního řízení neshromáždí dostatek důkazních prostředků, na základě kterých by neměl pochybnosti o vině obžalovaného, je třeba, aby obžalovaného zprostil obžaloby, neboť platí základní zásada „*in dubio pro reo*“, tedy v pochybnostech ve prospěch pachatele. Tato zásada se uplatní i v těch případech, kdy se soud sice domnívá, že obžalovaný se jednání, pro které je vedeno trestní řízení, dopustil, avšak soud nezískal dostatek důkazních prostředků, na základě kterých by mohl rozhodnout o vině obžalovaného.

V případech domácího násilí bývá výpověď osoby ohrožené v procesním postavení poškozené jedním ze stěžejních důkazních prostředků. Pro orgány činné v trestním řízení, zejména pro soud, neboť právě před soudem probíhající trestní řízení je nejpodstatnější částí celého trestního řízení, je tudíž velmi důležité, aby osoba ohrožená vypovídala k věci co možná nejpodrobněji, nejpřesněji a rozpomněla se na celou řadu detailů ze společného soužití s pachatelem, které významným způsobem dokreslují okolnosti jejich soužití. Je pochopitelné, že pro řadu obětí je toto velmi obtížné, na některé aspekty si těžko vzpomínají, o některých okolnostech je pro ně těžké hovořit, neboť se jedná o ponižující či intimní podrobnosti jejich soužití. Často jsou oběti vyslýchány opakovaně, ze zdoluhavého procesu trestního řízení jsou unavené. Je pro ně těžké opakovaně hovořit před řadou cizích lidí o nepříjemných věcech, se kterými se snaží dlouhodobě a těžce vyrovnat či na ně úplně zapomenout. Někdy mají oběti rovněž obavy z toho, jak bude okolí na jejich vyprávění reagovat, mají zkušenost s tím, že jim okolnosti soužití nejsou vždy uvěřeny, jejich věrohodnost je zpochybňována, musí opakovaně vysvětlovat, proč v nevyhovujícím partnerském svazku setrvali dlouhodobě apod. Nevhodným přístupem příslušníků Policie ČR, státních zástupců a soudců může snadno

docházet k sekundární viktimizaci poškozených – obětí domácího násilí. Jedním z důsledků sekundární viktimizace obětí může být i jejich neochota se k soudnímu jednání dostavit, event. před soudem vypovídat. V případě nevhodného chování si některé okolnosti při přímé konfrontaci s obžalovaným nejsou schopny vybavit, či o nich vypovídají odlišně z důvodů důsledků, které pro ně výpověď může být. V extrémních případech odmítají k věci před soudem zcela vypovídat, což může vést i k tomu, že je pachatel takového jednání obžaloby zproštěn, neboť soud nezíská procesně použitelnou výpověď poškozeného a nemá k dispozici jiné, byť třeba nepřímé, důkazy o žalovaném jednání.

V této souvislosti i mezinárodní dokumenty – zejména Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci Deklarace OSN o základních principech spravedlnosti ohledně obětí trestného činu a ohledně obětí zneužití moci,⁸²⁸³ stejně jako rámcové rozhodnutí Rady Evropské unie o postavení obětí v trestním řízení⁸⁴ - kladou velký důraz mimo jiné na to, že v průběhu celého trestního řízení hrají klíčovou roli zdvořilost, respekt a nestrannost vyjádřená ve vztahu k obětem jakékoliv trestné činnosti. Citovaná mezinárodní příručka zdůrazňuje, že právě zdvořilý a nestranný přístup plný respektu by měl být samozřejmou součástí jednání každého pracovníka soudu (ať již soudce či administrativního personálu) s obětí trestného činu. Takovéto jednání s obětí ze strany soudu může mít navíc také výchovný dopad na další osoby, které se jednání účastní, např. na obhájce obžalovaného.

Výše uváděné aspekty jsou otázkou zejména osobního přístupu každého jednotlivce k druhému. Český trestní řád obsahuje ustanovení, která zakotvují základní práva poškozených v trestním řízení a jež požívají i oběti partnerského násilí, pokud se ocitnou v postavení poškozeného v rámci trestního řízení. Odborníci, již se dlouhodobě zabývají problematikou obětí trestných činů v postavení poškozených, se shodují na tom, že v českém právním řádu je věnována výrazně větší pozornost pachatelům, resp. obžalovaným, kdy katalog práv, kterými v rámci trestního řízení disponují, je výrazně širší než ten u poškozených. Na stranu druhou výraznou změnu v této oblasti by měl přinést nový zákon o pomoci obětem trestných činů, jehož návrh byl dne 15.2.2012 schválen vládou ČR a v současné době byl návrh předložen Senátu Parlamentu ČR k dalšímu projednání.⁸⁵

⁸² Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci Deklarace OSN o základních principech spravedlnosti ohledně obětí trestného činu a ohledně obětí zneužití moci, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1997, str. 65, <http://www.ok.cz/iksp/publikace99.html>, přečteno dne 9.4.2012

⁸³ dále jen „Mezinárodní příručka“

⁸⁴ Toto rámcové rozhodnutí Rady EU bylo vydáno 15.3.2011 pod č. 2001/220/JHA (dále jen „rámcové rozhodnutí“).

⁸⁵ Blíže bude zákon o obětech trestných činů představen v kapitole 7 této práce.

V této části práce bych se však ráda věnovala těm právům, kterými poškození v rámci trestního řízení disponují již dnes a která, při jejich důsledném uplatňování, mohou výrazným způsobem přispět ke zlepšení pozice oběti partnerského násilí v pozici poškozeného v trestním řízení. To ve svém důsledku může vést k tomu, že oběť je v rámci trestního řízení připravenější, neboť zná svá práva, příp. rozumí tomu, proč je ze strany soudu či dalších zúčastněných osob postupováno konkrétním způsobem. To vede zejména k tomu, že oběť, která se nachází v cizím prostředí, se cítí klidnější a její výpověď tak může být přesnější a pro orgány činné v trestním řízení lépe využitelná.

Práva, kterými disponují poškození v rámci trestního řízení, je možné rozdělit do pěti podskupin:

- právo na informace;
- právo na ochranu;
- právo na pomoc a právní zastoupení;
- právo na aktivní účast v trestním řízení;
- právo na náhradu škody (s ohledem na rozsáhlost problematiky náhrady škody, která zcela přesahuje rámec této práce, nebude otázce náhrady škody v případech obětí domácího násilí věnována bližší pozornost bez ohledu na skutečnost, že se jedná se o velmi zajímavé téma, které by jistě stálo za bližší analýzu).

Nad rámec této kapitoly by pak bylo rovněž podrobné vyjadřování se ke všem právům, kterými poškození v rámci trestního řízení disponují, na tomto místě se tak budu blíže věnovat pouze těm, která považuji na základě svých zkušeností z praxe za stěžejní právě pro oběti domácího násilí – poškozené.

6.3.2 Právo na informace

Mezinárodní příručka upozorňuje na skutečnost, že zásadní úlohu sehrávají pro oběti trestných činů právě informace. Současně uvádí, že pro oběti trestných činů jsou stěžejní jak informace ryze praktického charakteru, např. o tom, jak se dostat k soudní budově, či kde přesně se nachází jednací síň či toalety, tak také informace ohledně stavu projednávané věci či o tom, kdy bude propuštěn obviněný z vazby či odsouzený z výkonu trestu. V českém právním řádu je toto právo realizováno několika ustanoveními trestního řádu, která upravují problematiku práv poškozených v rámci trestního řízení. S ohledem na skutečnost, že oběť

domácího násilí je současně poškozenou v rámci trestního řízení, náleží tato práva i obětem partnerského násilí.

Pod toto právo je možné zařadit dle trestního řádu zejména právo nahlížet do spisů ve smyslu § 65 tr. řádu, právo zúčastnit se hlavního líčení dle § 43 odst. 1 tr. řádu, právo být vyrozuměn o učiněných opatřeních dle § 158 odst. 2 tr. řádu, právo na doručování rozhodnutí, proti kterým má poškozený právo podat opravný prostředek dle § 64 odst. 1 písm. b) tr. řádu, právo žádat o vyrozumění, bude-li obviněný propuštěn z vazby či z ní uprchne nebo bude-li odsouzený propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody či z něj uprchne ve smyslu § 44a tr. řádu a § 321 odst. 5 tr. řádu. Ve smyslu § 46 tr. řádu má rovněž právo, aby byl o všech svých právech ve všech stádiích trestního řízení poučen a orgány činné v trestním řízení jsou povinny poskytnout poškozenému plnou možnost k jejich uplatnění.

6.3.2.1 Právo být vyrozuměn o učiněných opatřeních ve smyslu § 158 odst. 2 tr. řádu

Řada obětí domácích násilí uvádí, že ačkoli podají u orgánů činných v trestním řízení trestní oznámení na chování pachatele partnerského násilí, často ani s odstupem řady měsíců nejsou seznámeni s tím, jak byla celá věc vyřešena, zda tedy orgány činné v trestním řízení i nadále provádí další šetření ve věci, či zda byla věc odložena. Některé oběti si stěžují na to, že úkony orgánů činných v trestním řízení dlouho trvají, jsou pro ně nesrozumitelné, nechápou, proč z jejich pohledu jednoduché úkony trvají po řadu týdnů a jim nejsou známy žádné výsledky.

Je nutné zdůraznit, že toto právo náleží zásadně oznamovateli trestného činu, což ne vždycky v případech partnerského násilí musí být právě oběť násilí. Současně toto právo náleží pouze tomu oznamovateli, který o vyrozumění o příslušných úkonech výslovně požádá, tzn. není povinností orgánů činných v trestním řízení vyrozumívat oznamovatele o úkonech, které v předmětné věci podnikly, z vlastní iniciativy. Přesto se domnívám, že vyjít v tomto ohledu oběti domácích násilí vstříc a na tuto skutečnost ji upozornit, by bylo projevem lidského přístupu k oběti, která většinou v okamžiku, kdy činí oznámení o partnerském násilí, není schopna pojmout veškeré informace a následně může být nepříjemně překvapena některými úkony orgánů činných v trestním řízení, o kterých se dozví až s časovým odstupem.

6.3.2.2 Právo být poučen o všech svých právech všemi orgány činnými v trestním řízení podle § 46 tr. řádu

Pokud se oběť partnerského násilí nachází v procesním postavení poškozeného, má právo být poučována o všech svých právech v průběhu celého trestního řízení všemi orgány činnými v trestním řízení. Toto právo považuji za velmi podstatné. Proto, aby mělo svůj faktický význam a bylo pro oběti domácího násilí skutečnou pomocí a nikoliv přítěží, je třeba klást velký důraz na srozumitelnost a způsob, jakým jsou oběti poučovány o svých právech. Praxe ukazuje, že pouhé předložení formuláře se soupisem práv poškozeného v trestním řízení, příp. nesrozumitelné „předmolení“ práv je pro oběť spíše zátěží než faktickou pomocí. Řada obětí domácího násilí si rovněž stěžuje na skutečnost, že orgány činné v trestním řízení kladou přehnaný důraz na vysvětlování důsledků spojených s podáním křivé svědecké výpovědi či křivým obviněním, zatímco další práva poškozených jim buď vůbec vysvětlena nejsou, nebo je jim věnována výrazně menší pozornost. Oběti domácího násilí tento přístup považují za nevhodný, neboť v nich často vyvolává pocit, že jim orgány činné v trestním řízení nevěří, že jejich výpověď považují za nedůvěryhodnou, a proto kladou větší důraz na vysvětlení, jaké důsledky pro ně nepravdivé obvinění partnera z násilí může mít.

Současně pak nevhodně podané poučení o právech poškozeného vede i k tomu, že řada poškozených svá práva nezná, příp. neví kdy a jakým způsobem je uplatnit. V trestním řízení si pak připadají zmateně, často ani sami nevědí, kde by případně mohli další informace čerpat, kde by se jim dostalo vysvětlení toho, co v rámci poučení od orgánů činných v trestním řízení nepochopili. Tento problém pak nabývá na intenzitě s vyšším věkem poškozených, kteří potřebují ještě více času a prostoru pro to, aby svým právům porozuměli. Aby se tak právo poškozených být řádně poučen o svých právech nestalo pouhou formalitou, která však fakticky neznamená žádnou pomoc pro oběti, ale spíše přináší stres z neporozumění a obavy z toho, jaké důsledky pro ně podání svědecké výpovědi může mít, bylo by vhodné, aby orgány činné v trestním řízení našly dostatek času a vhodný způsob, jak poškozené poučovat o jejich právech, aby tito byli fakticky schopni jich následně využívat.

6.3.2.3 Právo nahlížet do spisu ve smyslu § 65 tr. řádu

V souvislosti s tímto právem je důležité zmínit zejména tu skutečnost, že s ohledem na postavení poškozeného v rámci trestního řízení, může být toto právo poškozenému na určitou dobu upřeno. A to tehdy pokud by poškozený mohl být ovlivněn obsahem spisového

materiálu a doposud nebyl vyslechnut takovým způsobem, aby jeho výpověď byla v průběhu dalšího trestního řízení procesně použitelná, zejména formou čtení protokolu o výslechu svědka ve smyslu § 211 tr. řádu či formou předestření protokolu o výpovědi svědka ve smyslu § 212 tr. řádu v rámci hlavního líčení.

I v tomto případě si však dovoluji apelovat na to, aby poškozenému bylo jasně a srozumitelně vysvětleno, proč je mu právo na nahlížení do spisu v daném případě odepřeno. Vysvětlení v následující podobě: „A proč to vlastně chcete vědět, vždyť tomu stejně nerozumíte.“ nebo „Vy si asi nejste tou svojí výpovědí moc jistá, když se potřebujete podívat, co vypovídali jiní.“ nebo „Co si jako myslíte, že z toho spisu zjistíte?“ je zcela nevhodný způsob, jak poškozenému právo na nahlížení do spisu odepřít. Není pak divu, že poškozený má v takovém případě pocit nedůvěry či zaujatosti vyšetřovatele či jiného orgánu činného v trestním řízení proti své osobě. Přitom pouhé jednoduché a srozumitelné vysvětlení situace a sdělení, kdy bude moci poškozený do spisu nahlédnout, často postačuje k tomu, aby poškozený situaci pochopil a byl s ní srozuměn. Platí současně, že pokud o to poškozený opětovně požádá, může mu být umožněno nahlédnout do spisu nejpozději v okamžiku, kdy je umožněno seznámit se se spisem obviněnému.⁸⁶

6.3.2.4 Právo žádat o vyrozumění, bude-li obviněný propuštěn z vazby či z ní uprchne, nebo bude-li odsouzený propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody či z něj uprchne ve smyslu § 44a tr. řádu a § 321 odst. 5 tr. řádu

Příslušná zákonná ustanovení, která umožňují, aby byl poškozený na základě své žádosti vyrozuměn o propuštění pachatele z vazby či výkonu trestu byla do trestního řádu vložena až v roce 2004⁸⁷ na základě iniciativy občanského sdružení Bílý kruh bezpečí. Později pak bylo toto ustanovení ještě dále upraveno a jeho účinnost byla rozšířena na další případy. V současné době tak platí, že poškozený může žádat formou písemné žádosti či ústně do protokolu, aby byl vyrozuměn, pokud:

- byl obviněný propuštěn z vazby nebo z ní uprchne;
- byl odsouzený propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody nebo z něj uprchl;
- byl odsouzený propuštěn z výkonu ochranného léčení nebo z jeho výkonu uprchl, nebo

⁸⁶ Srov. Šámal P. a kol. Trestní řád, komentář, 6. vydání, C.H.Beck, Praha, 2008, str.

⁸⁷ novela trestního řádu č. 283/2004 Sb., jež nabyla účinnosti dnem 1.7.2004

- byl odsouzený propuštěn z výkonu zabezpečovací detence nebo z jejího výkonu uprchl.

Je povinností orgánů činných v trestním řízení, aby poškozeného o tomto právu poučily zejména v těch případech, kdy se domnívají, že poškozenému nebo svědkovi hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě. Poškozený či svědek pak v rámci přípravného řízení žádá o poskytnutí této informace u státního zástupce, v případě soudního řízení u příslušného soudu, který ve věci jedná, a v případech, kdy byla daná trestní věc pravomocně skončena, pak u soudu, který ve věci rozhodoval v prvním stupni. Dle § 321 odst. 5 tr. řádu je pak předseda senátu povinen spolu s nařízením výkonu trestu příslušné věznici zaslat také informaci o tom, jací poškození či svědci o vyrozumění požádali. V případě, že je již odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody, je předseda senátu povinen zaslat informaci o této žádosti věznici, ve které odsouzený trest vykonává dodatečně. Taková věznice je povinna písemně poškozené o této skutečnosti bezodkladně vyrozumět, nejpozději však den následující poté, co byl odsouzený propuštěn z výkonu trestu či z tohoto utekl.

I v případě tohoto práva praxe ukazuje, jak důležité je, aby toto právo bylo jednak poškozeným řádně a srozumitelně vysvětleno, jednak aby bylo důsledně dbáno na jeho praktické provedení. Je velkou chybou a je bohužel možné se po řadě let, kdy je toto ustanovení součástí trestního řádu, setkat s tím, že příslušný soudce soudu prvního stupně, který ve věci rozhodoval, poté, co obdrží žádost od poškozeného ve smyslu § 44a tr. řádu, neví, co s touto udělat, případně trvá řadu týdnů či dokonce měsíců, než je o této žádosti informována příslušná věznice, což v praxi může vést k tomu, že poškozený je o propuštění pachatele informován s velkým časovým odstupem.

Přitom při včasné realizaci tohoto práva se dává poškozenému možnost, aby se připravil na skutečnost, že může pachatele trestného činu potkat na svobodě, což zvláště za situace, kdy pachatel a oběť žijí v menším městě či poblíž, je velmi pravděpodobné. Přitom právě tato možnost je pro oběť v případech trestné činnosti, která se úzce dotkla osobní integrity oběti, velmi důležitá, neboť nečekané setkání s pachatelem může mít nežádoucí dopad na proces uzdravování oběti, a to i po uplynutí několika let.

6.3.3 Právo na ochranu

Zmiňované rámcové rozhodnutí zdůrazňuje povinnost každého členského státu zajistit přiměřenou úroveň ochrany obětí, zejména pokud jde o jejich bezpečí a ochranu jejich

soukromí. Dle tohoto rozhodnutí by měl stát přijmout odpovídající opatření na ochranu soukromí a fotografického zobrazení obětí a jejich rodin jako součást soudního řízení. Dále zajistit, aby měly oběti možnost vyhnout se v prostorách soudu kontaktům s pachateli a v případech, kde existuje potřeba chránit oběti před důsledky podání svědeckví při veřejném soudním projednání, mohly být oběti z rozhodnutí soudu oprávněny svědčit způsobem, který umožní oběti ochránit.⁸⁸

Toto základní právo obětí trestných činů je českým trestním právem realizováno jednak právem žádat vyrozumění, bude-li obviněný propuštěn z vazby či z ní uprchne, nebo bude-li odsouzený propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody či z tohoto uprchne ve smyslu § 44a tr. řádu (viz blíže vysvětleno výše), právo žádat utajení identity svědka podle § 55 odst. 2 tr. řádu, právo požádat o oddělenou čekárnu pro poškozené a svědky, právo požádat o vyloučení veřejnosti při podání svědecké výpovědi či po dobu hlavního líčení dle § 200 tr. řádu a právo požádat soud o opatření ke své ochraně ve smyslu § 209 odst. 1 tr. řádu. Je třeba všechna tato práva uplatnit formou písemné žádosti či formou ústního podání učiněného přímo do protokolu buď u příslušného státního zástupce před nařízením hlavního líčení, nebo přímo u předsedy senátu poté, co již bylo hlavní líčení ve věci nařízeno.

6.3.3.1 Právo žádat o utajení identity svědka podle § 55 odst. 2 tr. řádu

Poškozený i svědek mají dle tohoto ustanovení právo požádat příslušný policejní orgán o to, aby v trestním spise byli vedeni pod smyšleným jménem a jejich osobní údaje, zejména jméno, příjmení a bydliště, byly vedeny odděleně od trestního spisu tak, aby obviněný či jeho obhájce, event. další účastníci řízení při nahlížení do spisu nemohli zjistit skutečnou totožnost poškozeného či svědka. Toto právo je orgány činnými v trestním řízení poškozenému či svědkovi přiznáno pouze v těch případech, kdy zjištěné okolnosti nasvědčují tomu, že svědkovi či osobě jemu blízké hrozí v důsledku podání svědeckví zřejmě újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí, a současně nelze ochranu svědka spolehlivě zajistit jiným způsobem. Na přiznání tohoto práva nevzniká svědkovi či poškozenému právní nárok, je pouze na uvážení příslušného orgánu činného v trestním řízení - a to policisty, který danou věc šetří - zda této možnosti využije či nikoliv. Současně platí, že je toto právo přiznáno pouze na dobu, než pomínou důvody pro utajování identity svědka, tzn. v některých případech může být toto

⁸⁸ Článek 8 výše citovaného Rámcového rozhodnutí Rady EU

právo svědkovi odňato již v průběhu trestního řízení, pokud důvody pominou, v takovém případě je identita svědka odtajněna a stává se součástí trestního spisu.

V souvislosti s tímto právem je na místě upozornit, že toto právo často nemá pro oběti partnerského násilí žádného využití. Utajovat identitu poškozené, která vypovídá jako hlavní svědek v případě domácího násilí, nemá smysl, neboť obviněný, resp. obžalovaný zcela jistě totožnost poškozené v takovýchto případech zná. Využití tohoto institutu by mohlo v případech domácího násilí najít své uplatnění ve vztahu k dalším svědkům, o jejichž existenci pachatel vůbec neví, např. učitelka ze školy, kolegové oběti ze zaměstnání, pokud by těmto svědkům v důsledku podání svědeckví hrozila újma na zdraví či jiné vážné nebezpečí.

6.3.3.2 Právo žádat soud o učinění opatření k ochraně svědka či poškozeného ve smyslu § 209 odst. 1 tr. řádu

Mezi tato opatření patří zejména opatření vhodná k zajištění bezpečnosti či utajení totožnosti svědka, příp. možnost vykázat obžalovaného po dobu výslechu takového svědka z jednací síně.

Tato opatření mají svůj prostor v těch případech, kdy existuje obava, že svědek v přítomnosti obžalovaného nevypráví pravdu, event. hrozí svědkovi či osobě jemu blízké v důsledku podání svědeckví újma na zdraví, smrt či jiné vážné nebezpečí. Je na úvaze příslušného předsedy senátu či samosoudce, zda tuto možnost v rámci řízení před soudem využije či nikoliv, svědkovi na takovýto postup nevzniká právní nárok. Na stranu druhou se jedná o opatření, které není organizačně pro soud žádnou zvláštní zátěží, a přitom může přinést svědkovi či poškozenému výraznou úlevu. Právě v případech domácího násilí se využití institutu vykázání obžalovaného z jednací síně na dobu, kdy je oběť vyslýchána, ukazuje jako velmi účinný způsob, jak přispět ke zvýšení klidu oběti a tím získat detailní výpověď dobře využitelnou v dalších částech řízení. V případě, kdy je obžalovaný z jednací síně na dobu, kdy je vyslýchán svědek či poškozený vykázán, je následně obžalovanému výpověď svědka přečtena. Poté má obžalovaný možnost klást svědkovi prostřednictvím soudu otázky, práva obžalovaného nejsou tudíž tímto postupem nikterak krácena. Navíc v době, kdy je obžalovaný z jednací síně vykázán, účastní se jednání i nadále jeho obhájce, pokud jeho služby obžalovaný využívá.

S tímto právem souvisí rovněž právo požádat o oddělenou čekárnu pro poškozené a svědky. Možnost vyčkat na podání svědeckví v odděleném prostoru může rovněž výrazným

způsobem přispět k tomu, že jsou svědci a poškození ve větší psychické pohodě oproti situaci, kdy stráví několik hodin čekáním před jednací síní společně s rodinnými příslušníky či známými obžalovaného. Také o uplatnění tohoto postupu je třeba požádat. Zda bude takováto možnost přiznána či nikoliv, záleží na rozhodnutí příslušného předsedy senátu, poškozenému ani svědkovi na ně právní nárok nevzniká. Současně je třeba zdůraznit, že se nejedná o právo, jež by mohlo být realizováno pouze v těch případech, kdy jsou v budovách soudů vybudovány samostatné místnosti přímo určené jako oddělené čekárny. Zajistit čekání svědků a poškozených odděleně od ostatních svědků či přímo obžalovaného je možné realizovat i v těch případech, kdy oddělené místnosti k dispozici nejsou. V takovém případě mohou svědci a či poškození přijít dříve či naopak později tak, aby se s obžalovaným nesetkali, na svůj výsledek mohou vyčkat v jiné jednací síni, v odlišném patře budovy či v kanceláři u soudních úředníků. Zajištění tohoto práva je dle mého názoru spíše otázkou toho jak vyjít svědkům vstříc, než nutností nákladných stavebních úprav soudních budov.

6.3.3.3 Právo žádat o vyloučení veřejnosti při konání hlavního líčení či při podávání svědecké výpovědi ve smyslu § 200 tr. řádu

Toto právo se vztahuje výhradně na tu část trestního řízení, která se koná před soudem. Obecně platí, že řízení před soudem je veřejné, rozsudek musí být vyhlášen veřejně vždy. V případech výslovně uvedených v trestním řádu,⁸⁹ mimo jiné pokud by veřejné projednání věci ohrozilo bezpečnost nebo jiný důležitý zájem svědků, může předseda senátu veřejnost z jednací síně vyloučit buď na celou dobu projednávání věci, nebo pro část hlavního líčení.

Poškozený může požádat, aby byla veřejnost z jednací síně vyloučena, avšak ani v tomto případě nemá svědek na tento postup právní nárok. Vždy záleží na předsedovi senátu, jak okolnosti zhodnotí a zda vyloučení veřejnosti připustí. I tento postup může znamenat pro poškozené v případech domácího násilí velkou úlevu, zvláště pokud se projednávají i intimní detaily ze společného soužití s násilným partnerem, příp. jsou-li projednávány okolnosti, které se týkají nezletilých dětí. Vždy je vhodné v případě, že poškozený žádá, aby byla veřejnost vyloučena, uvést konkrétní důvody, pro které tak činí. Pokud je veřejnost z projednávání konkrétní kauzy vyloučena, je možné, aby předseda senátu současně umožnil přístup

⁸⁹ Par. 200 tr. řádu v odstavci 1 uvádí, že při hlavním líčení může být veřejnost vyloučena, jestliže by veřejné projednání věci ohrozilo utajované informace chráněné zvláštním zákonem, mravnost, nerušený průběh jednání, anebo bezpečnost nebo jiný důležitý zájem svědků; k témuž účelu může předseda senátu učinit i jiná přiměřená opatření. Veřejnost lze vyloučit také jen pro část hlavního líčení. Vystupuje-li před soudem osoba uvedená v § 102a odst. 1 bez utajení totožnosti nebo podoby, veřejnost se vyloučí vždy.

jednotlivým osobám k hlavnímu líčení, např. v jednací síni může s poškozeným zůstat jeho důvěrník, osoba, které poškozený věří a která mu poskytne psychickou podporu.

V případech, kdy veřejnost není soudem vyloučena z projednávání věci, je možné, aby předseda senátu odepřel přístup k hlavnímu líčení těm osobám, u kterých se lze obávat, že by mohly rušit důstojný průběh hlavního líčení. A tak i když není ve věci veřejnost vyloučena, ale jednání by se účastnili např. rodinní příslušníci či známí pachatele, kteří by se v rámci hlavního líčení chovali nevhodně, v průběhu výpovědi oběti měli nevhodné poznámky a komentáře, event. jinak narušovali průběh hlavního líčení, může předseda senátu tyto osoby vyloučit z hlavního líčení. Tímto způsobem zajistí důstojný průběh hlavního líčení a projeví respekt k výpovědi a pocitům oběti.

Praxe ukazuje, že určitou formu ochrany pro oběti představují také zcela neformální, čistě organizační, avšak dobře zvládnutá opatření v podobě načasování výslechu svědků, čímž odpadá dlouhé čekání na výslech na chodbách soudu, aniž by svědek věděl, kdy přijde čas jeho výpovědi. Rovněž informace o průběhu hlavního líčení, o tom jak vystupovat u soudu či co od průběhu soudního řízení očekávat může vést ke zklidnění poškozeného a přispět významným způsobem k tomu, že se poškozený může soustředit výhradně na podávání své svědecké výpovědi.

6.3.4 Právo na pomoc a právní zastoupení

Každý poškozený má právo zvolit si pro trestní řízení zástupce, tzv. zmocněnce, který bude jménem poškozeného vykonávat jeho práva a hájit jeho zájmy. Zmocněnec mu může poskytnout jak psychologickou podporu, tak podporu právní, přičemž v obou případech může přinést výrazné ulehčení oběti domácího násilí, která v rámci trestního řízení vypovídá často o velmi citlivých a intimních okolnostech. Zmocněncem může být dle současné právní úpravy jakákoliv osoba, jejíž způsobilost k právním úkonům není omezena, tzn. zmocněncem poškozené osoby může být v souladu s § 50 odst. 2 tr. řádu i laik. Nic nebrání ani tomu, aby zmocněncem poškozeného byl advokát. V takovém případě může zmocněnec poškozené oběti výrazně pomoci nejen s právními otázkami, ale i s otázkou vyčíslení náhrady škody. To může představovat výraznou pomoc, neboť právní úprava i s ohledem na časté novelizace a nový trestní zákoník je pro laika velmi komplikovaná a nepřehledná.

Pro zmocněnce, který jedná za oběť domácího násilí, platí shodná ustanovení jako pro zmocněnce oběti jakékoliv jiné trestné činnosti. Z pravomocí zmocněnce bych ráda

upozornila zejména na právo účastnit se hlavního líčení, kdy může nejen klást otázky svědkům i obžalovanému, ale má také právo závěrečné řeči, při které může upozornit na okolnosti a souvislosti, jež v rámci provedeného dokazování mohly zapadnout, přesto významným způsobem dokreslují charakter celé trestné činnosti, včetně následků, které partnerské násilí pro oběť mělo.

Přítomnost zmocněnce v řízení před soudem, jakož i v dalších fázích trestního řízení je pro oběti partnerského násilí velkým přínosem, dodává obětem větší klid a tyto jsou schopny se soustředit výhradně na svoji výpověď. Navíc zmocněnec může do určité míry korigovat nevhodné otázky, jež mohou na oběť směřovat od obhájce či samotného obžalovaného. Často sama poškozená na invektivy a shazování své výpovědi není schopna v rámci řízení před soudem adekvátně reagovat a bohužel ne vždy na takovéto jednání reagují odpovídajícím způsobem sami soudci. Poškozená může být zmatená, nerozumí tomu, že soud připustí, aby se k ní obhájce obžalovaného či samotný obžalovaný takovým způsobem chovali. Přítomnost práva znalého zmocněnce, který asertivním způsobem upozorní na neakceptovatelnost takového chování, může tudíž představovat velkou pomoc i podporu a přispět ke zklidnění samotné oběti.

6.3.5 Právo na aktivní účast v trestním řízení

Přestože je pro trestní řízení charakteristická zásada oficiality,⁹⁰ umožňuje trestní řád v určitých situacích, aby poškozený svými aktivními úkony zasáhl do průběhu řízení. Mezi tato dispoziční oprávnění patří zejména právo nedat souhlas s trestním stíháním pachatele, resp. vzít tento souhlas zpět ve smyslu § 163 tr. řádu. Dále sem patří práva, která umožňují poškozenému přispět k objasnění předmětné trestné činnosti a dopadů, které tato na poškozeného měla, zejména právo činit návrhy na doplnění dokazování dle § 43 odst. 1 tr. řádu, právo klást svědkům v rámci hlavního líčení otázky dle § 215 odst. 1 tr. řádu, právo vyjádřit se k věci před skončením řízení dle § 216 odst. 2 tr. řádu, právo podávat opravné prostředky proti rozhodnutím a právo žádat o odstranění závad či průtahů v činnosti policejního orgánu či státního zástupce ve smyslu § 157a tr. řádu.

⁹⁰ tedy orgány činné v trestním řízení jsou povinny postupovat při vyšetřování a projednávání jednotlivých trestních věcí z úřední povinnosti (viz paragraf 2 odst. 4 tr. řádu)

6.3.5.1 Právo nedat souhlas s trestním stíháním pachatele podle § 163 tr. řádu

Toto dispoziční oprávnění má poškozený pouze v případech trestných činů, které jsou výslovně v zákoně uvedené. Aby mohl poškozený toto právo uplatnit, musí být ve vztahu k pachateli osobou, vůči níž by měl poškozený jako svědek právo odepřít výpověď ve smyslu § 100 odst. 2 tr. řádu.⁹¹ S ohledem na charakter domácího násilí nepatří trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí dle § 199 tr. zákoníku mezi ty trestné činy, kde by poškozená, tedy oběť partnerského násilí, mohla vyjádřit svůj nesouhlas s trestním stíháním pachatele. V minulosti, kdy byly jednotlivé incidenty domácího násilí stíhány nikoliv jako celek – trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí, ale byly stíhány pouze některé projevy domácího násilí formou jednotlivých skutkových podstat, např. ublížení na zdraví, omezování osobní svobody, vydírání, apod., u kterých je možné nedat souhlas s trestním stíháním, se často stávalo, že oběti zpočátku trestní oznámení na pachatele partnerského násilí podaly, následně však souhlas s trestním stíháním pachatele nedaly, příp. jej vzaly zpět. Často se k tomuto postupu uchylovaly na základě psychického nátlaku násilného partnera. Přestože trestní řád v § 163a odst. 1 písm. d) uvádí, že souhlasu poškozeného není třeba v těch případech, kdy z okolností je zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností, v praxi se stávalo, že trestní stíhání bylo zastaveno právě s odkazem na tu skutečnost, že oběť nedala souhlas s trestním stíháním pachatele či jej vzala zpět. V rámci trestního řízení se nedařilo vždy prokázat, že oběť vzala souhlas zpět či jej nevyslovila v důsledku tísně vyvolané výhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností, zvláště pokud oběť sama toto zcela popírala. S ohledem na uvedené nebyla skutková podstata trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí do výčtu § 163 tr. řádu zařazena, a orgány činné v trestním řízení tak při prošetřování případu DN postupují z úřední povinnosti bez ohledu na to, zda s tím oběť partnerského násilí souhlasí či nikoliv.

6.3.5.2 Práva, která umožňují poškozenému přispět k objasnění předmětné trestné činnosti a dopadů trestného činu na oběť

Zatímco dispoziční oprávnění oběti domácího násilí přiznáno není, disponují oběti některými dalšími právy v rámci trestního řízení, která jim mohou pomoci dokreslit okolnosti

⁹¹ Paragraf 100 odst. 2 tr. řádu zní: „Svědka je oprávněn odepřít vypovídat, jestliže by výpovědí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě, svému příbuznému v pokolení přímém, svému sourozenci, osvojiteli, osvojenci, manželu, partneru nebo druhu anebo jiným osobám v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pociťoval jako újmu vlastní.“

trestné činnosti, jakož i její dopady na oběť partnerského násilí. Jedná se zejména o právo činit návrhy na doplnění dokazování, právo klást svědkům u hlavního líčení otázku a právo vyjádřit se k věci před skončením řízení před soudem, přičemž všechna tato práva mají nejen sami poškození, ale v případě, že si zvolí zmocněnce, může tato práva vykonávat rovněž jejich zmocněnec.

Uplatnění těchto práv umožňuje poškozenému, oběti domácího násilí, podrobným způsobem nastínit jakého jednání se pachatel na oběti dopouštěl a jaké důsledky takové jednání na oběť mělo, vč. dopadů na život nezletilých dětí. Odpovídající realizace těchto práv dle mého názoru zprostředkovává orgánům činným v trestním řízení bližší a komplexnější pohled na trestné jednání, které oběť sama prožívala. Orgány činné v trestním řízení se mohou snaže vyvarovat užívání postupů, které přispívají k sekundární viktimizaci oběti, např. opakované doptávání na detaily z intimního soukromí obětí či kladení otázek naznačujících, že situace oběti nebyla vážná, příp. obsahujících nedůvěru k její výpovědi.

6.4 Přestupkové řízení

Praxe ukazuje, že řada incidentů, ke kterým v rámci partnerského násilí dochází, byla dlouhou dobu řešena nikoliv v rámci trestního řízení, ale právě v rámci přestupkového řízení, s odkazem na to, že jednání pachatele DN nenaplnuje znaky trestného činu. Tento přístup k problematice domácího násilí byl velmi typický zejména v období před zavedením samostatné skutkové podstaty trestného činu týrání osoby žijící ve společném bytě či domě podle § 215a tr. zákona, ve znění účinném do 31.12.2009. I přes veškerou snahu, aby bylo k případům domácího násilí přistupováno komplexně, jak ve smyslu ochrany obětí domácího násilí, tak ve smyslu postihu pachatelů domácího násilí, je nutné konstatovat, že i nadále dochází k tomu, že jsou v některých případech řešeny pouze incidenty mezi partnery vytržené z kontextu celého násilného vztahu.

Příslušné místní úřady se o přestupcích v této oblasti dozívají nejčastěji od orgánů činných v trestním řízení, resp. od Policie ČR, je však možné, že i příslušný státní zástupce či soud překvalifikuje skutek, který je primárně kvalifikován jako trestný čin, na přestupek a postoupí jej k dalšímu postupu příslušnému obecnímu úřadu. I sama oběť domácího násilí může vyhledat příslušný obecní úřad a učinit oznámení o přestupku. S ohledem na uvedené je tudíž vhodné, aby i pracovníci obecních úřadů byli s problematikou domácího násilí

seznámeni, neboť mohou být a často jsou jedni z prvních, kteří se o domácím násilí v konkrétním partnerském vztahu dozvědí. Nevhodná reakce úředníků přestupkové komise či špatná zkušenost oběti domácího násilí s úředním postupem při řešení přestupku může vést k tomu, že oběť v násilném vztahu zůstane dlouhodobě uvězněna a násilí ze strany partnera neřeší, neboť s odkazem na špatné zkušenosti nevěří, že by se situace dala uspokojivě vyřešit.

Přestupky, které jsou v souvislosti s domácím násilí nejčastěji projednávány, jsou **přestupky proti občanskému soužití** podle § 49 odst. 1 písm. c) zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, v platném znění (dále jen „zákon o přestupcích), příp. se jedná o přestupky proti majetku podle § 50 odst. 1 písm. a) zákona o přestupcích. Tyto přestupky mohou být **projednávány** jak **ex offico**, tedy z moci úřední, tak také na základě návrhu osoby, vůči níž byl přestupek spáchán, jejího zákonného zástupce nebo opatrovníka. Dle § 68 odst. 1 zákona o přestupcích, v případě výše uvedených přestupků pokud jsou tyto spáchány mezi osobami blízkými, (tzn. příbuznými v pokolení přímém, osvojitelem, osvojencem, sourozenci a manželem, partnerem či jinými osobami v poměru rodinném nebo obdobném, pokud by újmu utrpěnou jednou z nich, druhá právem pociťovala jako újmu vlastní), jsou tyto přestupky projednávány pouze na základě návrhu postižené osoby. Z úřední moci tedy budou projednávány takové incidenty v rámci partnerského násilí, ke kterým dochází např. mezi rozvedenými manželi, kteří sice již ve smyslu zákona nejsou osobami blízkými, ale stále spolu žijí ve společném obydlí, neboť doposud nedošlo k vypořádání společného jmění manželů. Naopak incidenty, ke kterým dochází mezi manželi, příp. mezi druhem a družkou, přítelem a přítelkyní, kteří spolu „chodí“ (osobami blízkými ve smyslu § 68 odst. 4 zákona o přestupcích), jsou incidenty, které se dějí mezi osobami blízkými, a proto budou řešeny příslušným orgánem obecního úřadu pouze v těch případech, kdy to osoba postižená výslovně navrhne. Současně musí být návrh na projednání přestupku podán příslušnému obecnímu úřadu nejpozději do tří měsíců ode dne, kdy se osoba postižená dozví o přestupku či o postoupení věci orgánem činným v trestním řízení k projednání přestupku.

Tato skutečnost vede k následujícímu postupu. Oběť partnerského násilí nejprve k věci vypovídá na Policii ČR. V případě, že Policie ČR dojde k závěru, že se nejedná o trestný čin a věc postoupí příslušnému obecnímu úřadu k dalšímu projednání, je třeba, aby oběť sama kontaktovala příslušný úřad a podala **návrh na projednání přestupku** a to ve lhůtě tří měsíců. Nepostačuje, aby oběť již přímo na Policii ČR na počátku řízení sdělila, že souhlasí s tím, aby věc byla případně projednána jako přestupek. Rovněž nepostačuje, pokud by návrh na projednání věci byl ve lhůtě tří měsíců pouze podán k poštovní přepravě, avšak příslušný

úřad by jej obdržel až po uplynutí této tříměsíční lhůty. Pokud oběť v příslušné lhůtě návrh u obecního úřadu nepodá či jej podá opožděně, přestupek úřadem projednán nebude a věc bude odložena. Tento komplikovaný postup je jedním z aspektů, který je pro oběti těžko srozumitelný, neboť nerozumí tomu, proč musí samy iniciativně a opakovaně žádat, aby konkrétní incident byl projednán. Nadto musí oběti rovněž hlídat příslušné lhůty, aby byl návrh podán včas, a současně dbát, aby návrh měl veškeré náležitosti, které vyžaduje zákon o přestupcích. Příslušný správní orgán by měl sice oběti zaslat vyrozumění o podmínkách projednání návrhových přestupků, nicméně praxe ukazuje, že oběti na tato vyrozumění ve většině případů nereagují. Tato reakce obětí je pochopitelná s ohledem na situaci, ve které se nachází. Většinou totiž řeší zásadnější věci ohledně zajištění vlastního bezpečí, příp. bydlení či finančních prostředků a nemají prostor na to zabývat se otázkou projednávání přestupku. Proto oběti návrh na projednání přestupku nepodávají a věc nedotáhnou do konce.

Ve snaze ulehčit oběti partnerského násilí v souvislosti s přestupkovým řízením lze tedy doporučit, aby i v případech návrhových přestupků byly oběti rovnou předvolávány ke správnímu orgánu. A zde je již možné s oběťmi osobně celou věc projednat, zejména jí vysvětlit její práva a povinnosti v rámci přestupkového řízení. Takovým způsobem lze omezit situace, kdy je oběť zmatená a neví, jakým způsobem ve věci pokračovat, proto na vyrozumění ze strany příslušného správního orgánu nikterak nereaguje. Tento postup se jeví jako velmi vhodný např. v případech, kdy je obětí násilí senior, na kterém se dopouští násilí jeho dospělé dítě či vnuk/vnučka. Je pochopitelné, že tento postup je pro příslušné pracovníky časově i osobně náročnější než pouhé odeslání vyrozumění o podmínkách projednání návrhových přestupků poštou, neboť žádá jejich větší osobní angažovanost. Současně je to však způsob, jakým může oběť získat informace o dalších institucích, které jí mohou pomoci při hledání vhodného řešení její situace. Uvedený postup je odvislý od ochoty každého jednotlivého úředníka, který případy domácího násilí řeší, nicméně je zcela v souladu se zásadami správního řízení. Je značně diskutabilní, zda pouhé písemné vyrozumění oběti o podmínkách projednání návrhového přestupku ve strohém úředním stylu zaslané poštou je skutečně jednáním ve prospěch oběti.

V rámci přestupkového řízení, ať již je toto zahájeno z úřední povinnosti či na návrh osoby postižené přestupkem, dochází k osobní konfrontaci oběti domácího násilí a pachatele. V obou případech je nařizováno ústní jednání o přestupku, k němuž je volán vždy jak obviněný z přestupku, tak osoba, vůči níž byl přestupek spáchán, ať je tato v procesním postavení navrhovatele či svědka. Pachatel by měl mít dle správního řádu možnost být

přítomen celému ústnímu jednání, aby mohl ostatním osobám klást otázky, a to včetně oběti přestupku, či se k jejich výpovědím vyjádřit. Nelze sice vyloučit, že správní orgán v zájmu prevence konfliktů předvolá obviněného z přestupku odděleně od svědků či navrhovatelky, i tak mu však musí alespoň umožnit být přítomen ostatním výslechům, např. jej vyrozumět o jejich termínech.⁹² Z uvedeného je patrné, že pokud se obviněný z přestupku rozhodne přestupkového řízení zúčastnit, s největší pravděpodobností se s ním oběť přestupku osobně setká. Praxe ukazuje, že úředníci příslušných správních orgánů nejsou schopni adekvátně vystupovat v těch případech, kdy pachatel přestupku začne oběť vulgárně slovně napadat, neboť tito pracovníci nejsou k problematice domácího násilí nikterak blíže školeni a často si s takovým jednáním pachatele neví rady. Oběť pak bývá otřesena, a pokud se ukáže v budoucnu, že by měl být další incident opětovně řešen v rámci přestupkového řízení, raději jednání násilného partnera vůbec neoznámí.

V případě, že by se oběť jako svědkyně na základě výzvy bez závažných důvodů nedostavila k přestupkovému řízení, vystavuje se nebezpečí uložení pořádkové pokuty až do výše 5.000,- Kč. Tato pořádková pokuta nemůže být oběti uložena v případě, že je oběť v postavení navrhovatelky. Zde se v případě nedostavení se k projednání přestupku vystavuje tomu nebezpečí, že **řízení bude zastaveno**, což se v případech, kdy se navrhovatel bez náležité omluvy nebo bez důležitého důvodu nedostaví, činí automaticky. V takovém případě je navíc navrhovateli uložena povinnost uhradit náklady řízení ve výši 1.000,- Kč. V obou případech je oběť stížena povinností uhradit určitou finanční částku, která jednak může být pro oběť problematická s ohledem na nedostatek finančních prostředků, jednak se dostává pachateli přestupku takové informace, že si ve svém vztahu může dovolit v podstatě cokoliv a přitom nebude postižen. Bezmoc oběti se naopak prohlubuje, neboť té se dostává takové zpětné vazby, že byt' podstoupila celý maraton výslechů, nakonec je to ona, která za projednání věci platí.

Nebezpečí zastavení přestupkového řízení se stejnými důsledky pro oběť domácího násilí je dáno i v těch případech, kdy není prokázáno, že pachatel přestupek fakticky spáchal. I v těchto případech je navrhovatelce, pokud tedy bylo přestupkové řízení zahájeno na základě jejího návrhu, uložena povinnost nahradit náklady řízení. Ve většině případů se jedná o částku 1.000,- Kč, avšak v případě náročnějšího dokazování, např. v podobě zpracování znaleckých posudků, mohou být náklady řízení i vyšší. Toto riziko nevzniká v těch případech,

⁹² Potměšil, J. Postih domácího násilí v přestupkovém řízení – informace pro pomáhající profese, in: Sborník textů k problematice domácího násilí, Centrum sociálních služeb Praha, 2010, str. 115

kdy je přestupkové řízení zahájeno ex offa a oběť domácího násilí vystupuje v pozici svědka. Skutečnost, že se nepodaří v takovém případě prokázat vinu pachatele daným přestupkem, není možné klást k tíži oběti. S ohledem na nízké procento případů, kdy je přestupkové řízení zahajováno ex offa, je patrné, že situace, kdy by náklady řízení nehradila v případě zastavení přestupkového řízení oběť, jsou spíše výjimečné.

I tak však mají správní orgány **možnost upustit od uložení povinnosti nahradit náklady řízení** navrhovatelce zcela či zčásti v případě důvodů zvláštního zřetele hodných, mezi které patří zejména špatná sociální situace navrhovatelky, což je důvod, který se v případě obětí domácího násilí vyskytuje poměrně často. Dalším důvodem zvláštního zřetele hodným může být skutečnost, že skutek sice nebyl v rámci přestupkového řízení prokázán, zároveň však nelze zcela vyloučit, že se stal, a uložení povinnosti nahradit náklady řízení navrhovatelce by bylo nepřiměřené a nespravedlivé. Tento postup správního orgánu je vždy odvislý na zvážení příslušného pracovníka, neboť na rozhodnutí o upuštění od uložení povinnosti nahradit náklady řízení neexistuje právní nárok. Je škoda, že tento postup není správními úředníky častěji v praxi využíván.

Přestupkové řízení bez ohledu na to, jak často se incidenty domácího násilí v rámci přestupkového řízení řeší, je řízením, které je pro oběti DN zátěžové a komplikované. Praxe ukazuje, že řada obětí má s průběhem jakož i výsledkem přestupkového řízení špatné zkušenosti, neboť zdaleka ne vždy se podaří vinu pachatele přestupkem prokázat, příp. pachatele odpovídajícím způsobem potrestat. Naopak je poměrně časté, že přestupkové řízení je zastaveno, pachatel zůstává nepotrestán a oběť partnerského násilí je nucena uhradit náklady přestupkového řízení.

I přes tuto neuspokojivou praxi však přestupkové řízení může být v případech domácího násilí přínosem, neboť může přispět ke zmapování situace v konkrétní domácnosti. Dobře vedený spis o přestupkovém řízení může v budoucnu posloužit jako jeden z důkazů proti pachateli partnerského násilí, ať při dalším přestupkovém řízení či při řízení trestním, event. může pomoci soudci v rámci rozvodového řízení učinit si komplexnější představu o průběhu partnerského vztahu. V případě vstřícného a citlivého přístupu úředníka, který konkrétní přestupek projednává, je možné, že oběť nabyde dojmu, že situace, ve které se nachází, je řešitelná a získá kontakty na pomáhající profese, na něž se může obrátit pro pomoc. Navíc prostřednictvím přestupkového řízení může být pachateli domácího násilí nastavena alespoň částečně hranice, že takové chování vůči jakékoliv jiné osobě, o to více osobě blízké, je absolutně nepřijatelné a společností nebude tolerováno.

6.5 Kazuistika soudního řízení

Instituty, které byly v předcházejících kapitolách popsány a vysvětleny po teoretické stránce, bych nyní ráda dokumentovala na praktickém příkladu jak z hlediska toho, jakou pomoc a úlevu může jejich praktická realizace oběti přinést, tak z hlediska toho, jaký jiný vhodnější postup může být zvolen. Příběh, který je níže popsán, vychází z konkrétní kauzy, jež byla v rámci trestního řízení řešena. Současně jsem však v zájmu ochrany zúčastněných osob přistoupila ke změně některých nepodstatných údajů tak, aby nedošlo ke ztotožnění aktérů skutečného příběhu.

Jedná se o ženu, říkejme jí paní A.B., která svůj příběh vyprávěla u soudního jednání v době, kdy byla po více než třiceti letech manželství rozvedena a společné děti byly již řadu let dospělé. V době, kdy se rozhodla situaci řešit, bylo společné soužití s manželem zcela neúnosné, byť je nutné říci, že i v dobách dřívějších byl manžel extrémně žárlivý a společný život s ním byl velmi komplikovaný. Paní A.B. však dlouhou dobu dělala vše pro to, aby společné soužití udržela. U soudního jednání vyprávěla o nesmírné žárlivosti svého manžela, o jeho neustálých podezřeních, že udržuje milenecké vztahy s řadou jiných mužů, v podstatě jakýmkoliv mužem, který se v jejím okolí objevil. Bylo jedno, zda to byl soused, opravář, usměvavý člověk z obchodu či kdokoliv jiný, později kterýkoliv kolega z práce. Manžel paní A.B. kontroloval veškerou korespondenci i mobilní telefon, omezoval ji ve volném pohybu po domě, ve kterém žili a který vlastnila ve výlučném vlastnictví pouze paní A.B. Nadávky, vulgarity a výhrůžky ze strany manžela byly na denním pořádku. Manžel vyhrožoval fyzickou likvidací, tím, že si paní A.B. něco zažije, jestli udělá to či ono, vyhrožoval poškozením domu, dále tím, že jí zničí pověst v zaměstnání či u jejích známých a kolegů. Výhrůžky byly směřovány i vůči jejich společným dětem, sousedům či několika málo kamarádkám, se kterými se paní A.B. výjimečně potkala. Manžel se opakovaně léčil pro různé zdravotní problémy, rovněž psychického rázu, avšak doporučený léčebný režim nikdy nedodržel. Manžel paní A.B. nikdy nebil, ani ji jinak fyzicky nenapadal, byť tím opakovaně vyhrožoval, zlé nakládání z jeho strany bylo psychického rázu. Přesto paní A.B. uváděla, že vždy, když se vracela domů, dělalo se jí zle od žaludku, měla velké obavy z toho, co se bude doma dít, zda bude manžel opět pouze vyhrožovat, či své výhrůžky tentokrát již opravdu zrealizuje.

Paní A.B. v průběhu let podala opakovaně návrhy na rozvod, ale tyto buď vzala zpět ještě před tím, než soud začal návrh projednávat, nebo opakovaně vzala návrhy na rozvod manželství v průběhu soudního projednávání zpět; v jednom případě byl dokonce návrh na rozvod vzat zpět až poté, co prvoinstanční soud nepravomocně o rozvodu manželství rozhodl. Manželské soužití bylo rozvedeno až na několikátý pokus. Také v případě posledního návrhu na rozvod hleděla paní A.B. s velkými obavami k okamžiku, kdy se její manžel o návrhu na rozvod dozví, neboť v minulosti se výhrůžky ze strany jejího manžela výrazně stupňovaly vždy právě v okamžiku, kdy se dozvěděl, že paní A.B. opětovně podala návrh na rozvod k soudu.

Také v tomto případě se celá situace výrazně vyhroutilá poté, co manžel zjistil, že paní A.B. zase požádala o rozvod. K tomuto kroku, tedy opětovnému podání návrhu na rozvod, dovedla paní A.B. skutečnost, že psychický teror ze strany manžela již v podstatě nepřestával, každý den byla ona i její dospělá dcera, která s nimi bydlela v domě společně, obětí neustálých výhrůžek, podezřívání, křiku a nadávek. Předmětného dne, kdy obdržel manžel předvolání k jednání ve věci rozvodu manželství, začal na paní A.B. křičet, nadávat jí, vyhrožovat jí, že si do domu pozve Ukrajince a ti paní A.B. ublíží. Paní po dlouhém váhání přivolala do domu příslušníky Policie ČR, kteří však na místě nezasahovali poprvé.

Tímto okamžikem celá věc nabrala nového směru. Paní A.B. kromě žádosti o rozvod podala na svého manžela za pomoci dalších institucí rovněž trestní oznámení pro trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí dle § 199 tr. zákoníku a věc se po několikaměsíčním vyšetřování dostala k soudnímu projednávání.

Ze shromážděného spisového materiálu bylo zjištěno, že do bydliště paní A.B. se opakovaně dostavovala hlídka Policie ČR, bylo opakovaně hovořeno nejen s paní A.B. a jejím manželem, ale také sousedy, kteří potvrdili, že z domu byl slyšet křik a časté rozepře, na místě zasahovala i rychlá záchranná služba, která manžela paní A.B. opakovaně hospitalizovala v psychiatrické léčebně. Také sami sousedé se stali opakovaně předmětem nadávek a vulgárních urážek ze strany manžela paní A.B. Teprve po opakovaných příjezdech příslušníků Policie ČR tito manžela z domu vykážali. V průběhu se ukázalo, že si manžela paní A.B. příslušníci Policie ČR několikrát sice pozvali na policejní stanici, ale jejich snaha manželovi domluvit ke změně chování nikam nevedla. Naopak jeho chování se vůči paní A.B. po takových domluvách spíše zhoršilo, i nadále jí vyhrožoval fyzickou likvidací, zesměšněním její osoby v zaměstnání a před jejími známými. I při posledním přivolání Policie ČR se manžel choval vůči příslušníkům Policie ČR vulgárně, paní A.B. a její dceru slovně napadal i

v době přítomnosti Policie ČR na místě samém a vyhrožoval, že se postará o to, aby paní A.B. a její dcera neměly kde bydlet. S ohledem na uvedené nakonec příslušníci Policie ČR využili svého oprávnění a manžela paní A.B. ze společného obydlí ve smyslu § 44 zákona o Policii ČR vykázali. Ze spisového materiálu je dále patrné, že i poté, co byl manžel paní A.B. ze společného obydlí vykázán, ženu opakovaně kontaktoval jak osobně, tak telefonicky. Paní A.B. na doporučení Policie ČR telefonáty od svého manžela nezvedala, přesto se jí v několika případech stalo, že telefon omylem zvedla, neboť si nevšimla, že volá její manžel. V takovém případě manžel pokračoval ve výhrůžkách a nadávkách.

Na počátku vykázání paní A.B. vyhledala pomoc intervenčního centra, jehož prostřednictvím rovněž zpracovala a k příslušnému soudu podala návrh na vydání předběžného opatření podle § 76b OSŘ. Návrh byl však soudem zamítnut z toho důvodu, že je patrné, že konfliktní situace v soužití účastníků je dlouhodobého charakteru, neboť paní A.B. ve svém návrhu uvádí, že k takovému chování jejího manžela dochází již více jak třináct let. Soud vyjádřil názor, že pojmovým znakem rozhodnutí v podobě předběžného opatření je nutnost úpravy poměrů účastníků, která musí být aktuální a bezprostřední. Tedy, aby předběžné opatření mohlo splnit svůj účel a charakter, je třeba, aby reagovalo na aktuální situaci bezprostředně, což dle názoru občanskoprávního soudu nebylo v tomto případě naplněno. Dle soudu paní A.B. ve svém návrhu netvrdila a nijak neosvědčila, že je vážným způsobem ohrožen její život, zdraví, svoboda nebo lidská důstojnost, když negativní chování jejího manžela vůči její osobě tak, jak jej paní A.B. uvádí, trvá po dobu nejméně třinácti let. Občanskoprávní soud konstatoval, že paní A.B. měla dostatek prostoru a času pro vyřešení vzájemných neshod jiným způsobem, protože tyto přetrvávající problémy a neshody s manželem dle názoru soudu nelze řešit formou vydání předběžného opatření dle § 76b OSŘ. Proti rozhodnutí podala paní A.B. odvolání a odvolací soud tomuto vyhověl. Rozhodl tak, že manžel paní A.B. byl z domu i nadále vykázán. Současně mu bylo zakázáno vstupovat do bezprostředního okolí domu ve vzdálenosti 500 m a uložena povinnost zdržet se setkávání s paní A.B. Odvolací soud přitom uvedl, že byť je ze spisového materiálu patrné, že k uváděnému domácímu násilí dochází již řadu let, došlo dle jeho názoru v určitém okamžiku k vyvrcholení celé situace, kdy domácí násilí vůči paní A.B. dosáhlo ze strany jejího manžela takové intenzity, že bylo rozhodnuto příslušníky Policie ČR o vykázání manžela ze společného obydlí. Dle odvolacího soudu doložila paní A.B. i tu skutečnost, že jí hrozí závažná újma na zdraví, neboť se v důsledku chování svého manžela léčí dlouhodobě u psychiatricky pro reaktivní depresivní stavy. Odvolací soud současně dovodil, že s ohledem

na předcházející útoky ze strany manžela lze důvodně předpokládat, že se manžel dopustí dalších nebezpečných útoků proti lidské důstojnosti paní A.B., pročež je na místě rozhodnout o jeho vykázání. Toto rozhodnutí bylo následně prodlouženo o několik dalších měsíců.

Vykázání manžel paní A.B. zcela nedodržel, když se jí opakovaně pokusil telefonicky kontaktovat, rovněž ji vyhledal v místě jejího bydliště. Nejméně v jednom případě přijel k domu paní A.B. v osobním vozidle, zaparkoval jej před vjezdovými vraty k domu a z vozidla po dobu několika minut sledoval paní A.B. na zahradě domu do té doby, než si jej všimla a vrátila se zpět do domu. Opakovaně ji telefonicky kontaktoval, volala jí i matka jejího manžela, všechny tyto skutečnosti paní A.B. vždy nahlásila na Policii ČR.

Poté, co došlo k zásahu Policie ČR v domě paní A.B. a manžel byl z domu vykázán, začala Policie ČR celou věc prošetřovat. Bylo zahájeno trestní stíhání manžela paní A.B. pro trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 odst. 1, odst. 2 písm. d) tr. zákoníku. V rámci přípravného řízení byly zpracovány znalecké posudky na paní A.B. i jejího manžela, vyslechnut byl manžel i paní A.B., jejich dospělé děti, několik sousedů z okolí společného obydlí i bývalý partner jejich dcery, který po krátkou dobu do společného obydlí paní A.B. docházel. Byly získány listinné důkazy, zejména lékařská zpráva od ošetřující psychiatricky paní A.B., zpráva z intervenčního centra, jehož pomoc paní A.B. vyhledala, založeny byly veškeré návrhy paní A.B. na rozvod manželství i jejich zpětvzetí, k čemuž došlo v průběhu manželství celkem v pěti případech. Ze spisového materiálu vyplynulo, že paní A.B. vypovídala v rámci přípravného řízení celkem sedmkrát nejen o podrobnostech ohledně společného soužití s manželem, ale také o chování manžela poté, co byl ze společného obydlí na základě postupu Policie ČR vykázán.

Manžel paní A.B. se v průběhu přípravného řízení stejně jako v rámci hlavního líčení hájil zejména tím, že se sice jeho vztah s manželkou navenek může zdát zvláštní, když ona jemu říkala „vole“ a on jí „krávo“, nicméně nikdy svoji manželku neuhodil, ani jí jinak fyzicky nikdy neublížil. Dával jí dostatek finančních prostředků, nakoupil zařízení do jejího domu, svoji manželku žádným způsobem neomezoval. Popřel, že by jí vyhrožoval tím, že ji společensky znemožní v jejím zaměstnání či před jejími známými. Potvrdil, že manželku podezřívá z nevěry, avšak toto podezření bylo dle jeho názoru podloženo mimo jiné i upozorněními sousedů. Navíc se jednalo o opraváře, který do domu, kde s manželkou bydleli, jezdil pravidelně opravovat elektrické spotřebiče, byť tyto byly nové. Proto považoval takové jednání ze strany opraváře minimálně za zvláštní.

Paní A.B., která v rámci řízení před soudem vypovídala shodným způsobem jako v řízení přípravném a podrobně popsala průběh společného soužití s manželem, svoji výpověď u soudu zahájila větou, že ve společném soužití s manželem byly i hezké dny. Následně uvedla, že jejich soužití bylo problematické, ale dlouhodobě udržovala jejich soužití zejména kvůli dětem, proto se snažila manželovi ve všem vyhovět a doufala, že se jeho jednání k ní zlepší, což se však nestalo. Na konci jejich společného soužití již bylo toto zcela neúnosné, manželovy nadávky, výhrůžky a podezřívání v podstatě nepřestávaly.

Znalec, který zpracovával znalecký posudek ohledně manžela paní A.B., uvedl, že u něj konstatoval poruchy osobnosti, které se projevují nepříznivými povahovými rysy, nicméně nezjistil, že by trpěl duševní poruchou v podobě psychózy, či že by jeho rozpoznávací a ovládací schopnosti byly jakkoliv sníženy. Znalkyně, jež zpracovávala znalecký posudek ohledně paní A.B., se vyjádřila v tom smyslu, že paní A.B. líčí události, které fakticky prožila. Mimo jiné ve svém znaleckém posudku uvedla, že dle jejího názoru závažnost psychického násilí není s ohledem na důsledky tak vysoká jako je nebezpečnost fyzického týrání.

V průběhu hlavního líčení byli rovněž vyslechnuti další svědci, kteří se vyjadřovali ke konkrétním incidentům, ke kterým mezi paní A.B. a jejím manželem docházelo. Svědci však popisovali pouze jednotlivé střípky jejich soužití. V řadě případů se jednalo spíše o drobnosti, kterým nebyli svědci přítomni, pouze jim je paní A.B. vyprávěla, rovněž popisovali situace, kdy je paní A.B. osobně vyhledala u nich doma např. na boso či v lehkém domácím oblečení s tím, že musela z domu odejít, neboť je doma zle. Přesto, že jí tito svědci opakovaně nabádali k tomu, aby se se svým manželem rozvedla, připustila paní A.B., že sice opakovaně žádost o rozvod podala, ale nakonec návrh vždy vzala zpět, neboť jí bylo manžela líto. Sousedé paní A.B. popisovali jako dobrosrdečnou až měkkošrdečnou ženu.

Trestní soud po podrobně provedeném dokazování shledal manžela paní A.B. vinným trestným činem týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 odst. 1, odst. 2 písm. d) tr. zákoníku, jehož se dopouštěl zejména tím, že paní A.B. psychicky týral - kontroloval jí poštovní zásilky i mobilní telefon, vulgárně jí nadával, neustále ji podezříval z nevěry, vyhrožoval jí fyzickou likvidací i poškozením domu, stejně jako tím, že ji v očích jejích známých a kolegů ze zaměstnání znemožnil. Manželovi byl soudem uložen podmíněný trest odnětí svobody v trvání dvou let s odkladem na zkušební dobu v trvání čtyř let a dále ochranné léčení psychiatrické v ambulantní formě. Toto rozhodnutí následně nabylo právní moci.

Na popsaném případě je zajímavá celá řada okolností, které bych na tomto místě ráda zdůraznila.

Jedná se jednak o skutečnost, že manžel paní A.B. byl v daném případě pravomocně odsouzen pro trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 tr. zákoníku pro jednání, které mělo charakter čistě psychického týrání, nikoliv týrání fyzického. Z popsaného je patrné, že i psychické násilí je možné za určitých okolností v rámci trestního řízení pachateli prokázat. A to i přesto, že již z logiky věci je toto hůře prokazatelné než fyzické násilí, které po sobě zanechává viditelné stopy po těle v podobě modřin, šrámů, krvavých stop, zlomenin, vnitřních zranění a dalších omezení, příp. rozbitých předmětů či roztrhaného oblečení. Z popsaného příběhu je zřejmé, že v případě komplexního a detailního zajištění důkazních prostředků již v průběhu přípravného řízení, vč. podrobného výslechu poškozené, je možné získat dostatek důkazů, aby mohla být vina pachateli domácího násilí prokázána, byť ji tento zcela popírá. Z uvedeného je rovněž patrné, že argumenty v podobě toho, že skutková podstata trestného činu týrání osoby žijící ve společné domácnosti se vztahuje pouze na týrání fyzické, jsou liché, což nejen uvádí výslovně komentář k trestnímu zákoníku, ale i soud v daném případě posoudil situaci tak, že dlouhodobé psychické násilí naplňuje znaky trestného činu dle § 199 tr. zákoníku, zejména znak „týrání“, a to s ohledem na dlouhodobou judikaturu, která vykládá pojem týrání jako zlé nakládání, pod které je možné podřadit i psychické týrání.

Další bezesporu pozitivní skutečností v popsaném příběhu je fakt, že také příslušníci Policie ČR využili nakonec všech svých pravomocí, které jim zákon poskytuje, k ochraně paní A.B. jako ohrožené osoby, včetně vykazání násilné osoby. Praxe ukazuje, a to je patrné i v popsaném případě, že příslušníci Policie ČR jsou dlouhodobě méně ochotni využívat institutu vykazání v případech, kde nemají možnost přímo na místě činu vnímat důsledky fyzického napadání a týrání ze strany pachatele. Přestože z úředních záznamů v popsaném příběhu vyplývá, že na místo činu vyjízděly hlídky Policie ČR opakovaně, nikdy na místě činu nebyly patrné stopy po fyzickém násilí. Paní A.B. si sice stěžovala na psychický teror ze strany manžela, ale teprve v případě posledního incidentu, při kterém paní A.B. volala Policii ČR, příslušníci zasahující hlídky přistoupili k vykazání manžela paní A.B. V praxi se lze často setkat s tím argumentem, že Policie ČR odmítla pachatele partnerského násilí vykázat s tím, že vykázat je možné pouze v případě brutálního fyzického násilí, které se opakuje a u kterého příslušníci Policie ČR zasahují opakovaně. Dle mého názoru zákon o Policii ČR, který svěříl policistům pravomoc vykázat ze společného obydlí násilnou osobu, rozhodně nekoncepjuje

institut vykázání tak, že vykázání není na místě v případech psychického teroru či v případech lehkého fyzického násilí. Pokud je situace vyhodnocena jako případ domácího násilí, pak není dle mého názoru v pořádku, pokud Policie ČR vyhodnotí situaci jako pro oběť násilného jednání nebezpečnou, avšak současně odmítne využít preventivního opatření v podobě vykázání s odkazem na to, že na místě příslušníci Policie ČR nezasahovali opakovaně či se nejedná o vážné fyzické násilí. Z popsaného případu je patrné, že využití institutu vykázání pomohlo celou situaci zklidnit, a byť manžel paní A.B. vykázání důsledně nedodržel, paní A.B. byl vytvořen prostor na to, aby nabrala sílu k hledání řešení své situace. Institut vykázání tak zapůsobil jako preventivní opatření, které má přispět k vytvoření prostoru pro hledání vhodného řešení násilného vztahu, tedy přesně tak, jak je koncipováno.

V souvislosti s využitím institutu vykázání je třeba upozornit i na tu skutečnost, že informace o situaci v domácnosti paní A.B. byla zasahujícími příslušníky Policie ČR předána také intervenčnímu centru, které paní A.B. samo iniciativně kontaktovalo a postupně byla zahájena užší spolupráce paní A.B. s intervenčním centrem, které mimo jiné pomohlo se sestavením návrhu na vydání předběžného opatření podle § 76b OSŘ. Kromě toho, že paní A.B. dostala možnost promluvit si o své situaci s odborníky, kteří jí pomohli se zklidnit a ukázali jí možnosti, jak při řešení situace postupovat, pracovníci intervenčního centra později sepsali zprávu pro orgány činné v trestním řízení o tom, jak kontakt s paní A.B. v průběhu týdnů probíhal, o jakých skutečnostech paní A.B. s pracovníky intervenčního centra hovořila, jaké mělo chování jejího manžela na ni dopad a jaké možnosti a služby jí byly ze strany intervenčního centra nabídnuty, resp. poskytnuty. Tato zpráva se stala součástí trestního spisu a rovněž jedním z listinných důkazů, se kterými se soud v rámci trestního řízení seznámil.

Za zmínku stojí také otázka předběžného opatření podle § 76b OSŘ, kdy byl nejprve návrh na vydání předběžného opatření ze strany soudu zamítnut s tím, že předběžné opatření je mimořádným prostředkem, který je na místě pouze v těch případech, kdy hrozí nebezpečí z prodlení a je třeba zatímní úpravy poměru účastníků. V daném případě však dle soudu paní A.B. v návrhu popisovala konfliktní situace po celou dobu společného soužití se svým manželem, zejména v posledních třinácti letech. Nebylo tedy ze strany paní A.B. osvědčeno, že je vážným způsobem ohrožen její život, zdraví, svoboda nebo lidská důstojnost, když negativní chování manžela vůči paní A.B. trvá nejméně po dobu posledních třinácti let. S tímto názorem soudu prvního stupně se neztotožnil odvolací soud, který návrhu na vydání předběžného opatření podle § 76b OSŘ vyhověl s tím, že je sice pravdou, že konfliktní průběh společného soužití trvá již řadu let, nicméně tato situace v určitý okamžik vyvrcholila, když

jednání manžela paní A.B. dosáhlo takové intenzity, že tato přivolala Policii ČR, která následně vykávala manžela ze společného obydlí. Z uvedeného je patrné, jak důležité je zpracovat srozumitelně a kvalitně návrh na vydání předběžného opatření podle § 76b OSŘ, neboť soud je povinen o tomto rozhodnout bezodkladně, nejpozději však do 48 hodin. Nemá tedy časový prostor proto, aby mohl hlouběji zkoumat okolnosti daného případu a oprávněnost podaného návrhu. Současně je třeba konstatovat, že odůvodnění obsažené v původním rozhodnutí o zamítnutí návrhu na vydání předběžného opatření svědčí o neznalosti problematiky domácího násilí. Jak je v této práci na různých místech zdůrazněno, jedním ze zásadních charakteristik případů DN je skutečnost, že se jedná o násilí na pokračování, které trvá řadu měsíců, a čím déle trvá, tím je pro oběti domácího násilí těžší se z násilného vztahu odpoutat. Ve světle uvedeného se tak argumentace soudu vybudovaná na faktu, že sama paní A.B. uvádí, že konfliktní situace v jejím soužití s manželem trvají již déle než třináct let, pročež není dle názoru soudu v tomto konfliktním soužití spatřována naléhavost, pro kterou by bylo nutné upravit poměry účastníků formou předběžného opatření, jeví jako nepochopení problematiky domácího násilí a podstaty institutu předběžného opatření dle § 76b OSŘ.

Dalším zajímavým aspektem, který je možné v tomto případě dokumentovat, je skutečnost, že sama poškozená paní A.B. byla v průběhu celého trestního řízení k předmětné věci vyslychána celkem v sedmi případech v rámci přípravného řízení a následně jednou v rámci řízení před soudem. Je obecně známou skutečností, že opakované výslechy poškozeného v rámci trestního řízení přispívají významným způsobem k jeho sekundární viktimizaci. Současně je však ve fázi trestního řízení třeba poškozeného nejméně ve dvou případech vyslechnout – jednak v rámci přípravného řízení, kde jsou sbírány podklady pro to, aby bylo případně zahájeno trestní stíhání pachatele a jednak v řízení před soudem, když hlavní líčení je ovládáno zásadou ústnosti a přímosti, tzn. soud rozhoduje na základě důkazů, které jsou prováděny přímo před ním (soud má možnost bezprostředně vidět provádění všech důkazů, na jejichž základě se o daném skutku rozhoduje). Oběti zvláště v případech domácího násilí často nerozumí tomu, proč mají opětovně ve věci vypovídat, když již nejméně v jednom případě před orgány činnými v trestním řízení o průběhu svého soužití s násilným partnerem vypovídaly. V tomto ohledu je srozumitelné vysvětlení průběhu trestního řízení a zásady ústnosti i bezprostřednosti ze strany soudu velmi podstatné. Sama jsem se opakovaně setkala v praxi s tím, že nevhodně podané poučení poškozené vedlo k tomu, že tato s ohledem na svoje postavení osoby blízké ve vztahu k pachateli partnerského násilí (např. v situacích, kdy

manželství není doposud pravomocně rozvedeno) odmítla vypovídat s tím, že již nechce o průběhu jejich soužití více hovořit. Soud měl k dispozici pouze částečnou výpověď poškozené učiněnou v rámci přípravného řízení, v některých případech neměl k dispozici žádnou procesně použitelnou výpověď poškozené z přípravného řízení, neboť v jeho rámci byla poškozená vyslechnuta pouze formou procesně nepoužitelného úředního záznamu, a soudu tak nezbylo než obžalovaného zprostit viny za žalovaný skutek, neboť neměl dostatek důkazů pro rozhodnutí o vině pachatele. Situace ohledně charakteru úředních záznamů jako důkazního materiálu se významně proměnila novelou trestního řádu č. 459/2011 Sb. účinnou ke dni 1.1.2012. Nově platí, že dle § 211 odst. 6 tr. řádu lze se souhlasem státního zástupce a obžalovaného v hlavním líčení číst i úřední záznamy o vysvětlení osob a o provedení dalších úkonů ve smyslu § 158 odst. 3, odst. 5 tr. řádu. Je však nutné poukázat na fakt, že k tomuto kroku může soud přistoupit pouze v těch případech, kdy s tímto postupem projeví souhlas státní zástupce i obžalovaný. Dá se tudíž očekávat, že v případech, kdy poškozená podrobně v rámci přípravného řízení vypoví pouze formou úředního záznamu o průběhu násilného vztahu, odmítne obžalovaný udělit souhlas s tím, aby byl úřední záznam sepsaný o výslechu poškozené v rámci řízení před soudem použit. I přesto je novela, která umožní použít v rámci řízení před soudem i úřední záznamy o výpovědi osob pořízené v přípravném řízení, přínosem při rozhodování soudů.

K počtu výslechů, které v tomto konkrétním případě poškozená absolvovala, nutno podotknout, že se nejedná o výjimečnou situaci. Řada obětí domácího násilí podstupuje opakované výslechy v rámci přípravného řízení, což jejich situaci výrazným způsobem komplikuje, neboť to oběti nutí vzpomínat na zážitky, které by nejráději ze své paměti zcela vymazaly. V popisovaném případě je nutno konstatovat, že poškozená navštívila Policii ČR tolikrát, neboť v některých případech vypovídala ohledně nejnovějších incidentů, ke kterým docházelo i poté, co byl manžel paní A.B. ze společného obydlí vykázán. Je rovněž velmi podstatné, aby oběť pochopila, proč jsou případná opakování výslechů pro orgány činné v trestním řízení podstatné, že se nejedná o jakousi svévoli orgánů činných v trestním řízení, ale o procesní postup, který je nutné z různých důvodů dodržet. Nicméně vysvětlení těchto okolností se v praxi v rámci soudního řízení objevuje jen velmi zřídka. Častěji se setkáváme s tím, že soudce poučující oběť o povinnosti svědčit pouze trvá na odpovědi poškozené, zda bude v rámci řízení před soudem vypovídat či nikoliv, aniž by této, byť jednou větou, vysvětlil, proč tomu tak je a z jakého důvodu na její výpovědi trvá.

V popsaném případě paní A.B. v rámci řízení před soudem opětovně vypovídala, velmi podrobně se vyjádřila k průběhu a okolnostem svého soužití s manželem. Dokonce ani nevyužila v řízení před soudem jeden z institutů ochrany poškozených v podobě možnosti žádat o to, aby byl její výslech jako poškozené proveden v nepřítomnosti obžalovaného. Jak je výše uvedeno, jedná se o možnost, na kterou poškozeným nevzniká automaticky nárok. Pokud jej chce svědek využít, je tedy vhodné soud o to požádat předem, přičemž tento rozhodne, zda umožní poškozené výpověď v nepřítomnosti obžalovaného či nikoliv. V daném případě této možnosti poškozená nevyužila. Je otázkou, zda tomu bylo proto, že před svým manželem vypovídat chtěla, či jí jeho přítomnost v jednací síni nevadila, nebo o této možnosti ani nevěděla. V této souvislosti je dle mého názoru na uvážení soudu, zda by v konkrétních vybraných případech poté, co se soudce seznámí s obžalobou a spisovým materiálem, nebylo vhodné oběť, která je předvolávána k hlavnímu líčení, o této možnosti předem v rámci předvolání k hlavnímu líčení informovat, stejně jako jsou svědci informováni v předvolání na možnost zajištění bezbariérového přístupu do soudní budovy.

Na tomto konkrétním případě jsem se pokusila demonstrovat využití konkrétních institutů v praxi, vč. toho, jaké důsledky jejich vhodné, stejně jako nevhodné uplatňování může mít. Jedná se o skutečnosti, které si často orgány činné v trestním řízení neuvědomují. A to nejen z důvodu neznalosti či malé zkušenosti s touto problematikou, ale také proto, že vnímají pouze tu část trestního řízení, v jejímž rámci se aktuálně angažují. Neuvědomí si, že oběti samy prochází celým trestním řízením, a nikoliv pouze konkrétním úsekem, např. přípravného řízení či hlavního líčení. Nehledě na tu skutečnost, že oběti prochází celým řízením v době, kdy prožily náročné životní situace a orgánům činným v trestním řízení jako zcela cizím subjektům musí o podrobnostech svého problematického soužití, na které by nejraději co možná nejdříve zapoměly, opakovaně vyprávět. V této souvislosti se domnívám, že kromě dobré znalosti předpisů upravujících trestní řízení a alespoň částečné znalosti problematiky domácího násilí je velmi důležité, aby orgány činné v trestním řízení přistupovaly k obětem partnerského násilí s pochopením. Lidský přístup spolu se zdravým selským rozumem dokáže často sám napovědět, co může být pro oběť partnerského násilí těžko zvládnutelná situace a jak je možné ji v takové fázi řízení pomoci. Takový přístup přitom přispěje nejen k minimalizaci dopadů sekundární viktimizace na oběť, ale také pomůže orgánům činným v trestním řízení při objasňování trestné činnosti.

7. Zákon o pomoci obětem trestných činů

7.1 Obecně

V souvislosti s problematikou obětí domácího násilí bych ráda upozornila i na projednávaný zákon o pomoci obětem trestných činů, jehož návrh byl dne 15.2.2012 projednán a schválen vládou České republiky, dne 18.12.2012 schválen Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR. V současné době je připraven k projednání na plénu Senátu Parlamentu ČR, přičemž byl ústavněprávním výborem Senátu Parlamentu ČR projednán a schválen dne 16.1.2013.

V souvislosti s tím, jak postupují práce na tomto zákonu, objevují se nejen kritici, kteří se vyjadřují k obsahu projednávaného zákona, ale také ti, kteří si kladou otázku, zda je vůbec třeba přijímat samostatný zákon o pomoci obětem trestných činů. Věřím, že přes rozsáhlou škálu kritiků nově navrhované právní úpravy panuje všeobecná shoda o tom, že právům obětí trestných činů na rozdíl od práv pachatelů trestné činnosti, kterými se právní teorie i praxe zabývá řadu let, není z dlouhodobého hlediska věnována dostatečná pozornost. Navíc v případě, že práva obviněného, resp. obžalovaného nejsou řádně v konkrétním případě dodržována v rámci trestního řízení, dochází ke zrušení konečného rozhodnutí ve věci nadřízenými orgány právě s poukazem na nedodržení práv pachatele v průběhu trestního řízení. S právy obětí trestných činů tomu tak není. Práva oběti, resp. poškozeného jsou v rámci českého právního řádu upravena pouze útržkovitě v rámci trestního řádu, kdy však není věnována zvláštní pozornost psychologickým aspektům práv poškozených, která jsou neméně důležitá,- např. právo na ochranu před sekundární viktimizací oběti či právo na lidskou důstojnost. Přitom řada obětí při hodnocení trestního řízení poukazuje na tu skutečnost, že pokud by se měly opětovně stát obětí trestného činu, tento by raději orgánům činným v trestním řízení vůbec nehlásily s ohledem na nevhodný postup orgánů činných v trestním řízení k jejich osobě, zejména nedostatek úcty a zachovávání lidské důstojnosti. S ohledem na uvedené se domnívám, že zakotvení práv obětí na lidskou důstojnost, šetrné zacházení v rámci trestního řízení a další práva související s ochranou obětí před jejich sekundární viktimizací je velmi důležitým krokem v jejich prosazování. Tento postup rozhodně nevnímám pouze jako formální, ale jsem přesvědčena, že zakotvení práva na ochranu před sekundární viktimizací obětí trestných činů přispěje také k jeho faktickému častému a správnému výkonu ve prospěch obětí trestných činů.

Otázkou zůstává, zda je třeba, aby tato práva byla zakotvena v samostatném zákoně, či by postačovala pouze odpovídající úprava trestního řádu, event. zavedení těchto práv do nového trestního řádu, jehož věcný záměr byl již v minulosti vládou schválen. Osobně upřednostňuji způsob, který byl již zvolen, tzn. úpravu práv obětí trestných činů v samostatném zákoně. Jednak z toho důvodu, že další novela trestního řádu zavádějící novou právní úpravu poškozeného v rámci trestního řízení by trestní řád zatížila a více znepřehlednila. Navíc práva, která jsou v současné době upravena v návrhu zákona o pomoci obětem trestných činů, nejsou pouze právy poškozeného tak, jak je vymezen v trestním řádu, ale také právy všech obětí trestných činů, bez ohledu na jejich postavení v trestním řízení. Také proto jsem toho názoru, že je na místě, aby byla práva obětí trestných činů upravena v samostatné právní normě, a nikoliv pouze jako úprava trestního řádu. Bylo by samozřejmě vhodné, aby chystaný zákon o pomoci obětem trestných činů sjednotil veškerou právní úpravu ohledně obětí trestných činů v České republice, tzn. nemělo by dojít pouze k útržkovité úpravě vedoucí k tomu, že úprava konkrétních práv obětí bude provedena na různých místech právního řádu. Pevně věřím, že dojde ke komplexní úpravě práv obětí trestných činů v nově přijímané úpravě (vč. peněžité pomoci poskytované obětem dle samostatného zákona), a vznikne tak odpovídající právní předpis, který práva obětí trestných činů upraví komplexně a důstojně. Je nyní na zákonodárném sboru, aby takto komplexní a vyspělou právní úpravu práv obětí trestných činů přijal a položil tak základ k důstojnému zacházení s oběťmi trestných činů.

Návrh zákona o pomoci obětem trestných činů je zaměřen jednak na rozšíření práv obětí trestných činů a pomoci, která je jim poskytována, a jednak na odstranění nedostatků implementace rámcového rozhodnutí Rady 2001/220/SVV ze dne 15.3.2001 o postavení obětí v trestním řízení.⁹³

7.2 Obecná ustanovení zákona

Návrh zákona ve svých úvodních ustanoveních vymezuje **pojmem oběti trestného činu**. Jedná se o fyzickou osobu, které byla nebo měla být způsobena trestným činem spáchaným na území České republiky majetková nebo nemajetková újma, příp. ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil. Z uvedené definice je patrné, že oběti domácího násilí

⁹³ Důvodová zpráva zákona o pomoci obětem trestných činů, obecná část, <http://eklep.vlada.cz/eklep/page.jsf?pid=KORN8KMJPPBK>, přečteno dne 24.4.2012

budou rovněž oběťmi ve smyslu navrhovaného zákona, pročež se na ně budou vztahovat ustanovení tohoto zákona. Návrh současně zavádí **pojem zvlášť zranitelné oběti** a navrhuje, aby do této skupiny obětí patřily právě také oběti domácího násilí, stejně jako oběti trestného činu nebezpečného pronásledování. Pro kategorii zvlášť zranitelných obětí je charakteristické, že tyto jsou zvláště náchylné k prohloubení svého stresu a zranění samotnou účastí v trestním řízení, např. při výslechu. Tyto oběti tak potřebují speciální opatření, aby nebezpečí další viktimizace bylo omezeno na minimum.⁹⁴ S ohledem na uvedené jsou skupině zvlášť zranitelných obětí přiznána zvláštní práva, která mají zamezit jejich sekundární viktimizaci.

Návrh zákona definuje dále základní zásady, které by měly být uplatňovány při práci s oběťmi trestných činů obecně a které mají význam zejména pro interpretaci a aplikaci jednotlivých ustanovení zákona. Mezi tyto **zásady**⁹⁵ se řadí:

- **presumpce statusu oběti;**⁹⁶
- **zásada respektování osobnosti oběti, zejména její důstojnosti;**⁹⁷
- **zásada individuálního přístupu k oběti;**⁹⁸
- **zásada srozumitelného poučování o právech oběti;**⁹⁹
- **zásada ochrany osobních údajů obětí;**
- **zásada, že se zvlášť zranitelnými oběťmi mohou přicházet do styku pouze ti příslušníci policie a policejních orgánů, kteří mají zvláštní průpravu pro zacházení s těmito oběťmi.**¹⁰⁰

⁹⁴ Ibidem, str. 50

⁹⁵ viz § 3 základní zásady návrhu zákona o pomoci obětem trestných činů

⁹⁶ Tato zásada je vybudována na principu, že je třeba vycházet z toho, že na osobu, která se cítí být obětí, je třeba jako na oběť pohlížet, pokud nevyjde najevo opak (jedná se o jakousi dobu presumpce nevinny, která je definována v rámci trestního řádu pro postavení osob, proti kterým je vedeno trestní stíhání) – viz důvodová zpráva zákona o pomoci obětem trestných činů, obecná část, <http://eklep.vlada.cz/eklep/page.jsf?pid=KORN8KMJPPBK>, přečteno dne 24.4.2012, str. 52

⁹⁷ Cílem je zamezit tomu, aby orgány činné v trestním řízení bagatelizovaly újmu oběti trestného činu, příp. zdůrazňovaly podíl oběti na trestném činu, v případech obětí domácího násilí je zejména snahou eliminovat prohlášení o tom, že situace oběti domácího násilí nemůže být tak vážná, když s pachatelem dlouhodobě žije, či si za násilí ve vztahu může oběť sama, neboť pachatele k takovému jednání vyprovokovala apod.

⁹⁸ Tato zásada se zaměřuje zejména na to, aby orgány činné v trestním řízení přistupovaly k obětem individuálně, dle konkrétních potřeb jednotlivých obětí, které bývají často odlišné s ohledem na jejich zázemí, možnosti apod.

⁹⁹ Jak již bylo výše uvedeno, aby mělo poučení pro oběť význam a tato byla schopna práva, o kterých je poučována, rovněž vykonávat, je třeba, aby tato jí byla vysvětlena srozumitelně, a to i opakovaně různými orgány činnými v trestním řízení.

¹⁰⁰ Tato zásada je projevem skutečnosti, že jsou určité typy obětí, které jsou náchylnější k utrpění sekundární viktimizace ze strany orgánů činných v trestním řízení, pročež je třeba těmto obětem zajistit speciální zacházení.

7.3 Práva obětí trestných činů

Návrh zákona dále upravuje podrobněji následující práva obětí trestných činů: (a) právo na právní a jinou pomoc, (b) právo na informace, (c) právo na peněžitou pomoc, (d) právo na ochranu soukromí, (e) právo na ochranu před druhotnou újmou.

Ad (a) právo na právní a jinou pomoc

Návrh zákona počítá s poskytováním psychologické, sociální a právní pomoci (jednak v podobě právního poradenství a jednak v podobě právního zastoupení), a to ve formě pomoci okamžité, tedy takové, která je poskytována po spáchání trestného činu, avšak před tím, než je zahájeno přípravné řízení trestní, jakož i ve formě pomoci v průběhu celého trestního řízení.

Pokud se jedná o oběť, u které je dána skutečná potřeba pomoci, a jedná-li se o zvlášť zranitelnou oběť, oběť úmyslného trestného činu s následkem těžké újmy na zdraví nebo smrti anebo jinou oběť, která osvědčí, že nemá dostatek prostředků, aby si služby okamžité pomoci hradila ze svých prostředků, je jí tato pomoc poskytována na základě žádosti bezplatně.

Z uvedeného je patrné, že návrh zákona počítá s tím, že i oběti domácího násilí jako zvlášť zranitelné oběti mohou žádat o poskytnutí bezplatné okamžité pomoci, ať již psychologického, sociálního či právního charakteru.

Ad (b) Právo na informace

Návrh zákona se podrobným způsobem zabývá také tím, na jaké informace a v jakých fázích řízení mají oběti všech trestných činů právo, včetně vymezení subjektů, které jsou povinny konkrétně popsané informace obětem sdělit na základě žádosti, či bez žádosti.

Tato ustanovení reflektují mimo jiné i požadavek výše zmiňované Mezinárodní příručky, dle které poskytnutí konkrétních informací je pro oběti trestných činů často klíčové. V různých stádiích řízení však potřebuje oběť trestného činu různé informace, jak týkající se jejich obsahu, tak jejich rozsahu, pročež je toto podrobně upraveno návrhem zákona. Současně tato ustanovení navazují a doplňují poučovací povinnost všech orgánů činných v trestním řízení tak, jak je vymezena i v trestním řádu.

Ad (c) Právo na peněžitou pomoc

Ustanovení, která upravují otázku peněžité pomoci, přebírají, až na drobné změny vyplývající z praxe, současnou právní úpravu peněžité pomoci poskytované obětem trestných činů na základě samostatného zákona č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, v platném znění. Mimo jiné dochází k navýšení částek, které mohou být obětem trestné činnosti poskytnuty, nově je zavedena rovněž peněžítá pomoc určená obětem sexuálního násilí, která je účelově vázána na čerpání psychoterapeutických služeb.

Ad (d) Právo na ochranu soukromí

Cílem návrhu zákona v této oblasti je jednak zajištění toho, že osobní údaje oběti nebudou shromažďovány v širším rozsahu, než je nezbytně nutné, a jednak úprava režimu u takových osobních údajů obětí, u kterých není nutné, aby byly přímo součástí spisu, např. údaj o bydlišti oběti či telefonickém kontaktu.

Ad (e) Právo na ochranu před druhotnou újmou

Návrh zákona se rovněž věnuje otázce ochrany obětí trestných činů před druhotnou újmou. Tato otázka byla dosud řešena pouze formou několika málo institutů uvedených v rámci trestního řádu a zdaleka nebyla v praxi využívána v takovém rozsahu, v jakém by si zasloužila. Navíc řada opatření na ochranu obětí trestných činů před sekundární viktimizací byla zcela neformálního charakteru, aniž by byla v jakémkoliv právním předpise zakotvena, blíže specifikována a zakládala povinnost orgánů činných v trestním řízení taková opatření respektovat a zejména v praxi aplikovat. Využití takových opatření bylo tedy spíše otázkou citu a vůle jednajících osob, rozhodně ne jejich povinností. Tento přístup by se tedy měl v případě přijetí návrhu zákona změnit.

Mezi tato opatření patří **zabránění přímého kontaktu mezi obětí a podezřelou osobou**. V případě, že se jedná o zvlášť zranitelnou oběť a nevylučuje to povaha prováděného úkonu, jsou orgány činné v trestním řízení takové žádosti oběti povinny vyhovět. Takto zakotvená povinnost orgánů činných v trestním řízení je zcela nová. I v případě, že by povaha prováděného úkonu neumožnila, aby došlo k zabránění přímého kontaktu mezi obětí a osobou podezřelou (např. v případě provádění procesního úkonu konfrontace), jsou orgány činné v trestním řízení povinny učinit taková opatření, aby se oběť do kontaktu s osobou podezřelou

nedostala před započítáním úkonu ani po jeho skončení. Jedná se o zcela novou povinnost stanovenou orgánům činným v trestním řízení, kdy doposud pouze v rámci řízení před soudem mohl předseda senátu provést výslech poškozeného v nepřítomnosti obžalovaného, ale pro žádné jiné orgány činné v trestním řízení tato povinnost stanovená nebyla. Současně ani soud neměl povinnost takovýmto způsobem postupovat, vždy se jednalo pouze o možnost.

Další opatření v této oblasti jsou spojena s podáváním vysvětlení a výslechem oběti. Je výslovně stanoveno, že **otázky intimního charakteru je možné oběti klást pouze v těch případech, kdy je to nezbytné** pro objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení, a to vždy zvlášť šetrným a obsahově vyčerpávajícím způsobem tak, aby výslech oběti nebylo nutné provádět znovu. Navíc oběť má právo kdykoliv proti zaměření otázek podat námitky, které se v případě nevyhovění zaznamenávají v protokolu o provedení výslechu oběti. Jedná se o zcela nové opatření. V praxi je stále možné setkat se s tím, že oběti domácího násilí jsou kladeny obhájcem obviněného, příp. samotným obviněným otázky týkající se intimní minulosti oběti, které s projednávanou trestnou činností nijak nesouvisí. Jedná se často pouze o způsob, kterak oběť ukázat v nelichotivém světle, příp. ji „rozhodit“ při podávání svědecké výpovědi. Doposud bylo pouze na orgánech činných v trestním řízení, zda takový charakter výslechu budou tolerovat či nikoliv. V praxi však takový průběh výslechu nebyl ze strany orgánů činných v trestním řízení usměrňován tak, aby probíhal v duchu respektování osobnosti oběti trestného činu.

Dále je v souvislosti s výslechem oběti stanoveno **právo oběti žádat, aby byla vyslechnuta osobou stejného nebo opačného pohlaví**, přičemž této žádosti je v případě zvlášť zranitelné oběti třeba vyhovět vždy, pokud tomu nebrání závažné důvody. Jedná se o postup, který je již v současné praxi respektován. Přesto záleží jeho využití vždy pouze na empatickém přístupu konkrétních osob, příp. na personálním obsazení dotčeného orgánu činného v trestním řízení.

Návrh zákona se zabývá i **dalšími opatřeními v rámci výslechu zvlášť zranitelných obětí**, jimž by měl být poskytnut vyšší standard práv. Zdůrazňuje zejména nutnost při výslechu postupovat obzvláště citlivě a s ohledem na konkrétní okolnosti, které činí oběť zvlášť zranitelnou. Výslech takovéto oběti by měl být vždy prováděn osobou k tomu speciálně vyškolenou. Výslech zvlášť zranitelné oběti by se měl konat co nejdříve po spáchání trestného činu a takovým způsobem, aby nemusel být později opakován. Je-li třeba učinit další výslech oběti, pak by jej v rámci stejného orgánu měla činit zásadně stejná osoba. Dalším opatřením ve vztahu ke zvlášť zranitelným obětem je opatření, které má zabránit

vizuálnímu kontaktu s osobou podezřelou, pokud si to oběť přeje, např. za využití audiovizuální techniky.

Právo na ochranu před druhotnou újmou by mělo být rovněž realizováno ve formě **práva na doprovod důvěrníka**. V současné době trestní řád zná institut zmocněnce, kterým může být poškozený v rámci trestního řízení zastupován. Vedle této pozice je zaváděn institut důvěrníka, kterým může být i osoba blízká. Zatímco zmocněnec je vnímán spíše jako osoba poskytující právní pomoc poškozenému v rámci trestního řízení, hlavním úkolem důvěrníka by mělo být poskytování psychické podpory. Proto je také stanoveno, že vyloučit důvěrníka z účasti na konkrétním úkonu lze jen zcela výjimečně. Pokud k tomuto kroku dojde, je nutné oběti umožnit, aby si zvolila důvěrníka jiného.

V neposlední řadě návrh zákona počítá se zavedením **institutu prohlášení oběti o následcích trestného činu**, což je institut známý ze zahraničí pod pojmem „victim impact statement“. Cílem tohoto prohlášení je umožnit oběti, aby se vyjádřila sama k dopadům trestného činu na svoji osobu a život. Jedná se o institut, který do velké míry umožňuje oběti způsobem, který si sama zvolí, seznámit orgány činné v trestním řízení s dopadem trestného činu tak, aby také orgány činné v trestním řízení získaly představu o tom, jaké důsledky trestný čin na oběť měl, a to přímo od ní, nikoliv zprostředkovaně. Takovéto informace mohou pomoci soudu např. při rozhodování o ukládání trestu pachateli či při rozhodování o nároku oběti na náhradu škody. Psychologové současně zdůrazňují, že se jedná o prostředek, jenž může pomoci oběti při vyrovnávání se s trestným činem. Pachateli umožňuje uvědomit si důsledky svého jednání ve vztahu k třetí osobě. Toto prohlášení by dle návrhu zákona bylo možné učinit i písemně a soud by jej mohl v rámci řízení využít jako listinný důkaz. Prostřednictvím tohoto prohlášení se tak dostává oběti prostor vyjádřit se k celému skutku nikoliv pouze formou výpovědi, jejímž cílem je objasnit okolnosti spáchání trestného činu a oběti tudíž není poskytnut širší prostor na to, aby se mohla vyjádřit k dopadům trestného činu na svoji osobu. Přitom komplexnější vyjádření oběti může poskytnout soudu jiný úhel pohledu na projednávanou trestní věc.

7.4 Závěr

Z výše uvedeného je patrné, že návrh zákona o pomoci obětem trestných činů v části týkající se obětí trestných činů a jejich práv zakotvuje právně základní zásady práce s oběťmi trestných činů, jakož i práva, která oběti trestných činů doposud nemají přiznána, příp. tato nejsou v žádném právním předpise doposud výslovně zakotvena. V případě, že bude zákon přijat, bude bezesporu přínosem pro oběti trestných činů, tedy i pro oběti domácího násilí, které ve smyslu tohoto návrhu budou zvláště zranitelnými oběťmi. Obětem domácího násilí by se v rámci trestního řízení mělo poprvé dostat zvláště šetrného přístupu tak, aby bylo v plném rozsahu realizováno mimo jiné i právo na ochranu před druhotnou újmou, jejíž projevy jsou často oběťmi domácího násilí pociťovány. Pro příslušníky orgánů činných v trestním řízení je často těžké pochopit chování obětí domácího násilí, a to mimo jiné vzhledem k specifickému charakteru domácího násilí. I s přihlédnutím k uvedenému je možné považovat návrh zákona na pomoc obětem trestných činů za další pokrok v legislativě týkající se obětí domácího násilí, kterým při respektování a zachování výše uvedených zásad může přinést velkou úlevu.

8. Témata k zamyšlení do budoucna

V této závěrečné části své práce bych ráda upozornila na několik otázek, které v souvislosti s problematikou domácího násilí považuji za zásadní.

Fenomén domácího násilí je téma, kterým se Česká republika zabývá ve srovnání s jinými evropskými zeměmi relativně krátkou dobu. Jak jsem již výše uváděla, teprve v průběhu 90. let začala být tématu domácího násilí věnována ze strany zejména neziskových organizací větší pozornost. Do té doby bylo opředeno řadou mýtů a oběti domácího násilí byly odsunuty zcela na okraj zájmu společnosti. Mezi pracovníky orgánů činných v trestním řízení bylo možné slyšet názor, že fakticky žádné domácí násilí neexistuje a že je zcela v pořádku, pokud si partner doma zjedná pořádek. Ba co více – že je čistě jeho soukromou věcí, jakým způsobem tak učiní. S tímto názorem je bohužel možné setkat se i dnes. Na druhé straně obrovský podíl obětí domácího násilí, které opakovaně v minulosti i v současnosti vyhledávaly a vyhledávají pomoc v poradnách Bílého kruhu bezpečí i dalších neziskových organizacích, ukazuje na skutečnost, že rozhodně nejde o okrajový fenomén. A je tedy nutné věnovat této problematice dostatečnou pozornost. Ostatně právě velký podíl obětí domácího násilí na celkovém počtu obětí trestných činů, které vyhledaly pomoc v poradnách Bílého kruhu bezpečí, vedl k vytvoření Aliance proti domácímu násilí a k zahájení prací na změně přístupu, ale také legislativy v dané oblasti.

Pokrok, který je možné za posledních několik let v této oblasti vnímat, je obrovský. Můžeme vyzdvihnout změny v oblasti průzkumů veřejného mínění, které ukazují, že počet osob, které mají povědomí o problematice domácího násilí, se zvyšuje. Dále také přijetí nové právní úpravy, jež zaujímá nejen represivní přístup ve vztahu k pachateli domácího násilí, ale zaměřuje se na ochranu oběti, jakož i na interdisciplinární spolupráci v této oblasti. Významnou změnou je vybudování sítě intervenčních center, která jsou podporována ze strany státu a která nabízí kvalifikovanou pomoc obětem domácího násilí. Nezanedbatelná je i dlouhodobá práce neziskových organizací, ale také s relativně novou právní úpravou související masivní proškolení týkající se zejména příslušníků Policie ČR. Toto proškolení se zabývá problematikou domácího násilí, včetně zavedení nové skutkové podstaty trestného činu nebezpečného pronásledování, které postihuje často se objevující chování pachatelů domácího násilí ve vztahu k jeho obětem poté, co je násilný vztah ukončen. V neposlední řadě je významným pokrokem také ta skutečnost, že zákon, jenž by měl upravit

pomoc obětem trestných činů, tzn. i obětem domácího násilí, o kterém se dlouhou dobu pouze hovořilo, začíná získávat zcela konkrétní podobu a v současné době prochází legislativním procesem. Věřím, že z mé práce je pokrok, který byl v této oblasti za poslední roky učiněn, jednoznačně patrný.

Přesto je možné pojmenovat oblasti, které v problematice domácího násilí doposud vyřešeny nejsou, byť si zaslouží pozornost. Patří mezi ně rozhodně otázka pomoci konkrétním cílovým skupinám, jako jsou nezletilé děti, muži jako oběti domácího násilí, senioři, a problematika transgeneračního násilí, ale také řada procesních otázek, které nejsou prozatím uspokojivě upraveny. Na tomto místě bych se ráda zaměřila na několik vybraných témat.

Za prvé je to **problematika nezletilých dětí v rodinách s domácím násilím, otázka styku nezletilého dítěte s násilným rodičem, jakož i svěřování nezletilých v těchto rodinách do střídavé péče**. Co se této problematice týká, již výše je konstatováno, že nezletilé děti jsou v takovýchto případech ať již přímými či sekundárními oběťmi domácího násilí. Přesto praxe ukazuje, že tyto děti jsou bez ohledu na chování násilného partnera svěřovány do střídavé péče obou rodičů, tzn. jak oběti, tak pachatelů domácího násilí, eventuálně je nařizován široký styk nezletilého dítěte s násilným partnerem, v některých případech i v rozporu s vůlí dítěte.

Taková rozhodnutí opatrovnických soudů vypovídají o jednoznačném nepochopení problematiky domácího násilí. Násilní partneři se v těchto případech často odvolávají na to, že jako rodiče mají právo vidět své nezletilé děti a být s nimi v kontaktu. Toto právo je přitom povyšováno nad právo dítěte, ač nárok dítěte na styk s rodičem je právem, a nikoliv povinností. Není ani výjimkou, že oběti domácího násilí souhlasí pod nátlakem svého násilného partnera s tím, že dítě bude svěřeno do střídavé péče, jenom proto, aby byla soudní řízení co nejdříve ukončena a oběti mohly začít, pokud možno, normálně fungovat. Za takovéto situace svěření dítěte do střídavé péče v podstatě znamená, že je pachatelů partnerského násilí dán nástroj, jakým může i nadále oběť terorizovat, neboť je díky takovému rozhodnutí v častém kontaktu s otcem nezletilého dítěte, tzn. pachatelem partnerského násilí. Jeden z efektů odchodu oběti domácího násilí od násilného partnera a tím ukončení nefunkčního vztahu je tak zcela narušen, neboť oběť kvůli častému předávání nezletilého dítěte otci je s násilnou osobou v častém kontaktu, v některých případech i několikrát týdně.

Soudy v České republice přitom o takovémto způsobu řešení péče o nezletilé dítě rozhodují i přesto, že odborníci dlouhodobě upozorňují na nevhodnost takového postupu. Upozorňují, že základním předpokladem pro to, aby dítě mohlo být svěřeno do střídavé péče a tato řádně fungovala, je schopnost obou rodičů dohodnout se. Jen těžko se dá očekávat, že v rodinách, ve kterých dochází k dlouhodobému partnerskému násilí a oba partneři nejsou již z podstaty domácího násilí schopni se dohodnout o čemkoliv, budou takovéto osoby schopny dohodnout se v otázce střídavé péče. Přesto opatrovnické soudy děti do střídavé péče v takovýchto situacích svěřují, případně schvalují dohody rodičů o svěřením dítěte do střídavé péče, aniž by se blíže zabývaly tím, že oběť partnerského násilí již v rámci opatrovnického řízení uvádí okolnosti, resp. vypovídá o detailech soužití, které svědčí o tom, že ve vztahu dochází k násilí. Je s podivem, že ani v těchto případech soudy násilí ve vztahu mezi rodiči nezletilého dítěte nikterak neznepekouje.

Domnívám se, že v této oblasti by mohlo být velkou pomocí dlouhodobé vzdělávání soudců opatrovnických soudů. V rámci tohoto vzdělávání by dostávali soudci prostor na to, aby jednak pochopili problematiku domácího násilí, ale také aby se s touto seznámili na řadě modelových příkladů a případů dobré a špatné praxe. Současně by proškolení soudců opatrovnických soudů mělo být zaměřeno na to, jak komunikovat v jednací síni s ohroženou a s násilnou osobou, stejně jako na to, jak vést jejich výslech takovým způsobem, aby se podařilo osvětlit okolnosti, které mohou být zásadní pro rozhodování soudu o tom, komu z rodičů bude nezletilé dítě svěřeno do péče a jakým způsobem bude nastaven styk dítěte s násilným rodičem. Praxe ukazuje, že v případech domácího násilí může být situace v jednací síni poměrně nepřehledná. Pachatelé domácího násilí často vystupují jako velmi obětaví, příkladní otcové, před soudem vypovídají konzistentně, působí přesvědčivě a bývají v rámci soudního řízení zastoupeni právním zástupcem. Na druhé straně stojí oběti, matky nezletilých dětí, které působí nervózním, úzkostným dojmem, v průběhu jednání se rozpláčou, případně jsou hysterické. Jejich výpovědi jsou zmatečné, přeskakují od jedné věci ke druhé, popisují detailně situace, které nejsou pro posouzení věci relevantní, často k opatrovnickému soudu dochází samy bez jakékoliv pomoci kvalifikovaného právníka, neboť jim finanční možnosti neumožňují jeho služeb využít. Výsledkem takového vystupování oběti domácího násilí je skutečnost, že tato působí nevěrohodně, a soud nabývá dojmu, že o dítě je lépe schopen postarat se otec, byť tomu fakticky tak vůbec nemusí být. Otec např. projevuje zájem o nezletilého pouze z toho důvodu, aby mohl i nadále oběti domácího násilí manipulovat či této ubližovat. Oběti často hovoří o tom, že partner uvádí: „Zmiz z mého života, ale dítě mi

tady zůstane.“, případně „Jestli se pokusíš dítě odsud odvést, udělám ti ze života peklo, nikdo ti neuvěří a dítě bude stejně svěřeno do péče mně.“ O účinnosti této výhrůžky jistě není pochyb, zvláště v případech, kdy opatrovnické soudy nakonec rozhodnou i v takovýchto případech o svěřeni nezletilého dítěte do péče násilného partnera, o střídavé péči, či nastaví široký kontakt nezletilého dítěte s otcem.

Domnívám se, že tomuto fenoménu by měla být věnována velká pozornost, která povede k tomu, že případy domácího násilí se podaří identifikovat i v rámci opatrovnických řízení a soudy budou vydávat odpovídající rozhodnutí. V zahraničních úpravách je možné setkat se s názorem, že v případech, kdy v rodinách dochází k brachiálnímu domácímu násilí, je na místě, aby byl po určitou dobu zcela zakázán styk násilného partnera s nezletilým dítětem, aby byl výrazně omezen či k němu docházelo pouze za přítomnosti třetí osoby, ať již sociálního pracovníka, mediátora, psychologa či pracovníků podobných profesí tak, aby dítě nebylo i nadále traumatizováno. S tímto přístupem je možné se v rozhodování českých soudů setkat jen výjimečně, naopak v praxi se stává, že dítě je ke kontaktu s násilným rodičem nuceno i přes svůj výslovný odpor. I v této oblasti se domnívám, že zdravý selský rozum a odpovídající vzdělávání by mohly být velkou pomocí tomu, aby nebyla vydávána taková soudní rozhodnutí, neboť situaci v rodině pouze zhoršují, nebo přispívají k tomu, že nepřijatelná situace v rodině plná konfliktů, agrese či násilí je i nadále uchována, ačkoli fakticky oběť domácího násilí od násilné osoby odejde. Nezletilému dítěti tak ani po ukončení násilného vztahu není vytvořeno vhodné prostředí pro další vývoj, když v rodině přetrvává napětí spojené s každou realizací styku nezletilého dítěte s otcem, násilným partnerem.

Druhým významným tématem, které bych na tomto místě ráda zmínila, je otázka **domácího násilí páchaného na seniorech ze strany jejich dospělých dětí, případně jejich vnoučat**. Jedná se o téma, které se vyznačuje vysokou latencí, a to latencí vyšší než je typická pro problematiku domácího násilí u osob produktivního věku. Praxe ukazuje, že seniorům často brání řada okolností v tom, aby domácí násilí, ke kterému dochází ze strany jejich dětí či vnoučat, fakticky nějakým způsobem řešili, resp. zveřejnili a požádali o pomoc. Senioři většinou vyhledají pomoc ze strany policie, tzn. fakticky zavolají na linku 158, pokud se cítí bezprostředně ohroženi na životě či zdraví, z násilného dítěte mají takový strach, že již neznají jiné řešení než kontaktovat policii. Policie v těchto případech často využije i institut vykazání jako preventivní opatření. I přesto senioři velmi rychle ztrácí ochotu ve věci dále se státními orgány spolupracovat a situaci ohledně násilí ze strany svých dospělých dětí či

vnoučat řešit. V praxi příslušníci Policie ČR často popisují následující průběh desetidenního vykázaní. V prvních dnech po vykázaní senioři se státními orgány spolupracují, popisují průběh útoků a jednání, kterému jsou ze strany dospělých dětí či vnoučat vystavováni. V průběhu třetího až čtvrtého dne po vykázaní ochota seniorů spolupracovat s policií postupně klesá. Také pracovníci intervenčních center popisují, že pokud v těchto dnech seniory kontaktují, ti jsou sice ochotni o situaci s nimi mluvit, avšak hovoří o tom, že si nepřejí, aby jejich dospělé dítě či vnouče bylo za své chování jakkoliv trestáno, jeho jednání omlouvají a nejraději by situaci řešili jiným způsobem. V průběhu dalších dní již senioři odmítají ve věci blíže na policii vypovídat, někdy odmítají i bližší kontakt s intervenčními centry. Není výjimkou, že pokud v této době přicházejí příslušníci Policie ČR do obydlí seniora, naleznou zde i vykázané dítě či vnouče, přičemž týraný senior se snaží o dítě postarat, jeho jednání zlehčuje a policii se omlouvá, že jej celou situací vůbec obtěžoval. Příslušníci Policie ČR mají jen velmi omezené možnosti, kterak mohou seniorovi v takovýchto případech pomoci, neboť v podstatě není k dispozici procesně použitelná výpověď seniora v rámci trestního řízení, resp. v rámci přípravného řízení. Jen těžko se hledají jiní svědci, kteří by disponovali bližšími informacemi a o celé situaci by mohli vypovídat.

Situace týraných seniorů je nelehká a jejich reakce často pochopitelná, na druhé straně chování dospělých dětí, resp. v některých případech vnoučat, ve vztahu k seniorům je natolik tristní, spojené s brachiálním fyzickým násilím, že je na místě tomuto tématu věnovat velkou pozornost. V tomto směru je dle mého názoru nutné působit zejména na osvětu v řadách seniorů. Je třeba jim opakovaně vysvětlovat, že násilí, kterého se na nich dopouští jejich dospělé děti či vnoučata, je nepřijatelné. Nejedná se o násilí, za které by mohli sami senioři, ale jedná se o nepřijatelné chování ze strany jejich dospělých dětí, které by měly být za takovéto jednání trestně stíhány. Osvěta by v tomto ohledu měla být směřována také ke zdravotnickému personálu a pracovníkům sociálních služeb, neboť s nimi bývají senioři často v užším kontaktu. Zdravotníci a pracovníci sociálních služeb mohou být jedinými osobami z okruhu seniora, které o situaci vědí a mají možnost seniorovi fakticky pomoci. Je bohužel smutnou skutečností, že se tak děje jen ve velmi málo případech. Důsledkem tohoto přístupu je fakt, že násilí na seniorech zůstává skryto, situace v rodině seniora není dlouhodobě řešena a důsledky násilí se zhoršují.

V této práci jsem se věnovala různým institutům, které byly v průběhu let zavedeny do právního řádu, ať již se jedná o trestněprávní opatření či občanskoprávní instituty na podporu obětí domácího násilí. Pokud jsou tato opatření příslušnými orgány řádně aplikována, domnívám se, že je jejich prostřednictvím možné obětem domácího násilí výrazně ulehčit, poskytnout jim efektivní ochranu ať již před dalším násilným jednáním pachatele, či před sekundární viktimizací ze strany orgánů činných v trestním řízení. Praxe však stále ukazuje na to, že řada osob přicházejících do kontaktu s oběťmi domácího násilí, a to včetně pracovníků orgánů činných v trestním řízení, není s příslušnými **instituty určenými k ochraně obětí trestných činů** obecně seznámena, případně o jejich existenci vědí, avšak v konkrétních případech je nevyužívají. Klasickým příkladem takového institutu může být možnost vyslyšet poškozeného v rámci hlavního líčení v nepřítomnosti obžalovaného. I za situace, kdy poškozená oběť o využití tohoto institutu požádá, soud takový postup odmítne, např. s tím odůvodněním, že jiní poškození rovněž vypovídali v přítomnosti obžalovaných. Soud tudíž nevidí důvod pro to, aby poškozená, v daném případě oběť domácího násilí, vypovídala v nepřítomnosti obžalovaného. Uvedené vysvětlení jednoznačně svědčí o nepochopení podstaty problému domácího násilí jako takového, neboť nebere v úvahu, že jeho oběť rozhodně není možné srovnávat např. s obětí majetkové trestné činnosti, byť nikterak nepopírám, že stát se obětí jakéhokoliv trestného činu je nepříjemné vždy. Přesto však psychické dopady např. majetkové trestné činnosti na oběť trestného činu budou s největší pravděpodobností výrazně jiné než v případě oběti domácího násilí. V praxi je rovněž možné setkat se s takovým využitím institutu výpovědi poškozeného v nepřítomnosti obžalovaného, kdy poškozená je tímto způsobem sice vyslychána, ale s obžalovaným se setkává mezi dveřmi jednací síně tváří v tvář, když do jednací síně k výsledku přichází a on naopak z jednací síně odchází. Případně společně s ním či jeho rodinnými příslušníky a kamarády čeká na výslech na stejné chodbě před jednací síní, a to i několik hodin. V těchto případech se stává, že soudci mimo jiné argumentují tím, že oni udělali pro oběť vše, co mohli, neboť jí umožnili, aby vypovídala v nepřítomnosti obžalovaného. Po všem, co bylo v této práci uvedeno, věřím, že je patrné, že taková realizace institutu výsledku svědka v nepřítomnosti obžalovaného rozhodně nebude oběti domácího násilí ku prospěchu. Přitom odpovídající využití tohoto institutu rozhodně není legislativní či právní problém, ale jedná se pouze o organizační zajištění a naplánování průběhu hlavního líčení ze strany soudu, včetně toho, aby oběť domácího násilí nečekala na výslech u hlavního líčení hodiny na chodbě před jednací síní, aniž by tušila, co se v jednací síni děje, zda se může z chodby vzdálit, třeba jen na toaletu apod. Soudy tak v některých případech zcela ignorují tu skutečnost, že oběť

domácího násilí je zranitelnější než např. oběti majetkové trestné činnosti. Věřím však, že tento postoj se postupem času, mimo jiné i s ohledem na připravovaný zákon o obětech trestných činů, změní a pro všechny orgány činné v trestním řízení se stane běžnou praxí, že je třeba k oběti domácího násilí přistupovat zvláště šetrně.

Současně je však třeba brát vždy v úvahu faktickou účinnost jednotlivých institutů v konkrétních případech. Například využití institutu utajeného svědka dle § 55 odst. 2 tr. řádu v případě svědků, kteří jako jediní sousedé žijí ve stejném domě, kde bylo umístěno společné obydlí, v němž docházelo k partnerskému násilí, se jeví jako zcela bezúčelné, neboť totožnost těchto svědků byla každému ze zúčastněných osob včetně obžalovaného od počátku s ohledem na ostatní okolnosti patrná. V tomto případě, byť původním záměrem bylo poskytnout sousedům jako svědkům zvýšenou ochranu, se naopak ukázalo, že příslušný orgán činný v trestním řízení nepochopil podstatu institutu utajeného svědka, jinak by jej v takovémto případě mohl jen stěží uplatnit. V popsaném případě by se naopak jako mnohem účinnější opatření jevílo poskytnutí krátkodobé ochrany svědkům orgány Policie ČR v rámci přípravného řízení a využití institutu výslechu svědků v nepřítomnosti obžalovaného v rámci řízení před soudem.

V tomto ohledu se domnívám, že by **nedostatečné či nesprávné využívání zákonných institutů ve prospěch obětí trestných činů** včetně obětí domácího násilí mohlo být významným způsobem eliminováno dlouhodobým a opakovaným proškolením orgánů činných v trestním řízení, případně dalších subjektů, které se do kontaktu s oběťmi domácího násilí dostávají. Osobně bych upřednostnila jakýsi třístupňový systém vzdělávání, v jehož rámci by byli v prvním stupni s problematikou domácího násilí seznamováni alespoň v obecných intencích již studenti právnických fakult či sociálních, psychologických a zdravotnických oborů, jakož i budoucí policisté. Cílem tohoto vzdělávání by bylo umožnit budoucím pracovníkům, kteří se v rámci své praxe mohou s problematikou obětí domácího násilí setkat, aby získali alespoň základní povědomí o této problematice a vhodných postupech, které je možné využít. Následně by podrobnějším vzděláváním v této oblasti procházeli v rámci profesní přípravy pracovníci, kteří se s fenoménem domácího násilí přímo setkávají, jedná se o příslušníky orgánů činných v trestním řízení, soudce, zaměstnance orgánů sociálně-právní ochrany dětí apod. Tyto osoby by měly být s ohledem na své pracovní zařazení s fenoménem domácího násilí seznamovány již velmi podrobně, a to nejen s podstatou tohoto fenoménu, ale také s opatřeními, která je možné v této oblasti využít, včetně příslušných procesních institutů. V rámci tohoto podrobného vzdělávání by bylo

možné využít modelové situace a příklady dobré a špatné praxe, aby si tito pracovníci fakticky odnesli řadu schopností a dovedností pro práci s obětí domácího násilí. V neposlední řadě by měl být kladen důraz rovněž na průběžné vzdělávání osob, které se s touto problematikou pracovně setkávají, aby byly seznamovány rovněž s aktuálním vývojem v této oblasti a byly schopny na tento ve své práci adekvátně reagovat.

Otázkou, kterou je možné v této oblasti rovněž zvážit, je potřeba případné **specializace příslušných pracovníků**, např. soudců trestních i civilních soudů, kteří by problematiku obětí domácího násilí řešili. Důsledná specializace této agendy s sebou jistě nese řadu pro i proti, tak jako otázka specializace soudnictví obecně. Výhodou svědčící pro specializaci soudnictví v této oblasti by jistě byla zejména ta skutečnost, že by soudci měli možnost podrobně se s tímto fenoménem seznámit, proškolit se v dovednostech ohledně výsledků obětí domácího násilí i provádění dalších důkazů. To by vedlo k osvojení si patřičného postupu při zpracovávání těchto kauz, které by výrazným způsobem mohly přispět k omezení případů sekundární viktimizace obětí domácího násilí v rámci soudních řízení. Zahraniční zkušenost rovněž ukazuje, že v těch případech, kdy ve věcech domácího násilí rozhodují specializovaní soudci, je vedení řízení a rozhodování ve věci rychlejší a kvalitnější, než pokud tyto případy rozhodují všichni soudci daného soudu dle obecně platného rozvrhu práce. Nevýhodou specializace soudnictví v této oblasti je obava z rychlého vyhoření profesionálů, kteří by se touto problematikou zabývali, jakož i nebezpečí jakési rutiny, do které by tito soudci – specialisté či pracovníci orgánů činných v trestním řízení snadno vpluli, což by ve svém důsledku mohlo vést i ke zhoršení sekundární viktimizace obětí domácího násilí. Na druhé straně je nutné konstatovat, že těmto situacím lze poměrně dobře předcházet péčí, kterou je na místě těmto profesionálům poskytovat.

S výše uvedeným souvisí i další problém, se kterým je možné se v praxi často setkat, a to poučování obětí domácího násilí, včetně nedostatečného seznámení obětí v pozici poškozených s procesními pravidly řízení. I připravovaný zákon o obětech trestných činů jednoznačně reflektuje přístup, na který je dlouhodobě na úrovni evropských institucí kladen zvýšený důraz, přístup založený na důležitosti informací pro oběti trestných činů. Samostatnou kapitolou zůstává otázka **poučení obětí domácího násilí** v jednotlivých fázích trestního řízení. Přitom poučování svědků a poškozených, a to včetně obětí domácího násilí, je čistě věcí přístupu konkrétní osoby – jakým způsobem a zda dostatečně srozumitelně je schopna svědky či poškozené poučovat o jejich procesních právech. Je bohužel stále ještě běžnou praxí, že osoba, která poučuje svědka či poškozeného, pouze předloží text psaný

milimetrovými písmenky, necht' jej poškozený podepíše, a tímto považuje povinnost poučit poškozeného o jeho právech za vyřízenou. Nebo pracovník orgánů činných v trestním řízení „předrmolí“ poučení poškozeného na začátku jeho výslechu, kdy poškozený s ohledem na nervozitu, která jej logicky zahltlí při jednání s úřadem, je jen těžko schopen pochytit, co je obsahem poučení. Důležitost řádného poučování v rámci celého trestního řízení, prováděného i opakovaně, je přitom zásadní. Oběť, která není dostatečným způsobem poučena či poučení nerozumí, je zmatená, neví, jaká práva jí náleží ani jaký průběh řízení, jehož je účastníkem, může očekávat.

Domnívám se, že důkladné proškolení zúčastněných subjektů o důležitosti informací pro oběti trestných činů včetně řádného vysvětlení jejich práv v rámci poučení by společně s trochou empatie ze strany příslušných poučujících subjektů mohlo současnou situaci výrazně zlepšit. Řádně poučený poškozený či svědek, který rozumí svým právům, dostává možnost o svých právech nejen vědět, ale tato také v rámci řízení uplatnit. Jen těžko se dá očekávat, že poškozený, který svým právům nerozumí, tato bude v rámci soudního řízení uplatňovat, a to včetně práva na náhradu škody, které řada poškozených považuje za velmi komplikované. Přitom otázka řádného a zejména srozumitelného poučování poškozených a svědků rozhodně není věcí dalších legislativních či jiných finančně nákladných opatření. Vnímala bych jako příspěvek každého zúčastněného ke zlepšení postavení poškozených včetně obětí domácího násilí, kdyby tyto osoby byly srozumitelně a řádně poučovány v rámci řízení tak, jak to ostatně žádají i procesní předpisy.

S otázkou poučování pak úzce souvisí také problém **nedostatečného seznámení obětí domácího násilí s procesními pravidly řízení**. Ve vztahu k obětem trestných činů včetně obětí domácího násilí přichází v úvahu využití dalších institutů pro dostatečné seznámení oběti s procesními pravidly řízení, umožnění využít všech jejích práv a současně zajištění lepší orientace v trestním, příp. občanskoprávním řízení. Je nepochybné, že lépe poučená oběť trestného činu by byla bezesporu velkým přínosem i pro samotný průběh trestního řízení. Možností, jak zajistit, aby se mohla oběť seznámit s pravidly řízení, jakož se i v trestním řízení zorientovat, je více. Patří mezi ně např. poskytnutí právní pomoci oběti domácího násilí zdarma. V takovém případě je však třeba, aby se nejednalo pouze o formální krok, ale muselo by se jednat skutečně o kvalitní právní poradenství, které oběti dokáže zodpovědět veškeré otázky a které by bylo např. hrazeno státem, jako tomu bývá v některých evropských

zemích.¹⁰¹ Další možností, která rovněž funguje v některých evropských státech, je institut průvodce v trestním řízení. Funkci tohoto průvodce většinou plní neziskové organizace, které poskytují pomoc obětem trestných činů. Tato služba pak spočívá v tom, že jsou poškozeným vysvětlena jednotlivá práva, kterými oběti disponují v rámci trestního řízení, jsou poučeni rovněž o procedurálních principech a postupech uplatňovaných v rámci trestního řízení, případně jsou svědci provedení prostory, kde bude soudní jednání probíhat. Průvodci si na oběť najdou dostatek času, aby jim s předstihem veškerá práva a povinnosti, jakož i možný vývoj řízení vysvětlili.¹⁰² Některým obětem zmíněný „úvod“ do řízení postačuje, jiné oběti potřebují osobu, která je i v průběhu celého trestního řízení provází. Pokud je tomu tak, pak jsou tyto průvodci připraveni oběť provést celým řízením. V případech, kdy se oběť sama účastní soudních řízení bez jakékoliv podpory, ať již ze strany zmocněnce či svých blízkých či známých, je pak pomoc takového průvodce nenahraditelná. Stejně jako v případech, kdy oběti docházejí k výslechům a řízením dlouhodobě, ať již proto, že jsou opakovaně vyslýchány ze strany orgánů činných v trestním řízení (v rámci přípravného řízení, před soudem v rámci hlavního líčení či odvolacího řízení, případně opakování výslechu v případech, kdy je věc vrácena k novému projednání odvolacím soudem soudu prvního stupně) či opakovaně dochází k soudním stáním v rámci trestního řízení, opatrovnického a civilního řízení. Takový průběh je přitom v případech obětí domácího násilí typický, neboť soudní řízení ohledně svěřeni nezletilých do péče a dále rozvodová řízení jsou ze strany pachatelů domácího násilí neúměrně prodlužována. Ať již kvalitně poskytovaná právní pomoc či průvodce trestním řízením může oběti domácího násilí v tomto ohledu významně ulehčit, poskytnout jí určité zklidnění, aby si věci rozmyslela a nečinila unáhlená rozhodnutí, která v praxi nefungují.¹⁰³

¹⁰¹ Příkladem může být např. Rakousko, které v rámci zavedení institutu tzv. Prozessbegleitung poskytuje právní služby pro oběti vybraných trestných činů prostřednictvím specialistů, jež jsou vybíráni neziskovými organizacemi a financováni na smluvním základě státem.

¹⁰² Příkladem může být průvodce v trestním řízení tak, jak funguje ve Velké Británii, kde tuto funkci často plní pracovníci neziskových organizací, aktivní senioři, jež mají na provedení oběti trestním řízením dostatek času.

¹⁰³ Opakovaně jsem se v praxi setkala s tím, že oběť po řadu měsíců trvajícím opatrovnickém řízení přistoupila na svěřeni nezletilých do střídavé péče, přestože jakákoliv dohoda mezi partnery byla nemožná, jen proto, aby bylo řízení již ukončeno. Doufala, že pokud přistoupí zcela na podmínky pachatele, dosáhne konečně kýženého klidu. V praxi je rovněž možné se setkat s tím, že oběť domácího násilí přistoupí na svěřeni nezletilého dítěte do střídavé výchovy, neboť pachatel násilí oběti vyhrožuje tím, že pokud na toto nepřistoupí, nebude od něj mít nikdy klid. Takové kroky však oběti jen málokdy fakticky klid přinesou. Naopak často vedou k pokračování násilí, byť v jiné formě, která však výrazným způsobem škodí nejen oběti, ale také přímo nezletilým dětem.

9. Závěr

V celé své práci jsem se podrobným způsobem zabývala fenoménem domácího násilí a možnostmi, které nabízí současná právní úprava obětem domácího násilí při řešení jejich situace. Jak je zmiňováno již na počátku této práce, a věřím, že její obsah to dokumentuje, v oblasti pomoci obětem domácího násilí ušla Česká republika dlouhou cestu, v jejímž průběhu byl nastaven systém pomoci obětem domácího násilí, jež má jednak oběti ochránit před dalším násilím a agresí ze strany pachatelů partnerského násilí a jednak těmto pomoci vyvázat se z násilného vztahu. Skutečnost, že Česká republika disponuje v tomto ohledu poměrně pokrokovou právní úpravou, která je vystavěna zejména na komplexní a interdisciplinární pomoci obětem domácího násilí, jakož i fakt, že se o problematice domácího násilí dlouhodobě mezi odborníky diskutuje v širokém rozsahu, považuji za velký úspěch.

Je pochopitelné, že za situace, kdy je v České republice aplikována právní úprava na ochranu obětí domácího násilí teprve sedmým rokem, je možné v této oblasti stále identifikovat řadu otázek, které buď doposud upraveny vůbec nejsou, či jsou upraveny problematicky, příp. si s těmito otázkami z důvodu určité specifičnosti nedokáže praxe odpovídajícím způsobem poradit. Na některá z těchto témat jsem upozornila v přecházející kapitole své práce, avšak témat a problematických aspektů v této oblasti existuje celá řada. V tomto ohledu se domnívám, že je třeba být trpěliví a postupně pracovat na zlepšování aplikační praxe v souvislosti s ochranou obětí domácího násilí. V tomto názoru mě utvrzuje i praxe z Rakouska, ze které je patrné, že i tam na konci devadesátých let, kdy byla ochrana obětí domácího násilí uzákoněna, byl průběh uplatňování a sžívání se s jednotlivými instituty zavedenými na ochranu obětí domácího násilí ze strany státních orgánů pozvolný. I dnes zástupci intervenčního centra ve Vídni upozorňují na řadu témat, která ani v rámci propracované právní úpravy v Rakousku, nejsou zcela dořešena.

Bez ohledu na tyto problematické a nedořešené otázky jsem však přesvědčena o tom, že již za současné právní úpravy je možné zajistit efektivní ochranu a pomoc obětem domácího násilí za současného způsobení minimální druhotné újmy. A to díky důslednému uplatňování již uzákoněných právních institutů na pomoc obětem domácího násilí všemi zúčastněnými subjekty.

U obětí se nejčastěji setkávám s tím, že žijí ve velké bezmoci manipulovány informacemi, které jsou nepřesné, nepravdivé, často cíleně lživé. Jsem proto přesvědčena a

každý další kontakt s obětí domácího násilí mě stále utvrzuje v tom, že odpovídající zákonná úprava zaměřená na pomoc a ochranu obětí domácího násilí je předpokladem nezbytným, nikoliv však jediným ke zlepšení situace obětí partnerského násilí. Neméně důležitý je také citlivý přístup, lidská přívětivost a selský rozum, které dokáží oběť povzbudit a dodat jí pocit, že situace, ve které se nachází, je těžká a komplikovaná, ale dá se za pomoci a porady dalších zvládnout. Praxe některých konkrétních pracovníků orgánů činných v trestním řízení, soudců i sociálních pracovníků, jakož i pracovníků neziskových organizací mě přesvědčuje, že i přes velký počet těchto případů, nedostatečné finanční i personální zajištění některých pracovišť je takový přístup možný. Velmi bych si přála, aby vstřícný postoj k obětem všech trestných činů, nejen obětem domácího násilí volili jak pomáhající pracovníci, tak pracovníci státních institucí, neboť právě na nich do velké míry záleží, zda si oběť s sebou i poté, co se jí povede z násilného vztahu vyvázat, ponese pachut' nepochopení a nedůstojného zacházení, či naopak pocit podpory a respektu, který si nejen každá oběť zaslouží, ale také, a to zejména, vytváří její vztah ke státním orgánům obecně a ochotu s těmito kdykoliv v budoucnu opětovně spolupracovat.

Příloha č. 1 – Oběť domácího násilí: Teoretické přístupy vysvětlující postavení oběti domácího násilí

Stejně jako v případě násilných pachatelů existují různé teoretické přístupy zabývající se příčinami násilí ve vztahu, jakož i důvody, proč se pachatelé dopouští násilí na svých partnerkách. Od 70. let je snahou řady psychologických a sociologických studií zjistit, jaký je psychický profil oběti partnerského násilí a jaké důvody ji vedou k tomu, že v násilném svazku setrvává. Níže bych ráda uvedla některé z těchto teorií, zejména ty, které vysvětlují projevy obětí domácího násilí.

Studie, které pracují s **psychoanalytickými teoriemi partnerského násilí**, vycházejí ze základní myšlenky, že se u jedince v raném vývoji vytvářejí dispozice k tomu, aby se násilně choval nebo se násilí přizpůsobil.¹⁰⁴ Psychoanalytické teorie měly tendenci přidělovat týraným ženám psychiatrické diagnózy. Tak např. v Mezinárodní klasifikaci nemocí DSM-III je při popisu diagnózy závislé poruchy osobnosti (F.607) použit příklad ženy, která toleruje a/nebo zůstává v násilném partnerském vztahu.¹⁰⁵ Mnoho odborníků tak přidělovalo obětem partnerského násilí psychiatrické diagnózy v přesvědčení, že posttraumatické projevy týraných žen jsou individuální spíše patologickou reakcí na týrání než chováním, které je nutné pro přežití.¹⁰⁶ Tento přístup však v řadě případů vedl k sekundární viktimizaci obětí partnerského násilí, neboť jejich jednání bylo posuzováno jako nedostatečný rozvoj schopnosti oběti řešit a vyrovnat se s komplikovanými životními situacemi, či se na ně nahlíželo jako na slabé osobnosti.

Základní postulát **teorie sociálního učení** tvoří názor, že děti se učí mnoha vzorcům chování díky tomu, že jsou jim vystaveny a vnímají odpovídající chování v rámci řešení problémů a reagování na okolní svět.¹⁰⁷ Tato skutečnost se uplatňuje jak v případech kladných modelů chování, tak v případech záporných modelů chování. Podle této teorie je dovozováno, že pokud jsou děti svědky násilí ve své původní rodině, dá se předpokládat, že naučený vzorec chování převezmou i do svých vlastních vztahů bez ohledu na to, zda se samy stanou násilníky, či oběťmi násilí. V roce 1967 popsal dr. Seligman fenomén tzv. naučené bezmocnosti u zvířat. V původních experimentech byli upevňováni psi v postrojích, aby

¹⁰⁴ B. Marvánová – Vargová a spol., *Partnerské násilí*, Linde nakladatelství s.r.o., Praha 2008, str. 26

¹⁰⁵ Idem

¹⁰⁶ Ibidem, str. 27

¹⁰⁷ Idem

nemohli utéci a byli vystaveni malým elektrickým šokům. Poté byli společně se psy, kteří nebyli předtím upevněni do postrojů, umístěni do skříňky s elektrickými mřížkami v podlaze, která byla rozdělena na dvě části. Seligman zjistil rozdíl v chování psů. Ti, kteří nebyli v předešlých pokusech připoutáni, se v zápětí po elektrickém výboji snažili najít možnosti úniku a posléze přeskočili bariéru ve skříňce, aby unikli nepříjemným podnětům. Naopak psům, kteří byli před tím připoutáni, se nepodařilo najít únikovou cestu, lehli si na mřížku a zůstali.¹⁰⁸ Tento princip byl v následujících letech použit při vysvětlování řady různých typů lidského chování. Dle některých studií právě naučená bezmocnost je jedním z důvodů, proč si oběti partnerského násilí neuvědomují, že z násilného vztahu mohou uniknout. Podle jiných autorů však fenomén naučené bezmocnosti popisovaný jako pasivní a submisivní chování může být naopak účinnou strategií, jak minimalizovat bolest, kterou lze očekávat.

Sociálně psychologické teorie vysvětlují chování oběti partnerského násilí na principu tzv. stockholmského syndromu, kdy někteří rukojmí si ve vztahu ke svým únoscům vytvoří pozitivní vazbu. Podstatou stockholmského syndromu bylo již dříve popsání traumatické spojení, které dle Painterové a Duttonové značí silné emocionální pouto, jež se rozvine mezi dvěma lidmi, kdy jeden z nich je přerušovaně týrán, bit, zavražďován nebo zneužíván druhým.¹⁰⁹ Vytvoření tohoto traumatického spojení mezi násilným partnerem a obětí DN je pak jedním z důvodů, proč oběť v násilném vztahu dlouhodobě setrvává a nevyvíjí významnou snahu násilný vztah ukončit. V této souvislosti se rovněž hovoří o cyklu násilí, jehož opakování vede právě k vytvoření výše popsaného traumatického spojení.

Teorie osobnosti pracovaly s osobnostními charakteristikami obětí násilí, kdy však nebyly zaznamenány žádné takové psychologické rysy, které by charakterizovaly oběti partnerského násilí. Později se některé studie založené na teorii osobnosti snažily identifikovat mechanismy, kterými se oběti násilí snaží s násilím v partnerském vztahu vyrovnat. V roce 1993 pak byly autorkami Hansenovou a Harwayovou popsány některé racionalizace, které oběti DN používají k tomu, aby se s násilím v partnerském vztahu vyrovnaly. Mezi tyto patří zejména popření či minimalizování nebezpečnosti zranění, která oběť utrpěla, sebeobviňování, svalování viny na okolnosti, které jsou mimo kontrolu násilného partnera, snaha změnit násilného partnera tím, že bude oběť násilí přehlížet, příp. vydržet v partnerském vztahu z náboženských důvodů či ve snaze zachovat tradici.

¹⁰⁸ Ibidem, str. 28

¹⁰⁹ Ibidem, str. 29

Teorie rodinných systémů byla zpočátku využívána zejména na vysvětlení příčin násilí v rodinách páchaných na dětech, později byly v rámci této teorie Strausem popsány pozitivní zpětnovazebné mechanismy, např. vysoká tolerance společnosti k násilí, malá moc oběti, sebepojetí agresora jako násilníka, které přispívají k udržení spirály násilí stejně jako negativní zpětnovazebné mechanismy, které naopak výskyt domácího násilí ve vztahu snižují.

Velmi významné jsou v oblasti problému domácího násilí **feministické teorie**. Byly to totiž právě feministické teorie, které v 70. letech nejen na problémy obětí partnerského násilí upozornily, ale zejména k tomuto fenoménu strhly velkou vlnu pozornosti, a domácí násilí se tak dostalo do popředí zájmu laické i odborné veřejnosti. Za hlavní příčinu týrání žen je feministickými teoriemi považována snaha mužů o získání a udržení si kontroly a dominance ve spojení s potřebou demonstrace síly. U chlapců je již v rámci rané socializace patrná potřeba demonstrace síly a moci. Projevy starostlivosti, empatie a citlivosti jsou považovány za femininní rysy. Dle feministických teorií partnerské násilí není genderově neutrálním problémem. Pro partnerské vztahy, ve kterých dochází k násilí, je charakteristické, že pachatelé bývají ve většině případů muži a oběťmi ženy.¹¹⁰

¹¹⁰ B. Marvánová – Vargová a spol., *Partnerské násilí*, Linde nakladatelství s.r.o., Praha 2008, str. 34

Příloha č. 2 – Oběť domácího násilí: Práce s obětí domácího násilí

Cílem této práce rozhodně není podrobně rozebírat otázku práce s obětí domácího násilí, neboť to je téma, které by si rozhodně zasloužilo samostatnou práci. Navíc do ní patří nejen právní aspekty, ale zejména psychologické aspekty práce s obětí, proto se tomuto tématu zde nebudu více věnovat. Pouze na tomto místě nastíním základní principy práce s obětí domácího násilí.

S ohledem na osobnostní charakteristiky obětí domácího násilí, které jsou uváděny výše, je při práci s obětí nutné vycházet z té skutečnosti, že oběti o svých problémech nemluví. Pokud se již rozhodnou o nich promluvit, pak je minimalizují, příp. mluví o jiných, zástupných problémech, např. o problémech s bydlením či výchovných problémech svých dětí.

Pokud o svých problémech začnou mluvit, pak potřebují pomalé tempo a malé krůčky, bezpečí a klid, pocit, že na ně nikdo nespěchá, ale můžou mluvit podle svého vlastního tempa. Pro oběti je nesmírně důležité, aby příběhu, který vypráví, bylo uvěřeno, aby jej nikdo nezpochybňoval. Právě tento přístup v obětech budí důvěru, díky které se oběti i v budoucnu jsou ochotny k dotyčné osobě vrátit a dále situaci řešit. V neposlední řadě je nesmírně důležité, aby obětem byl poskytnut dostatečně velký prostor pro to, aby se mohly vypovídat, zmínit situace, se kterými se musely průběžně vypořádat.

Co se týká samotné práce s obětí domácího násilí, rozhodně platí, že je vždy třeba mít na paměti tu skutečnost, že zcela zásadní je otázka bezpečnosti oběti domácího násilí, tzn. základem jakékoliv práce s obětí je ověření si, zda je oběť v bezpečí; pokud nikoliv, příp. existují obavy, že by mohla být ohrožena, je vhodné s obětí probrat tzv. bezpečnostní plán. Jedná se o soubor opatření, která mají pomoci k tomu, aby oběť v případě, že dojde k dalšímu útoku ze strany jejího partnera, byla na takové situace připravena, byla schopna přivolat si pomoc a do té doby si zajistit bezpečí. Zásadně platí, že bezpečnostní plán se sestavuje individuálně, na základě informací a zkušeností oběti tak, aby jednotlivá opatření byla pro oběť využitelná a nápomocná. Opatření, která mohou fungovat v podmínkách oběti, která bydlí ve městě, mohou být zcela neúčinná pro oběť žijící na malé vesnici apod. Mezi základní ochranná opatření patří kroky, jak si zavolat pomoc v případě ohrožení - ať již přímo kontaktováním policie, či prostřednictvím třetí osoby, v jakých částech domu či bytu může oběť přečkat do doby, než se přivolaná pomoc na místo dostaví, jaké dokumenty a doklady či

jiné důležité úřední listiny by si měla oběť zajistit, na jaké organizace se může obrátit pro akutní pomoc apod.

Kromě zajištění bezpečí je na místě oběti vysvětlit možnosti, které nabízí právní úprava v takovýchto situacích, tzn. poučení o vykázání ze strany Policie ČR, vykázání v podobě předběžného opatření, spolupráce s intervenčním centrem. Obecně je vždy vhodné oběti předat kontakty na pomáhající organizace, na které se oběť může obrátit. V řadě případů sice oběti kontakty hned nevyužijí, ale v případě, že se situace opakuje či zhoršuje, je pravděpodobné, že oběť po předaných kontaktech sáhne a využije této pomoci. Navíc v okamžiku, kdy tyto kontakty potřebuje, je již nemusí pracně vyhledávat, ale má je k dispozici.

Co se týká další práce s obětí domácího násilí, tu je možné rozdělit v podstatě do tří sekcí. Jednak je to psychologická práce s obětí, která je zaměřena na poskytnutí prostoru na vypovídání oběti a vyslechnutí jejího příběhu. Podstatou psychologické pomoci oběti může být jak krizová intervence, tak také dlouhodobější psychologická péče, vždy záleží na tom, v jaké situaci se oběť nachází a která z těchto pomoci je pro ni aktuálnější. Proto také intervenční centra nabízí pro oběti domácího násilí jak krizovou intervenci, která přichází v úvahu v první fázi po kontaktování oběti intervenčním centrem, tak následně konzultace s psychologem, jakož i psychoterapii, kterou může oběť využít při dlouhodobější spolupráci. Psychologická pomoc oběti domácího násilí se zaměřuje zejména na podporu kompetence oběti DN svoji situaci řešit a být jí při hledání vhodných řešení oporou, která jí dokáže nejen nastínit možnosti dalšího postupu, ale také ji nasměrovat v případech, kdy si oběť neví rady. Cílem psychologické podpory obětí domácího násilí rozhodně není převzít odpovědnost za řešení situace oběti.

Druhou oblastí, na kterou se práce s obětí domácího násilí soustředí, je poskytnutí právních informací. Jak je výše uvedeno, oběti jsou často manipulovány pachateli prostřednictvím poskytování nepravdivých či polopravdivých informací. Proto vysvětlení faktických právních aspektů a možností, které má oběť k dispozici na svoji ochranu, dále otázek ohledně rozvodu manželství a svěřeni nezletilých dětí do péče, bytové otázky, ale také okolností, za kterých může být osoba zbavena či omezena ve způsobilosti k právním úkonům, či jaké podmínky musí být splněny, aby mohla být dospělá a k právním úkonům způsobilá osoba umístěna do psychiatrické léčebny, stejně jako možností trestněprávních v podobě podání trestního oznámení a dalšího postupu orgánů činných v trestním řízení, je pro oběti velmi podstatné. Oběť si tak upravuje obraz o tom, čeho všeho je její partner fakticky

schopný, co je v jeho možnostech bez souhlasu oběti zrealizovat, jaká jsou nebezpečí zvolení jednotlivých postupů. Proto i konkrétní právní informace jsou pro oběti domácího násilí podstatné a krom toho, že zvyšují informovanost a připravenost oběti, mohou ji do určité míry rovněž zklidnit, neboť ukazují na to, jaké jsou faktické možnosti pachatele a čeho je na místě se obávat a čeho nikoliv.

V neposlední řadě je významná i pomoc organizační, která spočívá zejména v nalezení a předání kontaktů na pomáhající profese, ale i jiných kontaktů, které může oběť využít, např. na psychologickou pomoc, linky důvěry, azylové domy, krizová centra pro dospělé a děti, organizace zaměřující se na pomoc obětem domácího násilí, Českou advokátní komoru, občanské poradny, stejně jako na státní instituce, např. soudy, státní zastupitelství, Policii ČR, orgány sociálněprávní ochrany dětí, obecní a městské úřady.

V rámci práce s obětí domácího násilí je nutné jí jednoznačně vysvětlit, že řešení celé situace je náročné, že se situace nevyřeší sama od sebe, jakoby mávnutím kouzelného proutku. Skutečnost, že oběť o problému promluvila a vyhledala pomoc, je zásadním krokem, ale je to první krok na cestě, kterou má oběť před sebou k vyřešení této náročné životní situace. Je třeba být proto trpělivý, a být v některých fázích je těžké vydržet a realizaci tohoto rozhodnutí nevzdat, stojí to za to. V této cestě pak oběti domácího násilí mohou pomoci pomáhající profese, ale tuto cestu nemohou projít za ni. Je pouze na oběti, pro jaký způsob řešení se rozhodne. Pokud však bude potřebovat pomoc či radu, ví, kam se může obrátit.

Příloha č. 3 – Pachatel domácího násilí: Teoretické přístupy a typologie pachatelů DN

Teorií, které se snaží vysvětlit mechanismus partnerského násilí z pohledu pachatele násilí, je celá řada. V publikaci *Partnerské násilí*, vydané v roce 2008, Mgr. Marie Toufarová popisuje řadu různých teorií, které se problematikou partnera – pachatele domácího násilí zabývají.

Ohledně **jednofaktorových teorií** uvádí, že se jednalo o první pokusy při vysvětlení příčin partnerského násilí, přičemž tyto teorie se opíraly o analýzu individuálních případů. Dnes je můžeme považovat za překonané, protože neobjasňují celé spektrum partnerského násilí.¹¹¹ Mezi tyto teorie patří zejména biologicko-genetické teorie, psychologické teorie a sociologické teorie partnerského násilí, kdy všem těmto teoriím je společné, že vnímají partnerské násilí jako produkt „typicky mužské společnosti“, zdroje násilí spatřují v sociostrukturálních jevech souvisejících se vznikem, rozdělením a uplatňováním moci ve společnosti i mezi jejími jednotlivými členy, jak konstatuje doc. Čírtková.¹¹²

Ve vztahu k **feministickému modelu** se uvádí, že partnerské násilí není genderově neutrálním problémem. V partnerských vztazích, ve kterých dochází k násilí, je charakteristické, že násilníky bývají ve většině případů muži a oběťmi ženy. Za hlavní příčinu týrání žen považuje snahu mužů o získání a udržení si možnosti kontroly a dominantního postavení ve spojení s potřebou demonstrace síly.¹¹³ Tento model současně klade důraz zejména na skutečnost, že je výhradně otázkou volby násilného partnera, zda se bude chovat násilně, tzn. zda bude týrat a ubližovat své oběti, přičemž popírá, že by ženy svým chováním k páchaní násilí provokovaly.

Zatímco feministický model vychází výhradně z rozlišování pohlaví pachatele a oběti v rámci partnerského násilí, **model kriminologický** se vyrovnává se skutečností, že oběťmi partnerského násilí jsou nejen ženy, ale také muži, což dokládá i rozsáhlou studii provedenou v Holandsku T. van Dijkem v roce 1998. Ten zjistil, že u lehčích forem útoků byli oběťmi z 61 % muži a u závažných útoků pak z 60 % ženy.¹¹⁴ Kriminologický model se snaží formou výzkumů osobnosti pachatelů domácího násilí pojmenovat společné povahové vlastnosti pachatelů, což je jeden z důležitých aspektů, které mohou pomoci při odhadování rizika, jež

¹¹¹ B. Marvánová – Vargová a spol., *Partnerské násilí*, Linde nakladatelství s.r.o., Praha 2008, str. 111

¹¹² Idem

¹¹³ B. Marvánová – Vargová a spol., *Partnerské násilí*, Linde nakladatelství s.r.o., Praha 2008, str. 112

¹¹⁴ Idem

oběti násilí hrozí v případě setrvání v takovémto násilném vztahu, stejně jako při zjišťování, proč se násilný partner takového jednání dopouští, resp. zda je možná jeho náprava. I přestože definování povahových vlastností pachatelů partnerského násilí se s ohledem na výše uvedené jeví jako velmi podstatné, do současné doby se nepodařilo předložit jasný psychologický profil pachatelů partnerského násilí, kdy dle prováděných výzkumů se u nich objevují zcela protichůdné osobnostní rysy. Přesto velkým přínosem kriminologického modelu je zdůraznění, že partnerské násilí představuje z hlediska motivace kvalitativně odlišný fenomén, který nelze směřovat s „obyčejnou“ kriminalitou.¹¹⁵

Teorie rodové podmíněnosti spatřuje příčiny partnerského násilí v asymetrickém vztahu mezi mužem a ženou a v jeho nerovnostech, přičemž označila čtyři faktory, které doprovázejí násilí na ženách - sociálně-ekonomické rozdíly mezi mužem a ženou, násilné řešení mezilidských konfliktů, mužský ideál dominance, tvrdosti a cti a mužská ekonomická rozhodovací autorita v rodině.¹¹⁶ Kritici této teorii však vyčítají, že pokud by byla tato teorie akceptována, pak by se v podstatě všichni muži ve společnosti museli dopouštět násilí na svých partnerkách.

V současnosti se pak nejčastěji při diskusích o příčinách partnerského násilí využívají **multifaktorové přístupy**, které vychází z toho, že partnerské násilí je komplikovaný společenský jev podmíněný řadou různých faktorů, jež se u jednotlivých případů domácího násilí uplatňují v odlišné míře. Jedním z nejznámějších multifaktorových přístupů je kauzální model definovaný D. G. Duttonem. Ten rozděluje zdroje a příčiny partnerského násilí na čtyři roviny. Za prvé se jedná o makrosystém, který vytváří příznivé klima udržující potenciál domácího násilí. Ve společnosti, kde je partnerské násilí podporováno a udržováno převládající hierarchií hodnot, která je založena na nadvládě a dominanci mužů, pak přežívá řada mýtů, které pomáhají ospravedlnit a bagatelizovat násilí realizované uvnitř soukromí jejich partnerského vztahu.¹¹⁷ Za druhé exosystém jako bezprostřední sociální okolí jednotlivců, se kterým přichází konkrétní osoba během života do kontaktu a který určuje, ovlivňuje nebo omezuje chování jednotlivce a může tak generovat „spouštěče“ i „tlumiče“ partnerského násilí.¹¹⁸ Za třetí se jedná o mikrosystém, který je představován samotnou rodinou, v jejímž rámci mohou vznikat takové konstelace situací a okolností, které zvyšují náchylnost k propuknutí partnerského násilí (např. privátnost, právo na ovlivňování členů

¹¹⁵ Netík, K., Voňková, J., *Péče o násilné jedince v rodině, Závěrečná zpráva z řešení úloh zadaného Ministerstvem zdravotnictví ČR*, Praha

¹¹⁶ B. Marvánová – Vargová a spol., *Partnerské násilí*, Linde nakladatelství s.r.o., Praha 2008, str. 113

¹¹⁷ B. Marvánová – Vargová a spol., *Partnerské násilí*, Linde nakladatelství s.r.o., Praha 2008, str. 114

¹¹⁸ Idem

rodiny, předepsané role chování členů rodiny, obsáhlé poznání členů rodiny).¹¹⁹ Poslední rovina popsanou v rámci kauzálního modelu je ontogenetická rovina, která vychází z individuálních osobnostních charakteristik pachatele a oběti a dále z jejich vzájemné interakce. Předpokládá, že samotný pachatel násilí prošel specifickým vývojem a pravděpodobně se naučil řešit stresující a omezující situace agresivním chováním.¹²⁰

Typologii pachatelů domácího násilí existuje celá řada. Byly vytvořeny různými autory. Je však nutné mít na paměti, že všechny tyto typologie vycházejí z průzkumů provedených pouze na omezené a specifické skupině osob, které mají výzkumníci k dispozici. Většinou se jedná o osoby, které se nachází ve výkonu trestu odnětí svobody právě pro týrání svých partnerek, či ze stejného důvodu v psychiatrických léčebnách. Podle statistických údajů se zhruba 80 % mužů v celkové populaci vůbec nedopouští vztahového násilí, které by mělo charakter domácího násilí, 12 % mužů se občas uchýlí k projevům, které lze označit jako domácí násilí a 8 % mužů se pak dopouští vážného domácího násilí.¹²¹ Doc. Čírtková ve své publikaci (uvedené v rámci poznámky pod čarou) dále rozebírá diskusi, která je v odborné veřejnosti na téma reprezentativnosti uvedeného vzorku vedena. Pro potřeby této práce však předmětná diskuse není podstatná. Jako zásadnější se jeví závěr, ke kterému dochází řada odborníků věnujících se této problematice, že u násilných pachatelů byl zjištěn výrazně vyšší výskyt poruch osobnosti, které se pohybovaly až okolo 80 % případů. V této části pak zmíním pouze několik z dostupných typologií, které pro účely své práce považuji za podstatné.

Přítomnost různých typů poruchy osobnosti je pak jedním z kritérií, ze kterého se vychází při rozlišování tří základních typů pachatelů domácího násilí:

- zneuživatelé se schizoidní či hraniční osobností (spíše nepatologičtí pachatelé, kteří se dopouští agrese, jež vyplývá z nevhodných komunikačních technik uplatňovaných v komunikaci partnerů),
- zneuživatelé s pasivně agresivní a závislou osobností (pachatel se dopouští agresivního jednání zejména pod vlivem konkrétních situací, více méně v rámci rodinného kruhu) a

¹¹⁹ Idem

¹²⁰ Idem

¹²¹ L. Čírtková, *Moderní psychologie pro právníky, Domácí násilí, stalking, predikce násilí*, GRADA Publishing, a.s., Praha 2008, str. 37

- zneuživatelé s narcistickou nebo disociální osobností (pachatel, který se dopouští násilí jak v rámci rodiny, tak obecně, dopouští se i obecné kriminality a také jeho agrese je obecná).¹²²

Podobná je rovněž typologie z roku 1998, která odlišuje rovněž tři typy násilných partnerů:

- agresora pouze v rodině (tento je násilný pouze vůči své partnerce, k ostatním členům rodiny a k okolí je jeho násilí značně omezeno),
- dysforický/hraniční typ (tito partneři jsou ze všech tří skupin nejvíce depresivní, úzkostní a emočně labilní, přičemž primárně násilí zaměřují proti své rodině),
- obecně agresivní/antisociální typ (tento typ partnerů nemá zájem o druhé, je amorální a neodpovědný, má tendenci zastávat názory, které omlouvají jeho násilí, může mít kriminální minulost).¹²³

Další typologie, kterou zmiňuje odborná literatura, je typologie zavedená dr. Gottmanem, rozlišuje dva typy násilných osob:

- instrumentální typ (jedná se o typ, který bývá problematický i mimo soukromou sféru, má totiž obecně zvýšený sklon k agresivnímu jednání, násilné projevy se mohou objevovat i ve vztahu k vlastním rodičům, k autoritám, atp.),¹²⁴
- impulzivní typ (jedná se o typ jedince, který se špatně kontroluje, charakterizuje jej úzkostná vazba k partnerce, na níž je závislý, avšak v ostatních sociálních kontaktech projevuje spíše pasivitu),¹²⁵
- ostatní (zhruba 50 % násilníků se neřadí ani do jednoho výše uvedeného typu, přičemž násilné či jinak nevhodné chování se projevuje pouze v rámci partnerského vztahu, kdy navenek v ostatní společnosti působí bezproblémově).

¹²² L. Čírtková, *Moderní psychologie pro právníky, Domácí násilí, stalking, predikce násilí*, GRADA Publishing, a.s., Praha 2008, str. 38

¹²³ B. Marvánová – Vargová a spol., *Partnerské násilí*, Linde nakladatelství s.r.o., Praha 2008, str. 117

¹²⁴ L. Čírtková, *Moderní psychologie pro právníky, Domácí násilí, stalking, predikce násilí*, GRADA Publishing, a.s., Praha 2008, str. 38

¹²⁵ Idem

Další typologie vychází od L. W. Sherma, který dělí osobnosti násilníků na dvě skupiny podle jejich sociálního ukotvení:

- sociálně problémoví (páchají násilí jak na veřejnosti, tak v domácnosti, přičemž jejich osobnostní rysy se podobají rysům pachatelů kriminalizovaných trestných činů),
- muži „dvojí tváře“ (pachatelé, kteří mají dvě stránky osobnosti, veřejnou a soukromou – doma agresori, pro okolí konformní, seriózní osoby, které při objasňování situace, za jaké k násilné epizodě došlo, uvádějí triviální emocionálně nabitě důvody a stížnosti, přičemž jsou přesvědčeni, že jsou to oni, kdo jsou oběťmi žen, nikoli naopak, neboť ženy nedělají, co oni chtějí).¹²⁶

Další typologii, kterou bych na tomto místě ráda zmínila, vytvořila dr. Vyhlídalová, která rozděluje pachatele domácího násilí takto:

- násilnické osoby s výrazným emočním problémem (tyto nejsou způsobilé pro klasický život ve vztahu),
- pachatelé ovlivnění situačně (u tohoto typu pachatelů určité životní epizody nebo souhrn okolností nastartují chování podporující rozvoj partnerského násilí),
- pachatelé „dvojí tváře“ (Agresivita tohoto typu pachatele je zaměřena pouze proti partnerce. Vůči svému okolí nemají citový vztah a díky tomu s nimi lze vycházet dobře, dokonce až skvěle. Jedinec z této skupiny se snaží společensky izolovat partnerku a učinit ji tak na sobě závislou. Svě děti má rád a nenapadá je, přičemž však nevnímá, že tíživá atmosféra v rodině na děti také působí).¹²⁷

Na posledním místě, ne však posledním ve významu, zmíním typologii pachatelů partnerského násilí, která se v praxi ustálila, a byť nevychází z komplikovaných výzkumů a nemá ani jednotného autora, v praxi se ukazuje jako často užívaná a srozumitelná. Rozlišuje následující typy pachatelů partnerského násilí:

- osoba dvojí tváře bez výrazných příznaků psychopatologie (tento typ pachatele se chová problematicky, resp. násilně pouze ve vztahu k blízkým osobám),

¹²⁶ B. Marvánová – Vargová a spol., *Partnerské násilí*, Linde nakladatelství s.r.o., Praha 2008, str. 118

¹²⁷ P. Vyhlídalová, *Dvě tváře násilníka*, *Psychologie dnes* č. 6/2005, str. 25 – 27

- obecně násilné osoby (pro tyto pachatele je typické, že se dopouští nejen partnerského násilí, ale také obecné kriminality),
- násilná osoba, u které dominují problémy závislosti (tito pachatelé jsou častými zneužívateli alkoholu či omamných a psychotropních látek, resp. hracích automatů),
- násilné osoby s psychickou zátěží (tj. pachatelé, kteří trpí nějakým typem poruchy osobnosti).¹²⁸

¹²⁸ L. Čírtková, *Moderní psychologie pro právníky, Domácí násilí, stalking, predikce násilí*, GRADA Publishing, a.s., Praha 2008, str. 39 – 40

Příloha č. 4 – Pachatel domácího násilí: Práce s pachatelem DN

Třebaže tato práce není primárně orientována na pachatele násilí, i tak považuji za nutné zmínit na tomto místě, že v ČR je práce s domácím násilím jako společenským jevem pouze částečná, v současné době zaměřená zejména na oběti násilí, což má nejen své pochopitelné důvody, ale také velkou opodstatněnost, neboť obecně obětím jakékoliv trestné činnosti, včetně domácího násilí, nebyla v rámci České republiky věnována dlouhodobě adekvátní pozornost. Současně je nutné konstatovat, že v České republice neexistuje komplexní program, který by byl zaměřen na práci s násilným pachatelem. Třebaže takovýto program, který by vznikl z iniciativy státních orgánů, v současné době neexistuje, je možné setkat se s několika programy, které jsou provozovány nestátními, neziskovými organizacemi, které se zaměřují na práci s pachatelem domácího násilí a byly v rámci setkání interdisciplinárních týmů v letech 2008 až 2009 opakovaně představeny. I v případě práce s pachatelem domácího násilí se však tomuto tématu nebudu blíže věnovat, neboť i toto téma jde nad rámec této práce. Zmíním pouze programy, které v současné době Česká republika pachatelům domácího násilí nabízí.

Jedná se o Informační a poradenské centrum VIOLA CSSP,¹²⁹ které je poradenskou sociální službou pro muže a ženy, kteří mají konfliktní vztahy se svými blízkými, přičemž poskytuje telefonické i osobní konzultace, v jejichž rámci je veden rozhovor o životní situaci, vztazích a možnostech zvládnutí rizikových situací; je možné získat bližší informace také o navazujících službách, vč. osobních konzultací s psychologem zaměřených na rozbor příčin a následků chování, jakož i na nácvik nekonfliktních reakcí v zátěžových situacích.

Dále SOS centrum Diakonie¹³⁰ zahájilo v roce 2009 program pro násilné osoby, pachatele domácího násilí a osoby agresivní ve vztazích, jež je zaměřen na osoby, u kterých hrozí riziko, že by k násilnému chování mohly bez odborné pomoci dospět, event. k otevřeným útokům zatím nedochází, ale jeden z partnerů si uvědomuje, že nezvládá své emoce a má sklony reagovat nepřiměřeně. Program se zaměřuje zejména na poskytování individuální terapie, která může být kombinována v případě zájmu obou partnerů i párovou psychoterapií, a dále je doplňována skupinovým programem, kde mohou účastníci získat více zpětných vazeb od ostatních účastníků programu.

¹²⁹ blíže viz <http://www.csspraha.cz/poradna-viola>

¹³⁰ blíže viz <http://www.soscentrum.cz/>

Jediný program, který byl vytvořen na základě požadavku vzneseného Ministerstvem zdravotnictví ČR v letech 2004 až 2006, je program terapie partnerských agresorů vypracovaný PhDr. Dariou Netíkovou a PhDr. Karlem Netíkem. Tito psychologové vytvořili program koncipovaný jako dvanáct setkání, která mají předem daná témata, např. spolupráce, opora, preference, láska, hodnota, hranice, asertivita, sebeodstup, život v páru. V programu je kombinována individuální terapie, kde je věnován větší prostor tématům, která jsou podstatná pro konkrétního agresora, s terapií skupinovou.

Česká praxe stejně jako zahraniční zkušenost ukazují, že pouze zhruba 20 % pachatelů partnerského násilí účastnících se terapeutických či jiných programů zaměřených na práci s pachatelem vyhledalo pomoc dobrovolně. Ostatní pachatelé, kteří se těchto programů účastní, je mají soudně uložené. Soudní praxe v České republice současně ukazuje, že byť je pachateli partnerského násilí uložena jako přiměřená povinnost podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy, event. povinnost podrobit se vhodným programům psychologického poradenství se zaměřením na zvládnání agrese v partnerských vztazích ve smyslu § 48 odst. 4 tr. zákoníku¹³¹ jako součást podmíněně odloženého trestu odnětí svobody, pachatelé se programů zúčastňují pouze sporadicky, někdy vůbec ne a možnost soudu přeměnit původně podmíněně odložený trest odnětí svobody na nepodmíněný trest pouze proto, že odsouzený nevyhověl uloženým podmínkám, tzn. řádně se neúčastnil vhodného programu ve smyslu § 83 odst. 1 tr. zákoníku, je v praxi využívána minimálně. Soudy k tomuto kroku většinou přistoupí pouze v případě, že odsouzený i nadále páchá trestnou činnost, pro kterou je následně pravomocně shledán vinným. Přitom jako jedno z největších úskalí úspěšnosti psychoterapie aplikované v případech násilných partnerů se jeví dle odborníků právě odmítnutí spolupráce, resp. pouze pasivní účast pachatelů na terapii, kteří tuto mají uloženu soudním rozhodnutím. Byť v případech, kdy pachatel odmítne na terapii docházet či s terapeutem spolupracovat, je povinností terapeuta toto obratem oznámit příslušnému soudu, ani tato skutečnost, resp. hrozící trestní sankce, se v praxi neukazuje jako dostatečná motivace pro řadu pachatelů partnerského násilí proto, aby se terapie aktivně účastnili.

V tomto ohledu pak mohou být pro Českou republiku inspirací různé terapeutické programy pro pachatele partnerského násilí, které jsou užívány v zahraničí. Vzorem může být např. vídeňský tréninkový program pro pachatele partnerského násilí. Tento program je inspirován podobným skotským programem známým pod označením CHANGE a americkým

¹³¹ zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném a účinném znění, dále jen tr. zákoník či TZ

programem DAIP, přičemž všechny tyto programy jsou organizovány jako setkání otevřených skupin a trvají zhruba osm měsíců. Kromě objasnění důvodů pro zařazení pachatele do programu, diagnostiky a zhodnocení násilného partnera a pohovoru s obětí partnerského násilí se program dále zaměřuje na čtyři oblasti - na budování odpovědnosti za násilné jednání, řízení vzteku, socializace muže a trénink sociálních dovedností. Tento terapeutický program vychází z předpokladu, že muži nejsou násilnými od narození, ale násilně se chovají proto, že byli naučeni násilným způsobem řešit konflikty. V rámci terapeutického programu by si pak měli osvojit takové postoje a modely chování, aby se nemuseli v konfliktních situacích uchýlovat k užití násilí, neboť budou schopni vypjaté situace řešit jinak. Zajímavým specifikem tohoto programu je vzájemná komunikace mezi Poradenským centrem pro muže a Intervenčním centrem pro jejich partnerky, kdy tato dvě centra spolu velmi úzce spolupracují a pravidelně se informují nejen o průběhu terapie, ale také o případných dalších násilných incidentech ve vztahu či jiných zásadních změnách v životě pachatele i oběti násilí. Cílem je mimo jiné identifikovat rizikové situace a aplikovat ochranná opatření pro oběť násilí. Poradenské centrum pro muže pak současně spolupracuje se státními institucemi, které informuje o zahájení, ale také ukončení účasti pachatele v programu ve snaze zajistit prevenci dalšího násilí ve vztahu. Také tento terapeutický program se musí vyrovnávat s předčasnými odchody násilných partnerů z programu, kdy zvláště v případech, kdy účast na programu nebyla nařízena pachateli soudní cestou, pachatelé poté, co přestanou cítit tlak na svoji osobu, mají tendenci svoji účast na programu předčasně ukončit.¹³²

¹³² Bližší informace o průběhu Vídeňského terapeutického programu pro pachatele partnerského násilí je možné získat na http://www.interventionsstelle-wien.at/images/doku/10_jahre_wiener_anti_gewalt_training_kraus_logar.pdf, přečteno dne 09.02.2012

Příloha č. 5 – Statistika vykázání jako faktického úkonu Policie ČR

PŘEHLED POČTU VYKÁZÁNÍ DLE KRAJŮ V ROCE 2011

KRAJ	Ve spolupráci s APIC v ČR - zpracoval Bílý kruh bezpečí, o.s. - 27.1.2012												2011	celkem v letech					Celkem 2007-11
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.		2007	2008	2009	2010		
Jihočeský	8	5	3	5	4	9	7	4	9	7	7	4	72	50	37	35	84	278	
Jihomoravský	7	16	16	7	11	10	9	5	8	13	8	8	118	82	72	82	87	441	
Karlovarský	19	10	11	17	13	8	9	10	13	8	8	11	137	32	46	49	79	343	
Královéhradecký	6	1	3	1	3	2	2	3	6	1	8	9	45	34	22	16	44	161	
Liberecký	4	10	9	6	6	9	7	4	4	6	7	10	82	30	36	68	62	278	
Moravskoslezský	15	9	8	11	14	9	14	7	18	9	7	14	135	213	110	111	108	677	
Olomoucký	5	10	7	13	12	8	13	9	11	4	7	13	112	44	35	43	61	295	
Pardubický	7	10	8	12	7	7	5	5	8	7	5	11	92	61	39	44	73	309	
Plzeňský	1	2	2	2	2	2	3	2	2	1	2	2	23	16	22	14	27	102	
Hlavní město Praha	8	9	10	6	9	9	10	11	14	10	12	15	123	59	34	48	104	368	
Středočeský	3	10	11	7	11	14	16	7	10	8	12	12	121	79	67	59	64	390	
Ústecký	10	19	19	22	19	16	17	19	11	24	14	12	202	81	87	134	133	637	
Vysočina	8	3	3	1	6	3	5	1	4	3	4	1	42	32	26	39	51	190	
Zlínský	10	14	18	10	10	7	6	6	12	11	9	13	126	49	46	36	81	338	
CELKEM VYKÁZÁNÍ	111	128	128	120	127	113	123	93	130	112	110	135	1430	862	679	778	1058	4807	

PŘEHLED POČTU VYKÁZÁNÍ POLICIÍ ČR DLE KRAJŮ V ROCE 2012

KRAJ	Zpracoval Bílý kruh bezpečí, o.s. - 14.1.2013												2012	celkem v letech					Celkem 2007-12
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.		2007	2008	2009	2010	2011	
Jihočeský	4	7	5	10	9	3	4	2	3	5	6	6	64	50	37	35	84	72	342
Jihomoravský	6	13	9	24	12	13	20	11	13	8	9	12	150	82	72	82	87	118	591
Karlovarský	15	16	11	6	8	10	8	10	5	5	12	5	111	32	46	49	79	137	454
Královéhradecký	10	5	7	2	2	3	6	3	4	3	2	5	52	34	22	16	44	45	213
Liberecký	5	8	11	17	13	6	10	10	6	7	4	7	104	30	36	68	62	82	382
Moravskoslezský	9	6	11	10	7	16	5	4	11	8	9	1	97	213	110	111	108	135	774
Olomoucký	9	8	9	10	8	9	7	10	8	9	9	4	100	44	35	43	61	112	395
Pardubický	12	7	9	8	5	16	5	10	10	7	4	11	104	61	39	44	73	92	413
Píseňský	3	2	2	1	3	6	6	0	1	1	4	1	30	16	22	14	27	23	132
Hlavní město Praha	12	8	21	13	13	6	12	7	10	11	13	12	138	59	34	48	104	123	506
Středočeský	9	5	13	8	11	7	10	7	7	6	8	15	106	79	67	59	64	121	496
Ústecký	18	17	18	22	13	22	12	22	13	18	15	14	204	81	87	134	133	202	841
Vysočina	3	4	2	2	5	3	2	4	3	4	6	5	43	32	28	39	51	42	233
Zlínský	14	12	5	8	8	7	9	9	3	9	5	13	102	49	46	36	81	126	440
CELKEM VYKÁZÁNÍ	129	118	133	141	117	117	116	109	97	101	106	111	1405	862	679	778	1058	1430	6212
z toho opakovaná	16	14	15	19	15	17	12	13	14	16	16	22	189						
tj. v %	12%	12%	12%	13%	13%	15%	10%	12%	14%	16%	15%	10%	13%						

zdroj: www.domacinasili.cz – přečteno dne 27.01.2013

Resumé

The aim of this thesis was to summarize the issue of the victims of domestic violence in the Czech Republic, including the legal development of the recent years, concerning particularly the criminological aspects of the issue as well as the criminal law aspects.

First, besides defining concepts such as domestic violence, victims, aggressors, their personal psychological aspects and legal terms – endangered person („ohrožená osoba“) and violent person („násilná osoba“), this work is introducing the phenomenon of domestic violence, so that the reader can better and easily understand the legislative measures taken in the Czech Republic. Second, this thesis is describing the development of the treatment of the domestic violence victims in the Czech Republic, where for many years the question of domestic violence was considered to be a private issue of each family, in which the state authorities should intervene by no means. Because of long-lasting experience, particularly of the nongovernmental organizations providing help and support to the victims of domestic violence, and because of grave consequences of a few domestic violence cases a new act of law on the protection against domestic violence was passed through the legislative body in the year 2006. This act has brought new approach to the domestic violence question in the Czech Republic trying to support victims and offer them interdisciplinary help, which is in detail described in the following part of the thesis. The present Czech legislation on the domestic violence is dealing not only with the immediate help given to the victims by the police and the judiciary in the form of the order-out decision of the aggressors from the common home, but it is offering victims long-term psychological and social support by the intervention centers as well. Third, the work focuses on the criminal law aspects of the domestic violence phenomenon, particularly current practice of the criminal courts and the rights of the victims as the aggrieved parties in the criminal procedure. Particularly in this section is drawn a comparison between the Czech and Slovak law dealing with this topic. This comparison was chosen especially because of long common development of the legislation in both countries. This part is followed by the present legal development on passing the bill on the issue of victims of the criminal acts that has been a topic of discussions in the Czech Republic for several last years. During the final reading of this thesis the bill has been prepared to be discussed by the Senate, the upper chamber of the Czech parliament as the main legislative body, in January 2013. At the end of the work are mentioned and thought about several

questions, to which should be, according to the practical experience of the author, paid more attention in the future, e.g. protection of the children living in the families with domestic violence as the indirect victims or senior victims of domestic violence.

Použitá literatura

Použité knihy:

- A. Buskotte, *Z pekla ven, Žena v domácím násilí*, Computer Press, a.s., Brno 2008
- L. Čírtková, *Moderní psychologie pro právníky, Domácí násilí, stalking, predikce násilí*, GRADA Publishing, a.s., Praha 2008
- Čírtková, L., *Forenzní psychologie*, Čeněk, Plzeň, 2004
- L. Čírtková, P. Vitoušová a kol., *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, příručka pro pomáhající profese*, GRADA Publishing, a.s., Praha 2007
- Jelínek, J., a kol., *Trestní právo procesní*, Eurolex Bohemia, Praha, 2002
- Kuchta, J., Válková, H., a kol., *Základy kriminologie a trestní politiky*, Praha, 2005
- B. Marvánová – Vargová a spol., *Partnerské násilí*, Linde nakladatelství s.r.o., Praha 2008
- Novotný, O., Zapletal, J., a kol., *Kriminologie*, ASPI Publishing, Praha, 2004
- M. Růžička, F. Púry, J. Zezulová, *Poškozený a adhezni řízení v České republice*, 1. vydání, C. H. Beck, Praha 2007
- P. Šámal a kol., *Trestní zákoník II. § 140 až § 421. Komentář*, 1. vydání, Praha, C. H. Beck, 2010
- P. Šámal a kol., *Trestní řád, komentář*, 6. vydání, C. H. Beck, Praha, 2008
- D. Ševčík, N. Špatenková, *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*, Portál, s.r.o., Praha 2011
- J. Voňková, I. Spoustová, *Domácí násilí v českém právu z pohledu žen*, 2. přepracované vydání, proFem, o.p.s., Praha 2008
- Studijní materiál o problematice domácího násilí pro pracovníce a pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí, vydaný Ministerstvem práce a sociálních věcí, zpracovaného ve spolupráci s Psychosociálním centrem Acorus, o.s., 2006

Použité články:

- L. Čírtková, *Muži jako oběti domácího násilí*, Právo a rodina, č. 7/2010
- Z. Dušková, *Dítě a domácí násilí*, Právo a rodina, č. 8/2010
- Netík, K., Voňková, J., *Péče o násilné jedince v rodině, Závěrečná zpráva z řešení úloh zadaného Ministerstvem zdravotnictví ČR*, Praha
- P. Vyhlídalová, *Dvě tváře násilníka*, Psychologie dnes, č. 6/2005
- T. Durdík, *Studijní cesta do Vídně, Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí*, č. 2/2003
- L. Čírtková, *Rakouský model ochrany před násilím v rodině, Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí*, č. 1/2002

- Ludmila Nováková, Každý má právo na život bez násilí! In: *Sborník textů zaměřených na problematiku domácího násilí*, Praha 2010
- Šusterová, Marie, Intervenční centrum a systém ochrany před domácím násilím, In *Sborník textů zaměřených na problematiku domácího násilí*, Praha, Centrum sociálních služeb Praha, 2010
- Chomová, Zuzana, Individuální psychologické poradenství v Intervenčním centru In *Sborník textů zaměřených na problematiku domácího násilí*, Praha, Centrum sociálních služeb Praha, 2010
- Babjaková, L., Sopková, E., *Legislativne úpravy domáceho násilia* in *Justičná revue*, č. 54/2002
- Potměšil, J. Postih domácího násilí v přestupkovém řízení – informace pro pomáhající profese, in: *Sborník textů k problematice domácího násilí*, Centrum sociálních služeb Praha, 2010
- Čírtková, L., *Výslech oběti trestného činu, prostor pro sekundární viktimizaci*, Zpravodaj BKB, č. 3/ 2005
- Vyhlídalová, P., *Trauma oběti trestného činu*, BKB, Praha, 2003
- *Zdravotní systém včasné detekce a pomoci obětem násilných trestných činů z pohledu nestátní organizace pro pomoc obětem*, Zpravodaj BKB, č. 4/ 2000

Použité internetové stránky – články:

- <http://www.bkb.cz/pro-odborniky/statistiky/domaci-nasili-ii-cervenec-2006-stem/>, přečteno dne 07.02.2012
- <http://www.donalinka.cz/materialy-ke-stazeni/>, přečteno dne 07.02.2012
- <http://www.bkb.cz/pro-odborniky/statistiky/domaci-nasili-ii-cervenec-2006-stem/>, přečteno dne 07.02.2012
- <http://www.bkb.cz/pro-odborniky/statistiky/domaci-nasili-ii-cervenec-2006-stem/>, přečteno dne 07.02.2012
- http://www.interventionsstelle-wien.at/images/doku/10_jahre_wiener_anti_gewalt_training_kraus_logar.pdf, přečteno dne 09.02.2012
- <http://www.stem.cz/clanek/1146>, přečteno dne 25.04.2012
- <http://www.mpsv.cz/files/clanky/654/zprava.pdf>, přečteno dne 25.04.2012
- <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=4&CT=298&CT1=0>, přečteno dne 14.02.2012
- <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=2006&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=16>, přečteno dne 25.04.2012
- http://www.domaci-nasili.cz/?page_id=136, přečteno dne 18.03.2012
- <http://www.bkb.cz/pomoc-obetem/pribehy-obeti/pribeh-stalking-konci-i-vrazdami/>, přečteno dne 16.04.2012

- <http://eklep.vlada.cz/eklep/page.jsf?pid=KORN8KMJPPBK>, přečteno dne 24.04.2012

Použité internetové stránky:

- <http://www.bkb.cz/>
- <http://www.csspraha.cz/poradna-viola>
- <http://www.euvictimservices.org/>
- <http://www.monyova.cz>
- <http://www.mvcr.cz/>
- <http://www.soscentrum.cz/>

Použité dokumenty a judikáty:

- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění
- Zákon č. 135/2006 Sb., na ochranu před domácím násilím, v platném znění
- Závazný pokyn policejního prezidenta ze dne 22.12.2008, č. 200/2008, o provádění vykázaní
- návrh zákona o pomoci obětem trestných činů
- Metodické doporučení MPSV č. 3/2010 k postupu orgánů sociálně-právní ochrany dětí v případech domácího násilí, zdroj:
http://www.mpsv.cz/files/clanky/9466/metodika_3.pdf, přečteno dne 06.04.2012
- Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci Deklarace OSN o základních principech spravedlnosti ohledně obětí trestného činu a ohledně obětí zneužití moci, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1997, <http://www.ok.cz/iksp/publikace.html#p1997>, přečteno 29.10.2005
- Stanovisko odboru bezpečnostní politiky k některým problémům spojeným s výkladem skutkové podstaty nebezpečné pronásledování zpracovaného dne 02.03.2010 Ministerstvem vnitra ČR, odborem bezpečnostní politiky
- [Statement of Victims' Rights in the Process of Criminal Justice](#), 1997
- Statement of Victims' Rights to Standards of Service, 1999
- Rámcové rozhodnutí Rady EU ze dne 15.03.2011, č. 2001/220/JHA
- Zákon č. 40/1964 Zb., občianský zákonník, ve znění novely č. 526/2002 Sb., účinné ode dne 01.01.2003
- Zákon č. 171/1993 Z.z., o Policajnom zbore SR, ve znění novely č. 491/2008 Z.z.
- Strafgesetzbuch – trestní zákon Německa
- Zákon č. 300/2005 Z.z., trestný zákon, v platnom zneni

- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.09.2008, sp. zn. 8 Tdo 1197/2008
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.05.2008, sp. zn. 6 Tdo 548/2008
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 02.06.2008, sp. zn. 8 Tdo 105/2008

Klíčová slova:

domácí násilí, týrání osoby žijící ve společném obydlí, práva poškozeného v trestním řízení

Key words:

domestic violence, crime of domestic violence, rights of aggrieved party in the criminal procedure